

Treball de fi de grau

Títol

Autor/a

Tutor/a

Departament

Grau

Tipus de TFG

Data

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:

Castellà:

Anglès:

Autor/a:

Tutor/a:

Curs:

Grau:

Paraules clau (mínim 3)

Català:

Castellà:

Anglès:

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Castellà:

Anglès:

[EL PERIODISME DE SENSIBILITAT SOCIAL: UNA OPORTUNITAT PER A LA REGENERACIÓ DELS MITJANS]

[EL 'SENSELLARISME' A BARCELONA: LA CIUTAT SILENCIADA]

[NÚRIA EMILIO ESTAPÉ]

1333748

PERIODISME: 2012-2016

[TUTORITZAT PER: ANA FERNÁNDEZ VISO]

ÍNDEX

1	Introducció	1
2	Metodologia	5
3	La crisi de les empreses de comunicació, un panorama d'oportunitats pel periodisme.....	7
4	El periodisme de solucions: una resposta per a la regeneració periodística	18
5	Història i evolució del periodisme de sensibilitat social	39
6	El 'sensellarisme': una problemàtica social.....	48
6.1	Què és el 'sensellarisme'?	48
6.1.1	La qüestió terminològica	49
6.2	La sociologia i percepció social del 'sensellarisme' en la història	52
6.3	Les característiques sociodemogràfiques de les persones sense llar	55
6.4	Causas que porten a una persona al carrer	55
6.4.1	Les causes estructurals: la pobresa i l'evolució de la percepció social de la pobresa	58
6.5	Les polítiques socials com a resposta al 'sensellarisme' en el marc europeu, espanyol i català	62
6.5.1	Les polítiques europees.....	62
6.5.2	Les polítiques i prestacions socials a Espanya	63
6.5.3	Les polítiques socials a Catalunya	65
7	Dossier periodístic	67
8	Bibliografia	90

1 Introducció

Què és el periodisme? I ser periodista?

El periodisme és la professió de les persones que creuen en un món millor i que lluiten, cada dia, per transformar-lo. El periodisme és l'ofici de totes aquelles persones que estan disposades a donar la seva veu als que no en tenen i a arriscar la seva vida per treure a la llum veritats incòmodes. Neix de l'optimisme i creix amb l'esperit crític. Veu la realitat tal i com és i treballa per reinventar-la preguntant-se de com hauria de ser.

Aquest pot semblar un manifest idealista i certament ho és. L'esperit del periodisme sempre ha estat l'esperit dels somiadors, i el somiar amb els ulls oberts una de les condicions indispensables per a ser periodista.

Avui, les dues preguntes plantejades són complicades de respondre. No és que la resposta hagi canviat. La resposta sempre és la mateixa i el periodisme també. El problema rau en què avui, dir-ho en veu alta és arriscar-se a provocar rialles i mirades dubitatives. Certament, els exemples de periodisme que tenim a l'actualitat no ajuden a que la gent segueixi creient en la professió. Al contrari, l'activitat d'alguns mitjans de comunicació que diuen fer periodisme tot i que fan quelcom ben diferent, ridiculitza la professió i provoca que el periodisme, cada vegada més s'estigui convertint, a ulls de la gent, en una parodia de si mateix.

Ryszard Kapuscinski, un dels periodistes i somiadors més grans de la història va deixar escrit a *Los cínicos no sirven para este oficio*: “Quan es va descobrir que la informació era un negoci, la veritat va deixar de ser important.” La frase, que té més d'una dècada, és la manera més simple i breu d'explicar la situació que està vivint el periodisme a l'actualitat. Des de fa vint o trenta anys, quan les empreses de comunicació van descobrir que la venda d'informació era més important que la informació en si mateixa, els mitjans de comunicació controlats per aquestes empreses van deixar de fer periodisme per dedicar-se a la comercialització de continguts ‘informatius’, condicionada a la vegada a la venda d'espais publicitaris. La mostra més clara de la desviació professional dels mitjans és el fet que aquests estan controlats ara per executius que no tenen res a veure amb el periodisme ni amb el món de la informació o

la comunicació. De fet, molts dels grans mitjans espanyols estan avui en mans d'empreses financeres.

No ens ha de sorprendre, doncs, que els mitjans de comunicació hagin perdut credibilitat i que, de retruc, la crisi econòmica mundial imperant hagi estat la gota que hagi fet vessar el vas: la majoria de les grans empreses de comunicació 'tradicionals' del país estan en números vermells. Molts dels mitjans de comunicació amb més influència de la història moderna lluiten per mantenir part de la seva audiència, molts han hagut de tancar i d'altres intenten sobreviure reduint la plantilla de treballadors, reinventant-se, oferint-se gratuïtament o apostant pels continguts *online*.

Les grans empreses de comunicació pateixen però el periodisme segueix viu i, de fet, més viu que mai. El fracàs dels mitjans de comunicació tradicionals ha suposat la proliferació d'una gran quantitat de mitjans de comunicació nous impulsats per periodistes amb la intenció de fer, partint de la llibertat, el periodisme que han après i que volen fer: el dels somiadors.

Els nous mitjans de comunicació estan transformant el 'fals' periodisme clàssic en un renovador periodisme de sempre que aposta per una mirada social en la mesura que és un periodisme ciutadà i que treballa i es dirigeix als ciutadans.

En aquest treball s'explora el periodisme que s'està formant en aquests nous mitjans de comunicació així com els motius que han portat als mitjans de comunicació tradicionals al fracàs i el context en què tot aquest fenomen s'està produint: la crisi econòmica i financera mundial que va sorgir entre finals de l'any 2007 i principis de l'any 2008.

Així mateix, el treball parteix de la base que el periodisme ha de tenir una mirada social i, per això, es fixa en el periodisme social entès com una perspectiva separada de la concepció clàssica del mateix: entès com allò que ofereix la secció de societat dels mitjans de comunicació tradicionals. Partint d'aquesta premissa el treball explora les bases del **periodisme de sensibilitat social** – manifestat avui en els mitjans de comunicació emergents – que és un periodisme d'esperit crític, que es fixa en les qüestions de preocupació ciutadana, així com que altera l'esquema de consulta de fonts clàssic donant veu als protagonistes de la realitat social: als ciutadans, posant especial atenció a aquells col·lectius que no tenen veu ni capacitat d'incidència.

Per últim el treball recull una nova vessant del periodisme de sensibilitat social: **el periodisme de solucions** que sorgeix a finals del segle XX i principis del segle XXI a l'àmbit anglosaxó, si bé ja bevia de pràctiques i tendències professionals consolidades prèviament als Estats Units. El periodisme de solucions és un periodisme de sensibilitat social que afegeix un pas més a l'anàlisi, cerca de les causes i conseqüències de les problemàtiques que explora; posant de manifest una iniciativa, mètode o sistema que s'estigui duent a terme en algun lloc del món o que s'hagi dut a terme en algun moment de la història i que hagi obtingut resultats eficients a l'hora de reduir l'àmbit d'una problemàtica. El periodisme de solucions pretén, d'aquesta manera, lluitar contra l'esperit apàtic que la informació excessivament negativa, espectacular i violenta provoca en els ciutadans. A més, posar de manifest iniciatives o polítiques que estiguin funcionant amb eficiència és una manera d'evidenciar que les problemàtiques socials no existeixen per què sí i que si la situació imperant no canvia es perquè algú no està fent res perquè canviï. El periodisme de solucions, doncs, pretén fomentar el canvi social així com exigir responsabilitats a les figures del poder partint d'aquesta mirada.

El treball presentat a continuació consta de dos apartats: una part teòrica referent a les temàtiques ja enunciades i una part pràctica en què es pretén posar en praxi tot allò que s'ha après durant el procés de recerca.

La part pràctica del treball consisteix en l'elaboració d'un dossier periodístic que inclou un reportatge i dos retrats i que explora, des de diferents gèneres periodístics, la realitat social de les persones sense llar a la ciutat de Barcelona. Així doncs, el dossier periodístic parteix de la perspectiva del periodisme de sensibilitat social i del periodisme de solucions il·lustrats en el marc teòric.

Pel que fa a la temàtica del dossier, l'autora del treball ha considerat oportú parlar de la realitat de les persones sense llar per dues raons. En primer lloc, el 'sensellarisme' ha augmentat de forma considerable en els darrers anys – tant a la ciutat de Barcelona com al país i en tots els països europeus en general - coincidint amb l'etapa de crisi econòmica. A Barcelona el 'sensellarisme' ha arribat en els últims anys a assolir nivells històrics i el seu abast ja supera la capacitat de reacció de les polítiques socials i de l'oferta de serveis i ajudes del tercer sector que es desenvolupen a la ciutat.

A banda de la rellevància social de la problemàtica, el motiu principal pel qual s'ha escollit el 'sensellarisme' ha estat la intenció de donar veu a un col·lectiu de persones que no en tenen i que estan silenciades socialment; així com la seva existència és primordialment ignorada tant per la societat com pels mitjans de comunicació.

2 Metodologia

La part pràctica d'aquest treball, és a dir el projecte, s'ha dut a terme mitjançant la metodologia de la recerca i l'exploració d'informació així com a partir d'entrevistes i entrant en contacte amb la realitat i les vides de les persones protagonistes del dossier periodístic : les persones sense llar.

Pel que fa a les entrevistes, s'han realitzat sis entrevistes formals i quatre converses informals. Per explorar una problemàtica social tant complexa com és el 'sensellarisme' i per entendre el seu abast, els orígens i les causes i conseqüències de la mateixa, l'autora del treball ha considerat oportú partir de la perspectiva de la sociologia i l'economia. Per aquest motiu s'ha entrevistat a dos economistes socials: José Adelantado, professor de la facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona, i Rafael Allapuz, escriptor del llibre *Anatomia de la pobresa a Catalunya* i professor de la Universitat de Lleida. Aquests dos professionals han aportat, tant a la part teòrica del treball com al reportatge, una mirada social a les vessants econòmiques del fenomen del 'sensellarisme' i han ajudat a comprendre la problemàtica en totes les seves dimensions.

Per altra banda s'ha entrevistat a tres professionals que treballen amb les persones sense llar: Javier Prieto, treballador social de l'Hospital de Sant Joan de Déu; Ferran Busquets, director del patronat de la fundació Arrels; i Mariona Tellez, voluntària que col·labora des de fa més de 30 anys amb la comunitat religiosa Sant'Egidi. Els tres professionals han aportat gran part de la informació que inclou el reportatge presentat, així com són un testimoni directe de convivència amb les persones sense llar. També s'ha contactat a la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) de Barcelona per a conèixer el seu posicionament sobre una temàtica concreta relacionada amb el 'sensellarisme' i que compona una part del dossier.

Així mateix, s'han tingut converses informals amb quatre persones sense llar que han estat disposades a obrir-se explicant la seva història i experiències personals. El seu testimoni ha aportat una perspectiva sincera i en primera persona de què implica el 'sensellarisme' i ha permès a l'autora del treball conèixer directament qui són i com són quatre de les 3.000 persones sense llar que hi ha a la ciutat de Barcelona.

A banda de les entrevistes realitzades l'autora d'aquest treball ha pogut entrar en contacte amb la realitat de les persones sense llar amb una visita al menjador social de la fundació Sant'Egidi i diverses visites a la fundació Arrels on també han tingut lloc les converses amb les persones sense llar manifestades en el reportatge i en els retrats que inclou el dossier periodístic.

3 La crisi de les empreses de comunicació, un panorama d'oportunitats pel periodisme

Aquest treball no es pot entendre sense donar abans un cop d'ull al context que viu actualment la professió que ens ocupa i de què s'ocupa el treball: el periodisme. El que Gabriel García Márquez va qualificar l'any 1996 a la 52ª Assemblea General de la Societat Interamericana de Premsa com “el millor ofici del món” es troba avui en una conjuntura difícil que es veu representada en la situació de precarietat i inestabilitat dels mitjans de comunicació del país. Ho corrobora l'Informe de la Professió Periodística elaborat per l'Associació de la Premsa de Madrid (APM): des del 2008 han tancat a Espanya 375 mitjans sumant diaris, revistes, emissores radiofòniques i canals de televisió (APM, 2015). L'estat de la qüestió no només afecta a les empreses sinó que els professionals del camp també en surten perjudicats. El mateix informe explica que des del 2010 ha caigut un 17% el salari base mitjà dels periodistes espanyols i el 75% dels professionals enquestats per l'associació declara cedir davant les pressions dels seus superiors. Aquest darrer aspecte és especialment preocupant ja que implica que la majoria de periodistes espanyols no treballen amb llibertat i que, per tant, a les redaccions no es compleixen els principis més bàsics del Codi Deontològic del Periodisme elaborat per l'Assemblea General de la Federació d'Associacions de la Premsa d'Espanya. Els primers punts del codi precisament fan referència a aquesta situació (FAPE, 2015):

1. “El periodista actuarà sempre mantenint els principis de professionalitat i ètica continguts en el present Codi Deontològic.”
2. “El primer compromís ètic del periodista és el respecte a la veritat.”
3. “El periodista defensarà sempre el principi de llibertat d'investigar i difondre amb honestat la informació i la llibertat del comentari i la crítica.”

Que els professionals del periodisme no puguin treballar amb independència, respectant l'ètica professional i defensant la veritat i el dret a la informació dels ciutadans és un mal major i és que sense aquests requisits mínims, quin sentit té el periodisme?

Així mateix, la situació dels professionals és conseqüència de la manca de llibertat dels propis mitjans, o almenys dels grans mitjans tradicionals de referència espanyols, condicionats avui pels interessos de les empreses, sobretot les del sector financer, que arrel de la gran crisi immobiliària i financera que va esclatar el 2008 van passar a controlar els mitjans. D'aquesta qüestió parlava Pere Rusiñol el Març del 2013 a *El Hundimiento*. Segons Rusiñol la crisi dels mitjans tradicionals espanyols és conseqüència directa de la crisi del sistema capitalista que venia formant-se desde fa dècades per acabar explotant a finals del 2007 i a principis del 2008: “La crisis de los medios tiene más que ver con el capitalismo de casino que con la desintegración de un modelo de negocio que efectivamente ha saltado por los aires, pero en buena medida como consecuencia de la inasumible deuda financiera heredada de la burbuja[...]” (Rusiñol, 2013).

Si bé la crisi financera ha estat el que ha posat de manifest la crisi del model empresarial del periodisme, les conseqüències d'aquesta han traspassat l'àmbit de l'economia i ara els mitjans de comunicació s'enfronten a l'epidèmia més difícil de combatre en una professió que treballa pel i per al seu públic: la pèrdua de credibilitat per part de la audiència. Rusiñol atribueix la falta de credibilitat dels mitjans a que els propietaris dels mateixos, arrel de la insostenibilitat del model de negoci, hagin hagut de vendre les seves empreses o part d'aquestes a altres empreses de l'àmbit financer, que Rusiñol anomena col·loquialment ‘la banca’: “El problema no es que la banca opere como tal en su negocio [...] sino que la banca se convierta en editora de prensa. Y en España.” (Rusiñol, 2013: 11). Així doncs, el gran problema dels mitjans tradicionals és que si abans estaven controlats per empreses editorials ara passen a estar en mans d'empreses del sector financer que no només no tenen experiència en l'àmbit de la comunicació i el periodisme, sinó que utilitzen els mitjans com a plataformes de difusió envers els seus interessos. La credibilitat i aquest model de negoci son incompatibles, especialment en un moment en que l'actualitat està molt lligada als escàndols de les empreses del sector financer. “¿Alguien cree posible que los medios propiedad de la banca puedan informar con independencia sobre todo esto?” (Rusiñol, 2013: 13). La conclusió que Rusiñol planteja, doncs, és que és pràcticament incompatible que un mitjà de comunicació en mans de ‘la banca’ tingui credibilitat. Les dades ho confirmen; els mitjans de comunicació espanyols registren uns nivells reduïts de confiança per part del seu públic:

una qualificació de 6,2 sobre 10 el 2011 (Farias Batlle & Roses Campos & Gómez Aguilar, 2011); així com també s'observa la deferència progressiva del públic envers els nous mitjans de comunicació *online* en detriment de les plataformes convencionals. (McNair, 2006). A més, l'estudi dels investigadors Gómez y Paniagua (2012) detecta que els ciutadans perceben que la premsa nacional ofereix continguts massa esbiaixats i que mostren un gran nivell de politització. De fet, el mateix estudi confirma que els ciutadans creuen que els mitjans gairebé mai són imparcials (Fernández Planells, 2015).

Cal apuntar, però, que si bé la crisi del periodisme 'clàssic'¹ (Martínez Guillén, 2003) està estretament relacionada amb la crisi econòmica mundial que va esclatar l'any 2008, en aquest sector la crisi ha seguit un recorregut diferent al de les altres professions degut a les característiques particulars de l'àmbit comunicatiu i informatiu que comentava Rusiñol. El periodisme ha sofert les maleses de la inestabilitat econòmica paleses en el fracàs de grans empreses tradicionalment importants o en l'augment de l'atur (la quantitat d'aturats en el sector del periodisme a Espanya ha augmentat un 22% només el 2014 segons la EPA², tot i que ha disminuït en un 11,4% el 2015³) i de la precarietat laboral (la FESP ha quantificat que des del 2000 que el treball precari o sense contracte dels periodistes que treballen en mitjans de periodicitat diària és del 43%, i que arriba al 85% en el cas dels professionals que treballen en revistes i en mitjans mensuals (Ufarte Ruiz, 2011). El periodisme, però, també presenta problemes de caràcter constitutiu com la falta de credibilitat per part del seu públic, aspecte que no ha afectat a d'altres sectors professionals. El sector de la construcció, per exemple, és un dels que ha patit els efectes de la crisi econòmica d'una manera més pronunciada, especialment els primers anys de crisi: només entre el 2008 i el 2009 a Espanya es van donar de baixa 170.000 empreses del sector de la construcció, és a dir el 23% del total de les empreses d'aquest sector i el 22,09% de les empreses del sector van incórrer en algun tipus d'incidència

¹ Ens referim a periodisme 'clàssic' per aquell tipus de periodisme que desenvolupen els mitjans que entenem per tradicionals: la premsa en paper, les emissores radiofòniques i la televisió. El periodisme modern o nou periodisme s'atribueix a aquell desenvolupat per nous mitjans que desenvolupen la seva activitat sobretot a la xarxa i tenen una estructura empresarial diferent a la dels mitjans tradicionals.

² Instituto Nacional de Estadística, INE. (2015). Parados en el sector de la información y comunicación de ámbito nacional. [EPA66453] Recuperat de <http://www.ine.es/consul/serie.do?s=EPA66453>

³ Tejón, C. (2016, Gener, 28). EPA: 2015 acaba con 29.600 periodistas parados, un 11,4€ menos. *PR Noticias*. Recuperat de <http://prnoticias.com/periodismo/20148830-epa-empleo-periodistas-ultimo-trimestre-2015>

per impagament al llarg del 2009 (Martín Muñoz, 2011). En canvi, però, aquest sector no ha patit una crisi d'identitat i segueix funcionant avui en dia de la mateixa manera com ho feia abans de la crisi o almenys, partint del mateix model de negoci. El cas del periodisme, però, és més complicat. De fet, quan l'economia espanyola ha començat a remuntar el 2015 també ho ha fet el sector de la construcció en paral·lel segons informava a finals d'any el director general de l'Institut de Tecnologia de la Construcció, Francisco Diéguez, que assegurava que el sector havia “desterrat la paraula crisi” i que tancaria l'any amb un creixement del 2,4% que arribaria al 4,4% al 2016 (EFE, 2015).

El que caracteritza la crisi de les empreses de comunicació és que aquesta consta d'una doble vessant: l'econòmica del model empresarial, i la identitaria que posa de manifest la incompatibilitat del model en sí mateix: el periodisme no pot estar en mans del sector financer i les empreses de comunicació en mans del sector financer no poden fer periodisme. Així doncs, la crisi econòmica i el tancament i/o problemes de solvència dels grans mitjans de comunicació espanyols han posat de manifest la insostenibilitat d'un model de negoci que anys enrere havia funcionat. El fracàs de Prisa, el grup empresarial espanyol *més emblemàtic i poderós*, sigui segurament el més il·lustratiu: “[...] durante la burbuja se construyó un imperio, pero con un apalancamiento de cinco mil millones de euros de deuda, mientras el primer ejecutivo, Juan Luis Cebrián, equiparaba su sueldo al de los directivos del sector financiero embolsándose doce millones de euros el 2011. La explosión ha supuesto expedientes de regulación de empleo en todas las unidades de negocio – incluidos 129 despidos en *El País*, que en la década del 2000 ganó más de 800 millones - .” (Rusiñol, 2013: 10).

Pel que fa a les causes que expliquen els efectes més immediats i observables de la vessant “econòmica o empresarial” de la crisi econòmica de les grans empreses mediàtiques; és difícil enumerar-les totes en la mesura que s'han de tenir en compte una gran quantitat de factors que junts, han fet descarrilar el tren que és el model econòmic de les empreses de mitjans que avui tenen dificultats per rentabilitzar els seus productes. Tot i la heterogeneïtat dels factors que han convergit a finals del segle XXI, la majoria de professionals, teòrics i acadèmics que s'han ocupat del tema coincideixen en certs aspectes a l'hora d'explicar les causes d'aquesta crisi professional que Marín sintetitza en:

- a) la crisi econòmica mundial i la caiguda del consum en general (García Marín, 2016).
- b) la caiguda dels ingressos publicitaris (García Marín, 2016).
- c) la sortida al mercat de diaris gratuïts que desestabilitzen el mercat i creen un nou tipus de competència (Casero-Ripollés, 2010 i Izquierdo-Castillo, 2013)
- d) el ‘boom’ tecnològic d’Internet i la respectiva abundància d’informació que ha augmentat la competència i eliminat càrrecs professionals tradicionalment necessaris (Boczkowski, 2010).
- e) l’absència d’un model de negoci de periodisme digital a Internet (Casero-Ripollés, 2010).
- f) l’aposta per les edicions en línia dels propis diaris tradicionals que desinfla encara més el consum dels mitjans en paper (García Marín, 2015).
- g) la pèrdua de credibilitat dels mitjans de comunicació convencionals (García Marín, 2015).

Tots aquests factors i d’altres es podrien resumir en un únic gran fenomen: la crisi que el sistema capitalista està vivint en les darreres dècades. El ‘boom’ es va construir sobre una bombolla fomentada per executius amb salaris exagerats i la posterior i inevitable explosió ha deixat una llista infinita de cadàvers i de canvis fonamentals en les estructures de la propietat i del poder econòmic (Rusiñol, 2013).

Les causes exposades expliquen el descens del consum de productes periodístics així com estan lligades a la pèrdua de credibilitat dels mitjans tradicionals del país, com veiem en el punt g) de la llista anterior: la pèrdua de credibilitat dels mitjans és a la vegada conseqüència i causa de la crisi econòmica de les empreses periodístiques en la mesura que la reforça. Els grans conglomerats empresarials que controlen els mitjans de comunicació tradicionals es troben ara en una situació crítica: no només pel que fa a la insolvència econòmica sinó que, encara més, estan exposats a la falta de confiança d’un públic que ja no es creu que s’adrecin a ell. Així ho defineix també Antón R. Castromil en una columna a *Eldiario.es*: “Esta estrecha relación con el poder se ve reforzada desde el propio mundo de la comunicación: muchos medios españoles, especialmente los más

importantes, tienden a creer que su labor en la sociedad tiene mucho más que ver con la influencia que con la información. Con convertirse en un actor político de primer orden que con fomentar la aparición de una opinión pública crítica e independiente. ¿O algún analista sensato sigue pensando que la labor de la prensa de referencia, por poner un ejemplo, reside principalmente en informar?” (Castromil, 2015). Aquest fenomen és especialment crític ja que sense la confiança de l’audiència el periodisme perd tot el sentit.

Així doncs, explicar els motius de la vesant, diguem-ne identitària (Montoya & Valcarce & Recio, 2012), de la crisi periodística és encara més complicat que en el cas anterior. En aquest cas és, encara més, una suma de tot: la crisi econòmica i els seus resultats, la presa d’importància cada vegada més de les empreses que controlen els mitjans i que solen estar en mans de directius no pertinents al camp professional i que, com a conseqüència, posen la venda dels productes per sobre del dret a la informació i/o educació en la seva balança d’objectius. Conseqüència directa d’això també és la pràctica cada vegada més recurrent del “mal periodisme” (referit també en altres termes com “periodisme *low cost*”⁴) regit per l’eslògan de ‘vendre a qualsevol preu’ i que es tradueix en la publicació de productes informatius amb temàtiques espectaculars, l’ús de titulars morbosos, imatges escabroses, etc. Si els mitjans tradicionals prioritzen la venda de productes al dret a la informació no podem anomenar periodisme a l’activitat que desenvolupen i, en tot cas, parlaríem d’una altra cosa. Com va dir Ryszard Kapuscinski: “Cuando se descubrió que la información era un negocio, la verdad dejó de ser importante.” (Kapuscinski, 2000).

L’activitat que desenvolupen els mitjans de comunicació així com els productes que en resulten s’assemblen cada vegada més a la publicitat. Els mitjans de comunicació s’han anat allunyant progressivament del que un dia van ser, especialment en els darrers anys de crisi econòmica i, per tant, s’està transformant la seva naturalesa així com redefinint la seva funció social. En els seus orígens el periodisme va ser pensat i creat com un instrument corrector del procés d’oligarquització de les democràcies; ‘el quart poder de la democràcia’ que vetllaria per assegurar el compliment dels drets de la societat civil juntament amb els tres poders clàssics: l’executiu, el judicial i el polític, així com la

⁴ Terme importat de la llengua anglesa i encunyat per la Federación de Asociaciones de la Prensa de España (FAPE) i pel president del grup Planeta José Manuel Lara, entre d’altres.

seva finalitat principal era la formació de la opinió pública. El 'quart poder' es presentava com una ampliació del pensament de Montesquieu: havia de contrarestar la invasió dels poders legislatiu i judicial i, per tal que fos així era imprescindible la independència del 'quart poder' dels altres tres. Tot i que la definició clàssica comprèn tres poders - quatre amb la consideració del periodisme-, passa per alt altres poders anomenats 'fàctics' com poden ser el militar o el poder econòmic. Per això, quan es parla de la independència dels mitjans de comunicació normalment només es pensa en la seva independència respecte el poder polític però no es tenen en compte els lligams relacionals que uneixen els diaris, cadenes radiofòniques o cadenes de televisió amb les empreses del 'poder econòmic' que cada vegada és més protagonista de la democràcia i de la vida en societat.

Per tant, la suposada independència del periodisme a l'actualitat és dubtosa ja que els mitjans poden ser independents del govern establert en un moment concret però directament dependents dels 'poders econòmics' que, a la vegada poden estar vinculats a partits polítics o altres grups de pressió. Així doncs, la funció de 'quart poder' dels mitjans de comunicació no s'està duent a terme en la mesura que, sense una independència real i pràctica, les funcions que hauria de desenvolupar per ser-ho són inconcebibles (Fernández Buey, 2012). La situació de dependència de les empreses dels mitjans de comunicació d'altres empreses del sector financer – i que a la vegada poden rebre pressions de partits polítics – que s'ha anat agreujant des de la crisi econòmica, doncs, no només és un problema que afecta els mitjans i els professionals del sector, sinó que és un problema de tota la societat ja que el mal funcionament d'aquests mitjans posa en risc el bon funcionament de la democràcia tal i com un dia va ser pensada.

Tot i que la llista d'entrebancs exposats prèviament és llarga, no s'ha d'entendre el moment que vivim com una situació irreversible o un punt i final, almenys així ho considera l'autora d'aquest treball que vol prendre un punt de vista optimista respecte la realitat que ens ocupa i és que, com va dictar l'escriptor estatunidense Napoleón Hill al famós llibre *Piense y hagase rico* publicat per primera vegada el 1973: “Ése es uno de los caprichos de la oportunidad. Tiene el curioso hábito de aparecer por la puerta de atrás, y a menudo viene disimulada con la forma del infortunio, o de la frustración temporal. Tal vez por eso hay tanta gente que no consigue reconocerla” (Hill, 1996).

Si bé és cert que el futur és incert, la incertesa és esperançadora en la mesura que es manifesta en una gran avinentesa pel canvi, per la lluita i per la recuperació dels antics valors del periodisme -vistos prèviament en el codi deontològic- així com per l'assoliment de noves pràctiques professionals. No és cap bestiesa pensar que d'una crisi existencial la professió en pot sortir enfortida. De fet, l'experiència passada està plena d'exemples que demostren que així ha estat en nombroses ocasions al llarg de la història. Concretament en el camp del periodisme podem exemplificar aquesta amb el sorgiment del Nou Periodisme⁵ a la dècada dels 60-70's del segle XX als Estats Units. Va néixer com una reacció en contra del periodisme imperant en l'època: lleuger, breu i fortament condicionat per l'estructura de la piràmide invertida. Així, el periodisme 'clàssic' va acabar despertant una nova corrent periodística totalment contrària a les pràctiques que s'havien dut a terme fins aleshores i que defensava noves maneres d'escriure i d'entendre el món.

Les proves de que som davant d'un moment replet d'oportunitats per retornar la professió al que un dia va ser i encara més, millorar-la, no les trobem només en els exemples passats. De fet, els canvis positius ja s'estan duent a terme en nous mitjans de comunicació sorgits arran de la crisi econòmica que estan definint el nou panorama de la professió. La caiguda dels mitjans tradicionals ha vingut acompanyada de l'emergència de plataformes amb nous continguts i noves rutines professionals que, en definitiva, plantegen una redefinició del periodisme que, al nostre entendre, va en bon camí. Cal tenir en compte que en aquesta multitud de plataformes noves s'hi inclouen iniciatives de naturaleses molt diverses però en aquest treball ens referim als nous mitjans emergents impulsats per periodistes, preocupats pel dret a la informació i per crear i oferir continguts de qualitat i vetllar pels drets i necessitats dels ciutadans. En definitiva, es tracta de mitjans de comunicació que recuperen els valors clàssics del periodisme així com la funció de 'quart poder' del mateix.

Pel que fa a la situació a Espanya, segons les dades de l'Informe Anual de la Professió periodística del 2014 (APM, 2014) - el darrer publicat - actualment hi ha 454 mitjans

⁵El concepte 'Nou Periodisme' va sorgir amb la primera publicació del llibre de Tom Wolfe que rebia aquest mateix nom l'any 1977. En el llibre, Wolfe explica la seva visió del nou tipus de periodisme que ell i els seus companys estaven duent a terme als Estats Units durant l'última dècada i com van haver d'enfrontar-se a les crítiques dels sectors més immobilitistes i tradicionalistes de la professió.

nous elaborats per periodistes al nostre país, tots sorgits després del 2008. D'aquests 454, 406 segueixen en actiu mentre que 26 estan sense actualitzar i 22 han tancat des del seu inici. Per tant, veiem que en un període de temps relativament curt, en els darrers sis anys, s'han creat un gran ventall de mitjans de comunicació nous, de diverses temàtiques i especialitzacions: n'hi ha d'actualitat internacional com *Política Crítica* (2013); la majoria aposten per l'actualitat generalista de nivell estatal com *La Marea* (2013) o per l'actualitat local (autonòmica, local o hiperlocal) com *Catalunya Plural* (2013), *La Marina Plaza* (2013) o *El Pajarito* (2010). D'altres s'especialitzen en temàtiques més concretes. La gran majoria son mitjans online tot i que alguns també tenen la versió en paper a més de la versió en línia.

En els exemplars nombrats i en d'altres observem certes similituds formals i de contingut que ens permeten afirmar que som davant d'un fenomen innovador i renovador a la vegada. Com hem dit, son mitjans de formació recent - en tot cas tots després de l'esclat de la crisi del 2008 - i a nivell de contingut destaca la pluralitat de fonts d'informació (defugint de donar veu o consultar únicament a les figures amb poder com sol passar en els mitjans tradicionals), la veu pròpia reflectida en l'opinió fomentada (ja sigui la dels periodistes o la del mitjà), l'anàlisi en profunditat⁶, la mirada crítica, l'esperit de denuncia, la voluntat participativa (en la mesura que es tenen en compte la veu i necessitats del públic en tots els sentits) i la rigurositat reflectida en el fonament de les afirmacions o opinions amb dades contrastades⁷. L'element que més destaca segurament sigui la independència d'aquests mitjans en la mesura que tots han estat creats i impulsats per professionals del sector amb la voluntat de dur a terme el tipus de periodisme en el que creuen i que només es pot exercir sense pressions externes. Tenim l'exemple d'*Eldiario.es* - un dels mitjans emergents que més èxit i bona recepció ha tingut en els darrers anys - que està editat per la societat limitada Diario de Prensa Digital S.L i en el qual "més del 70% de l'empresa està en mans de persones que treballen diàriament en la redacció, que han aportat els seu capital i treball per poder arrencar." (El Diario.es). En *La Marea* (2012) trobem un cas semblant. L'edita la societat cooperativa MasPúblico, formada després del tancament de l'edició en paper del diari *Público* "i l'acomiadament, en condicions abusives, del 85% dels seus

⁶ La Marea. Quiénes somos. De http://www.lamarea.com/quienes_somos/

⁷ El Diario.es. Quiénes somos. De http://www.eldiario.es/agendapublica/Quienes_somos.html

treballadors.” (La Marea). Els treballadors són els fundadors de la societat en la qual també hi participen un nombre important de lectors així com unes 500 persones que s’han unit al projecte a través de la compra de participacions de mil euros o de campanyes de microfinançament⁸.

Tant en les similituds formals i de contingut com en la naturalesa d’aquests mitjans emergents, així com en l’aprenentatge dels mals exemples del passat; hi trobem la raó per la qual aquests mitjans aposten per una mirada més humana i més social del periodisme. Seguint amb l’exemple d’*Eldiario.es*, a la pàgina web del mitjà l’equip afirma que “[...]es un nuevo medio digital de información y análisis con el foco puesto en la política y la economía en su sentido más amplio: el que afecta a las personas más que a los partidos o a los mercados. Queremos dar voz a unos ciudadanos en España que se ahogan ante una oferta informativa cada día menos plural, cada vez más monocorde y asfixiante. Creemos en un periodismo riguroso, independiente y también honesto. [...] Defendemos los derechos humanos, la igualdad y una democracia mejor, más transparente y más abierta. Nuestra intención como periodistas es acompañar a los ciudadanos en la tarea cada vez más compleja de comprender y descifrar la realidad.” En la mateixa línia, *Periodismo Humano* defineix el seu mitjà i el periodisme que desenvolupa d’aquesta manera: “Hacemos periodismo de calidad humana, veraz, honesto e independiente, con el foco principal en las personas, especialmente en los más débiles, cada vez más invisibles para los medios de comunicación tradicionales. Queremos recuperar la función social del periodismo y el concepto de servicio público al ciudadano y no al servicio de intereses económicos y políticos particulares. La información no es una simple mercancía o negocio, sino un bien público y un derecho.”⁹ En aquest sentit, la recuperació de la legitimitat del periodisme ha de passar per la construcció d’un periodisme de caràcter més social que respongui a les necessitats informatives dels ciutadans segons ells mateixos les defineixen, que investigui, informi i il·lumini aquells temes que preocupen a la societat, posant un èmfasi especial en els problemes i anhels de la gent comú, i relatant-los des del punt de vista dels seus protagonistes: els ciutadans. Ells són, al cap i a la fi, els qui han d’informar-se a través

⁸ La Marea. Cooperativistas. De <http://www.lamarea.com/cooperativistas-3/>

⁹ Periodismo Humano. Quiénes Somos. De <http://periodismohumano.com/que-es-periodismohumano-com>

d'aquest periodisme per tal de poder exercir eficaçment el seu poder dins del sistema democràtic.

Ens hauríem de preguntar, doncs, si el periodisme del futur ha de ser el **periodisme social** que, per altra banda, és la gran vessant oblidada i segurament menys valorada del periodisme en l'actualitat per raons explicades més endavant.

Quan parlem de periodisme social ens referim a un conjunt de trets que conceptualitzen una manera d'entendre, de fer i de concebre el periodisme partint d'un punt de vista social i en defensa dels valors socials en totes les àrees de la vida (Belda García & Maíllo Belda & Prieto Ampudia). No esmentem, doncs, una conceptualització temàtica referida a les qüestions que habitualment s'han englobat dins de les seccions de societat. Aquesta proposta a la que, de fet, ja estan donant resposta els nous mitjans mencionats anteriorment; no planteja que el periodisme hagi de ser una rèplica de la secció de societat dels mitjans tradicionals, tot i la concepció errònia que tenim avui en dia de periodisme de societat o de periodisme social. Al contrari, en moltes ocasions els continguts periodístics d'aquesta secció no tenen res a veure amb els valors i la intenció del periodisme social, sinó que sovint són la resposta a un intent del mitjà de vendre més exemplars apostant per continguts amb un to més relaxat, frívols, sensacionalistes o espectaculars que no poden ser encabits en cap altre secció.

Aquesta diferenciació així com els valors del periodisme social s'expliquen més endavant en aquest treball. El que defensa l'autora del mateix és l'aposta per un nou tipus de periodisme que treballi qualsevol tema partint de la mirada del periodisme social, donant especial atenció a les necessitats dels ciutadans, de les associacions de ciutadans organitzats i d'altres agents socials.

Ja hem vist que en aquesta tendència estan treballant mitjans sorgits en els darrers temps arreu del món, com els esmentats anteriorment en el cas espanyol. És especialment interessant el sorgiment de nous gèneres periodístics que neixen precisament de la redefinició del periodisme social com a un periodisme de perspectiva. Concretament, aquest treball pretén descobrir, analitzar i finalment posar en pràctica un nou enfocament del periodisme social sorgit a l'àmbit anglosaxó i que està guanyant terreny a molts països d'Europa, tot i que a Espanya encara no s'ha manifestat amb prou força: **El periodisme de solucions.**

4 El periodisme de solucions: una resposta a la regeneració del periodisme

El **periodisme de solucions** (*solutions journalism*), conegut també en altres termes com ‘periodisme alternatiu’, ‘periodisme d’esperança’ o ‘periodisme constructiu’, és un corrent del periodisme social relativament nova que va començar a prendre forma a finals del segle XX i principis del segle XXI en l’àmbit anglosaxó, si bé ja bevia de pràctiques i tendències professionals consolidades prèviament als Estats Units, i de seguida va ser rebut amb entusiasme i es va expandir per diversos països del Nord d’Europa. De fet, és sobretot segons l’àmbit geogràfic que aquest enfocament es denomina d’una forma o d’una altra. Als Estats Units predomina el terme ‘periodisme de solucions’ (Curry & Hammonds, 2014) mentre que al Nord d’Europa és més comú el terme ‘periodisme constructiu’ i en l’àmbit anglosaxó es parla de les dues coses, mentre que en certes regions concretes, com a Escòcia, s’anomena ‘periodisme alternatiu’ en la mesura que és impulsat i es dona en mitjans alternatius que treballen i creen peces informatives molt diferents a les dels grans mitjans de comunicació (Atton, 2003).

La diversitat de noms també està relacionada en certa mesura amb la conceptualització de l’enfocament. Així, el ‘periodisme de solucions’ nord-americà està focalitzat, sobretot, en la creació de relats periodístics que, a més de descriure i analitzar els problemes socials imperants, volen corregir la visió negativa que els mitjans convencionals donen a aquestes temàtiques mitjançant l’aportació de solucions a aquests problemes. El **periodisme constructiu**, emmarcat en la mateixa pràctica, es refereix a la voluntat d’aquest enfocament per contribuir així al canvi social. La finalitat última d’aquest enfocament periodístic, doncs, és contribuir a la millora de la societat a través del periodisme creant peces informatives que no focalitzin els temes mediàtics des d’una perspectiva i tractament excessivament negatiu sinó que, pel contrari, creuen que donar a conèixer que els problemes socials estan tenint solucions reals en altres països, per exemple, és una manera de demostrar als ciutadans que la situació pot canviar i animar-los a lluitar per fer-ho. (Sillesen, 2014)

El periodisme constructiu, a més, s’inspira en altres enfocaments periodístics com el periodisme públic. El periodisme públic neix de la idea de que el periodisme ha d’estar

integrat i contribuir en el procés democràtic. És a dir que els mitjans de comunicació no només han d'informar als ciutadans - que no han de percebre's simplement com a lectors o espectadors sinó com a participants de la democràcia - sinó que han de complir amb la seva funció de 'quart poder' i treballar per integrar-los en el sistema així com contribuir en el procés de creació de debat públic cooperant en la formació d'opinions (Heider, McCombs & Poindexter, 2005: 952).

Ja a la dècada dels anys 20 es va produir la famosa discussió entre Walter Lippmann i John Dewey sobre quin havia de ser el paper del periodisme en una democràcia. El primer entenia que el rol del periodista havia de ser informar sobre el que els governants polítics feien o deien mentre que Dewey tenia una visió més panoràmica del periodisme i defensava que els mitjans de comunicació no només havien d'informar sinó que havien de ser, a més, un instrument d'anàlisi i crítica cap a les decisions i actuacions del poder polític per tal de que els ciutadans poguessin formar-se el seu propi criteri i reflectir-lo en el dret a vot. Dècades després el paper del periodisme va tornar a ser explorat per Jay Rosen i Davis Merritt que van estudiar la importància dels mitjans de comunicació en el procés democràtic i al 1993 van crear el concepte de 'periodisme públic'. Al 1994 van publicar un manifest defensant el paper de 'quart poder' del periodisme en el qual s'expressa la idea que els periodistes són agents que treballen pel funcionament de la democràcia i la vida pública i que el seu paper és comparable al dels líders polítics (Rosen, 2001). En aquest sentit camina el periodisme constructiu i, de fet, Clemencia Rodriguez, investigadora colombiana en l'àmbit de la comunicació i els mitjans que també ha treballat en la recerca i teorització d'aquest enfocament periodístic, es refereix als mitjans de comunicació com a 'mitjans dels ciutadans' partint de la filosofia que el periodisme ha de treballar per millorar el dia a dia de la societat i que els productes informatius elaborats pels mitjans de comunicació es dirigeixen als ciutadans i, a la vegada, són fruit de les accions i necessitats d'aquests (Atton, 2003).

Una de les característiques més importants d'aquest enfocament periodístic és que neix en el terreny professional, és a dir, que és impulsat per periodistes amb iniciativa que, desanimats amb el tractament excessivament negatiu, destructiu i focalitzat en el conflicte que els mitjans convencionals donen a les problemàtiques socials, decideixen començar a desenvolupar la seva feina des d'una perspectiva diferent, que els sembla interessant, productiva i renovadora. La base d'aquesta perspectiva rau en informar de

les problemàtiques i malestars socials des del positivisme i el constructivisme en comptes de fer-ho des de la destructivitat. Si bé són els professionals els que han creat aquest enfocament així com n'han definint les bases en la mesura que l'han anat posant en pràctica, el periodisme de solucions està guanyant terreny progressivament en el món acadèmic gràcies a figures com Catherine Gyldensted, líder de la vesant escandinava del projecte The Constructive Journalism Project (2014) i una de les primeres que ha començat a teoritzar sobre aquest enfocament.

La finalitat d'aquest enfocament, doncs, és evitar que la societat construeixi la seva versió de la realitat i de l'actualitat partint de visions apàtiques, escèptiques o extremadament negatives degut al consum reiterat de notícies negatives. Així mateix el periodisme de solucions parteix dels resultats de la recerca i investigació en l'àmbit de la psicologia positiva per produir un nou marc pràctic pel periodisme (Gyldensted, 2014). De fet, en primera instància el periodisme de solucions neix com una resposta a la desafecció social cap al periodisme que desenvolupen els mitjans convencionals.

Amb els anys ha anat sorgint una desvinculació cada vegada més pronunciada pel que fa als agents de la professió que ens ocupa (els periodistes) i els seus receptors (la societat civil). Aquesta desafecció i gairebé desconfiança social es deu principalment a dues raons de pes i que no s'han de perdre de vista tal i com apunta Alicia Cytrynblum a *Periodismo social: Una nueva disciplina.* En primer lloc trobem la manca de cobertura de temes socials en les principals capçaleres periodístiques del món i, particularment, el poc protagonisme dels ciutadans i agents socials en les agendes i relats periodístics en general, en favor de la sobre-representació de les veus i les fonts institucionalitzades, amb molts més recursos per aconseguir vehicular a través dels mitjans els seus marcs interpretatius de la realitat. En segon lloc hi ha la visió negativa que envolta la majoria de relats periodístics de qualsevol tema social (Cytrynblum, 2004).

En els darrers anys ha crescut la sensació de que les notícies i/o altres formats periodístics, sigui quin sigui el tema que toquen i especialment si es tracta d'un problema social, sempre prenen un punt de vista negatiu. Així els periodistes han acabat sent vistos per la població com a 'narradors de desgràcies', motiu pel qual cada vegada més gent es desencanta de l'actualitat informativa i opta per no consumir diaris o noticiaris televisius i radiofònics (Holman, 2014).

La transformació del periodisme, així com la desafecció social i la pèrdua de confiança conseqüents no només tenen efectes negatius evidents en la professió sinó que també suposen un llast per a la societat. Des de la seva aparició, els mitjans de comunicació duen a terme la tasca primordial de transmetre què passa al món, en un país o en un àmbit geogràfic concret i s'han convertit en els creadors i transmissors dels temes de preocupació social en la mesura que allò que forma part de l'agenda mediàtica dels mitjans de comunicació té també un lloc a la consciència social col·lectiva; i pel contrari, allò que no apareix en els mateixos acaba sent obviat o relegat també pels ciutadans.

Si bé la relació entre mitjans i ciutadans es de naturalesa bidireccional, la influència dels mitjans en la societat és major que a la inversa. Els malestars socials es converteixen en tal cosa en el moment en què els mitjans de comunicació en parlen, és a dir, és en el moment en que la premsa reconeix un problema social com a tal quan la societat també comença a fer-ho. És cert, però, que els periodistes i els mitjans es fan eco de problemes socials existents, és a dir, no construeixen els problemes perquè aquests ja existeixen però, per altra banda, ells són els encarregats de donar-los a conèixer i d'introduir-los així en el debat públic. Aquest fenomen té una doble naturalesa, és positiu i negatiu a la vegada: és gràcies a la mediatització de les temàtiques que els ciutadans les coneixen i se'n preocupen, però, en canvi, implica que aquelles problemàtiques existents que no apareixen als mitjans no arriben a formar part de la consciència col·lectiva social. A més, en el moment en què un malestar social passa a ser mediatitzat és inevitablement deformat pel tractament dels mitjans de comunicació ja que aquests no es limiten a registrar-los sinó que també els construeixen a partir dels interessos propis del seu sector d'activitat: "Casi podríamos decir que la enumeración de los <<malestares>> de los cuales hablan los medios de comunicación constituye sobre todo una lista de <<malestares para periodistas>> en los dos sentidos de la expresión, es decir, de una parte, los malestares cuya representación ha sido explícitamente fabricada para interesar a los periodistas, y de otra parte, las formas de malestar que espontáneamente atraen la atención de los periodistas porque resultan <<fuera de lo común>>, dramáticos o conmovedores, respondiendo así a la definición social, comercialmente rentable, del acontecimiento digno de saltar a la primera página de los medios." (Champagne, 1993). Per tant, els mitjans no només tenen el poder de definir quins són els problemes socials

dels quals ens preocupem, sinó que a més, tenen un fort poder de construcció de la visió col·lectiva d'aquestes temàtiques.

En aquest mateix sentit, la visió negativa que els mitjans reproduïxen quan tracten successos de rellevància informativa i problemàtiques socials provoca una visió encara més negativa dels mateixos en la consciència dels individus i, conseqüentment, l'empitjorament o malformació d'aquests problemes (Holman, 2014). A més, ha esdevingut provat en diversos estudis científics del camp de les ciències socials i les socio-sanitatat que el consum de notícies 'catastròfiques' pot repercutir negativament en la salut. Ho confirma un estudi de la Universitat de Califòrnia d'Irvine en que es conclou que el consum repetit de notícies negatives pot causar estrès agut:

“Ens vam sorprendre del grau en el qual l'exposició continuada als mitjans està fortament associada amb símptomes d'estrès agut. Sospitem que hi ha algun aspecte sobre l'exposició repetida d'imatges o sons violents que manté els esdeveniments traumàtics vius i pot prolongar l'estrès en persones vulnerables. [...] Es confirma una creixent evidència de que les imatges en directe o en vídeo de notícies relatives a esdeveniments traumàtics poden desencadenar records i fomentar el condicionament de la por en les persones. Quan un individu veu repetidament imatges d'una persona amb ferides horribles després de que l'esdeveniment hagi finalitzat, és com si l'esdeveniment continués i té presència pròpia en la teua vida. Si la visualització consecutiva d'imatges traumàtiques reactiva respostes de por o amenaça al cervell i promou la ruminació, els que s'hi exposen podrien patir conseqüències greus per la salut.” (Holman, 2014).

Describeu E. Alison Holman, un dels principals autors de l'estudi i professor de ciència sanitària a UC Irvine.

En sentit contrari, altres estudis demostren que les notícies de caire positiu poden empenyer els ciutadans a realitzar iniciatives cíviques i solidàries. Concretament, un estudi publicat a *Diari de Psicologia i Personalitat i Psicologia Social* afirmava que: “Quan un individu presència un acte de compassió, coratge o bondat experimenta una sensació a la qual els psicòlegs ens referim amb el terme 'elevació moral'. Aquesta sensació augmenta la creença en la bondat dels humans, indueix emocions positives i inspira a la gent a actuar de manera més altruista.” (Smith i Kawakami, 2011). De la mateixa manera, la psicòloga especialitzada en psicologia positiva Barbara Frederickson

ha descobert que presenciar emocions positives com la bondat i la generositat pot “ampliar els àmbits de l'atenció, la cognició i l'acció i construir recursos físics, intel·lectuals i socials que funcionen com a reserves de protecció per enfrontar-se a amenaces futures” (Frederickson, 2011).

En la mateixa línia trobem l'estudi empíric de la xarxa Solutions Journalism (SoJo) en col·laboració amb la Universitat de Texas en que es va donar a escollir a 755 adults entre dues peces informatives de tres problemàtiques socials: els efectes d'experiències traumàtiques en el comportament dels nens americans, el fenomen dels sense llar a Amèrica i la falta de peces de roba de la població més pobre de la India. Per cada temàtica, es posaven en comparació dos articles molt similars: un focalitzat exclusivament en el problema, i un altre que presentava la problemàtica de forma idèntica però que afegia una solució potencial per disminuir la seva magnitud. Després de llegir-los, els enquestats havien de respondre a una sèrie de preguntes. Els resultats de l'estudi van provar que les persones enquestades preferien les peces informatives que incorporaven una solució a la problemàtica ja que aquests articles semblaven diferents a les notícies típiques dels mitjans de comunicació, feien sentir millor als lectors, donaven la sensació al lector de que havia comprès millor la problemàtica, augmentaven les ganes dels lectors a seguir informant-se del tema i a contribuir d'alguna manera per solucionar el problema en qüestió i feien sentir als lectors inspirats o optimistes respecte la temàtica plantejada. A més, els lectors també van indicar que tenien ganes de seguir llegint més coses de l'autor i del mitjà que havia publicat l'article que incorporava una solució possible al problema. Els enquestats volien informar-se més del problema en qüestió, parlar-ne amb amics i familiars i compartir l'article a les seves xarxes socials.

Una altra demostració de que el públic es mostra receptiu respecte aquest enfocament periodístic el tenim en el cas del diari nord-americà 'The Deseret News'. El darrer dia del més d'Agost del 2010 el diari, que en temps passats havia estat el mitjà i negoci amb més longeu de l'estat d'Utah; es va veure forçat a prescindir del 43% de la seva plantilla degut a la crisi financera a la que feia temps que s'enfrontava el mitjà. El dia següent, l'1 de Setembre, Paul Edwards es va convertir en el nou editor en cap de la capçalera encomanat amb la desafiant tasca de capgirar la crítica situació en la que es trobava el diari. Edwards i el seu equip de redacció van començar a investigar i a pensar en noves pràctiques per al redisseny i reformulació del diari fins que van topat amb l'article de

David Bornstein '*Why 'Solutions Journalism'*'¹⁰ en el qual el periodista de The New York Times explicava en què consistia aquest enfocament i la bona recepció que estava tenint. Convençuts, Edwards i el seu equip van decidir apostar per aquesta perspectiva re-dissenyant la capçalera cap a un enfocament més social i re-formulant la seva agenda amb noves temàtiques. Així, van començar a informar de manera exhaustiva de les problemàtiques locals que més preocupaven a la població de l'Estat i, a més, van apostar per fer-ho amb peces informatives que no només analitzessin els problemes sinó que també expliquessin solucions als mateixos que estaven funcionant en altres localitats. El canvi va ser sorprenent: a partir del febrer del 2013 'The Deseret News' es va convertir en el segon diari amb millors resultats de creixement en termes de circulació del país - d'acord amb un informe d'Alliance for Audited Media - i la circulació segueix creixent un 15% cada any segons el propi Edwards. A més, les dades de trànsit del mitjà demostren que les històries que incorporen solucions al seu relat són més llegides i compartides – en la versió *online* del mitjà – que les peces informatives que no ho fan. (Noack, Orth, Owen & Rennick, 2013). Altres estudis han provat que davant dues notícies que tracten el mateix tema en un mitjà *online*, els lectors passen més temps llegint la que inclou una solució al problema social (Albeanu, 2016), que els lectors són més receptius i presenten la intenció de seguir-se informant sobre una temàtica quan la peça informativa que han llegit incorpora solucions (O'Donovan, 2014), així com també tenen més intenció de col·laborar amb organitzacions i entitats que lluiten per acabar amb el problema (Jones, 2016).

A partir d'aquestes premisses el **periodisme de solucions o constructiu** es planteja com un instrument per a desenvolupar un periodisme social que prengui una perspectiva diferent, més positiva i conciliadora, que fomenti la presa de consciència col·lectiva dels problemes socials imperants però també la consciència emprenedora, solidària i altruista necessària per lluitar-hi en contra. La voluntat del periodisme de solucions, doncs, no passa només per donar a conèixer les problemàtiques socials imperants sinó que també té la voluntat de conscienciar en la mesura que manifesta que un canvi és possible i, per tant, pretén augmentar la participació ciutadana així com animar als ciutadans a exigir responsabilitats als seus representants polítics i/o altres figures de poder (Wood, 2014).

¹⁰ (The New York Times, December 20, 2011).

Per tant, el periodisme de solucions neix, per una banda com una alternativa que vol donar resposta al fenomen de descrèdit al que s'enfronta el periodisme oferint als professionals i al públic una nova fórmula de fer periodisme basada en la positivitat no infundada (ja que parteix de dades i xifres reals i comprovables), en la mesura que no es focalitza en el que podria funcionar sinó en el que està funcionant mitjançant la descoberta de respostes eficients als problemes que ens ocupen i preocupen. Per altra banda neix de la inquietud d'una sèrie de periodistes que volen impulsar una transformació social mitjançant un periodisme constructiu que no es quedi estancat en la crítica de la realitat sinó que, a més, busqui i aporti solucions reals.

Informar als ciutadans d'una problemàtica social – explicar-ne les causes, l'estat de la qüestió a una àrea geogràfica concreta i les conseqüències així com senyalar-ne responsables – és important i la finalitat bàsica de qualsevol relat periodístic. Tot i així, posar de manifest una iniciativa que està donant bons resultats ja sigui en el propi país o a l'estranger, és una manera d'impulsar el canvi social en la mesura que els ciutadans canvien la seva mentalitat respecte la problemàtica: entenen que no és irreversible i que solucionar-la no només és possible sinó que està a l'abast sempre que es prenguin mesures per fer-ho.

Si un problema social forma part de l'agenda mediàtica de manera permanent o durant un període de temps relativament llarg i el relat periodístic dels mitjans de comunicació sempre és el mateix i parteix d'una perspectiva negativa; els ciutadans, tot i que coneixen la naturalesa i magnituds del problema, poden tenir la percepció de que es inevitable o que no es pot fer res per solucionar-lo i, per tant, acaben no només acceptant-lo sinó conformant-se amb la seva existència. L'exemple més clar el trobem en aquelles problemàtiques que depenen en gran mesura de les actuacions i iniciatives del poder polític. Si els ciutadans saben que en un altre país s'estan duent a terme polítiques que han aconseguit reduir significativament una problemàtica, entendran que els seus representants polítics poden fer el mateix i, per tant, podran, si volen, exigir responsabilitats i/o demanar un canvi als seus representants. La tasca dels periodistes és precisament proporcionar una imatge el més acurada possible de la realitat a la societat. Per tant, si el periodisme no dona cobertura a les iniciatives de persones i institucions que intenten solucionar problemàtiques – amb èxit o no – no estan oferint la imatge

completa de la realitat social, sinó només una part – la negativa - i, per tant, també està fallant en la seva tasca social (Bansal & Martin, 2015).

Com ja hem observat, doncs, la novetat del periodisme de solucions no rau en les temàtiques de les que s'ocupa, ja que de fet contempla els mateixos fets, problemes i personatges que tradicionalment han estat objecte del periodisme social entès com a una perspectiva periodística i no com a allò que omple la secció de societat dels mitjans. De fet, el periodisme de solucions aborda aquestes problemàtiques seguint els mateixos passos que el periodisme social: recerca, anàlisi crític, consulta de fonts, verificació de les informacions i relació del problema amb el context (actual i passat). En canvi, en comptes de només delimitar detalladament el problema, les seves causes i conseqüències, va un pas més enllà per cercar i descriure una solució existent i posada en pràctica i que presenti bons resultats en quant a posar fi o disminuir la magnitud del problema en qüestió. Així doncs, aquesta perspectiva periodística afegeix un pas més en l'entramat de tasques que suposa elaborar, per exemple, un reportatge en profunditat sobre un malestar social; però no pot saltar-se cap dels passos previs ja que la solució és la contribució final que construeix el relat periodístic, però no la base del mateix que és la problemàtica estudiada. En canvi, però, el periodisme de solucions és innovador i provadament eficaç en el seu mètode d'aproximació a la realitat social. La clau d'aquesta nova perspectiva periodística rau, precisament i com el seu nom indica, en donar a conèixer solucions reals, empíricament demostrades i en funcionament en resposta als problemes socials d'una societat.

Tornant a les característiques pròpies del *solutions journalism* o periodisme constructiu és important tenir clar què defineix exactament el periodisme de solucions per tal de no confondre la perspectiva amb peces periodístiques que si bé s'hi poden assemblar no comparteixen ni els valors, ni la deontologia, ni els objectius del periodisme constructiu. Per exemple, no totes les peces informatives que tractin històries positives o construïdes a partir d'un punt de vista positiu són periodisme de solucions. Com qualsevol altra disciplina, àrea, modalitat o fins i tot mitjà periodístic, el periodisme de solucions comprèn d'una sèrie de pautes i normes que el fonamenten, delimiten i regeixen, a la vegada que el separen d'altres formes periodístiques que poden o volen assemblar-s'hi però que, en canvi, no hi tenen res a veure. En el llibre d'estil de la plataforma *online Solutions Journalism* (Bansal & Martin, 2015) trobem els aspectes principals que ens

permeten identificar i construir una peça informativa elaborada des d'aquest enfocament:

- **Parteix de l'explicació de les causes d'un problema social**

Qualsevol història que prengui la perspectiva del periodisme de solucions ha de contextualitzar la problemàtica a la que s'adreça per tal de que la societat conegui les causes que l'han provocada o empitjorada i per tal d'emmarcar també la possible solució presentada al final. Per tant, es primordial estudiar i documentar els fets previs al problema per tal de que la solució proposada no és quedi en una anècdota i tingui un impacte a llarg termini.

- **Presenta una resposta al problema que està funcionant**

La presentació d'una solució total i/o parcial a la problemàtica estudiada és la base d'aquest enfocament. Per tant, si una narració no presenta una resposta en funcionament que hagi o estigui tenint resultats efectius no es pot parlar de periodisme de solucions.

- **Descriu i explica el procés d'implementació de la solució que sembla estar donant bons resultats**

Aquest enfocament periodístic no només presenta la iniciativa o projecte que està obtenint resultats eficaços, quedant-se en una descripció superficial, sinó que ha d'aprofundir al màxim en les formes d'implementació de la mateixa per tal de que quedi clar com s'està duent a terme i per què està funcionant. La investigació en profunditat dels models amb resultats positius, doncs, és fonamental.

- **El projecte o iniciativa que es presenta per abastir el problema és la peça central de la narració periodística**

El periodisme de solucions, com qualsevol altre relat periodístic, construeix histories. Pot incloure personatges que lluiten davant els desafiaments, que experimenten, que assoleixen l'èxit o que, en cas contrari, la fallida els serveix per

aprendre una lliçó. Tot i així, no s'ha d'oblidar que les histories o els personatges que les protagonitzen no són els elements essencials ni protagonistes de la peça periodística. El punt central de la narració són la problemàtica social i la resposta al problema en qüestió i no les vivències, triomfs o dificultats de les persones que les duen a terme.

- **Posa èmfasi en la presentació de l'evidència dels resultats derivats de la solució**

El periodisme de solucions no refusa la implementació i creació d'idees però la determinació del relat és l'exposició ben fonamentada de la iniciativa presentada. És a dir, cal explicar per què aquesta iniciativa està funcionant o per què no amb evidències solides i demostrables. En el cas que la peça periodística descrigui propostes que estan en una etapa inicial de desenvolupament i que, per tant, la única evidència possible son les afirmacions d'observadors creïbles, la clau està en clarificar la manca de proves que confirmen l'efectivitat de la solució aportada i, en qualsevol cas, les limitacions del seu impacte en la mesura que encara no ha estat provat.

- **Senyala i discuteix les limitacions de la resposta donada al problema**

La narració no ha de prendre mai un punt de vista excessivament lloador respecte cap proposta. El periodista no ha de perdre de vista que no existeix una solució perfecte o infalible per a cap problemàtica i ha de deixar-ne constància a la seva narració. Per tant, ha d'explicar les mancances, limitacions i riscos de la solució presentada. El periodisme de solucions no pretén qualificar projectes o iniciatives amb bons resultats com la resposta total, única o definitiva a una problemàtica, sinó que vol donar-los a conèixer, explicar el seu funcionament i condicionants així com també les seves limitacions.

- **Extreu i transmet una idea o lliçó educativa**

La raó per la qual el periodisme de solucions és una perspectiva a tenir en compte és el fet que suposa un descobriment pel receptor així com li proporciona una millor comprensió del món explicant-li com funciona i com podria funcionar millor.

- **Fuig de la promoció, la lloança i/o el sensacionalisme d'una institució o un personatge en concret, per centrar-se en el procés d'intervenció social**

La voluntat del periodisme de solucions no és ni ha de ser la focalització en la defensa de models, iniciatives, idees, organitzacions o personatges en particular. Pel contrari l'ímpetu dels professionals ha de romandre en el descobriment d'iniciatives, projectes i processos dels quals la societat se'n pugui beneficiar i/o aprendre. L'objectiu d'aquesta perspectiva periodística no és fer sentir millor la ciutadania mitjançant la promoció excessiva i poc fonamentada d'una persona o institució en concret.

- **Fonamenta la narració en fonts que ofereixin una comprensió completa i total del problema, no en experts parcials sobre un camp social en concret**

El periodisme de solucions parteix de projectes pràctics impulsats per persones que treballen de forma continuada per posar fi o alleugerar un problema, del qual, per tant, tenen un coneixement empíric basat en els resultats i desafiaments del treball que duen a terme.

- **Posa l'atenció en el procés d'intervenció social, en el seu mètode, en els obstacles als quals s'enfronta i en els resultats obtinguts amb la possible solució al problema; no en el projecte concret innovador, o en el creador i/o líder d'una resposta en concret**

Aquest aspecte en concret és el que diferencia el periodisme de solucions d'altres relats periodístics sovint classificats com a “notícies bones” (*good news*). Es poden discernir fàcilment les peces pertinents a l'últim bloc perquè tendeixen a celebrar efusivament els actes i creacions individuals així com els seus promotors per sobre de la possible implementació. Pel contrari, el periodisme de solucions tracta de projectes que s'estan duent a terme així com dels efectes observables dels mateixos.

En la mateixa línia, la xarxa de periodisme de solucions anglesa **The Constructive Journalism Project** (2014) elabora també una llista amb les premisses que ha de seguir el periodisme de solucions:

- Informa partint d'un discurs positiu i orientat en la cerca de solucions a les problemàtiques socials.
- La peça informativa és elaborada partint de la coneixença de l'impacte que els mitjans de comunicació i les notícies tenen en la cultura d'una societat i en el comportament dels seus ciutadans.
- Aplica coneixements de psicologia positiva per implicar i animar a l'audiència.
- Es focalitza en els aspectes positius del món i la vida i no en una visió catastròfica del mateix – per exemple, fixant-se en les fortaleeses de la gent i no veient-los només com a víctimes.
- Pren un enfocament de voluntat per a la resolució dels problemes i els mitjans de comunicació cobreixen els temes que preocupen a les seves audiències.
- Considera que la informació és el més important del relat però també té en compte la perspectiva i la interpretació que es vol donar a les histories.
- Parteix d'un esperit de preocupació i voluntat de canvi.
- És crític però opta per la crítica constructiva en comptes de la destructiva per tal d'impulsar canvis positius.
- És independent.
- Dona un paper més significatiu als periodistes.
- Entén i informa de què no només les figures amb poder tenen o poden tenir un fort impacte en la societat.
- Fomenta el diàleg reflexiu, la col·laboració i la creació de consens.
- Mostra que el canvi és possible i destaca les oportunitats per donar resposta als aspectes negatius de la societat per tal de millorar-la.

De la mateixa manera que és important delimitar els requisits que s'han de complir si es vol posar en pràctica un enfocament que parteixi del periodisme de solucions, **Solutions Journalism (SoJo)** apunta que també és fonamental no confondre aquest enfocament

amb altres perspectives o peces periodístiques que poden tenir trets similars a una peça periodística elaborada partint del periodisme de solucions. Si bé certes peces informatives poden assemblar-s'hi, no presenten les característiques ni concorden amb la intenció ni l'esperit de canvi del periodisme de solucions. Per tant, l'exposició d'exemples concrets de peces periodístiques que no parteixen d'aquest enfocament és també una manera per entendre què és i en què es basa aquest enfocament. Els professionals de SoJo descriuen així una sèrie de relats periodístics que solen aparèixer als mitjans de comunicació i que poden ser confosos amb el periodisme de solucions però que, en canvi, no hi tenen res a veure. Bategen aquests relats amb el nom d'‘impostors del periodisme de solucions’:

- **‘Culte als herois’: relat lloador de la vida o lluita personal d'un personatge o promoció excessiva d'una entitat social i/o fundació en particular.**

En aquest bloc s'inclouen aquelles histories que celebren o glorifiquen un individu o entitat en concret, sovint amb el pretext de donar a conèixer la idea que aquest individu o entitat representen. En comptes de narrar els mèrits i resultats d'un enfocament o possible resposta a una problemàtica, aquestes peces periodístiques es centren en la trajectòria professional d'un individu així com inclouen la narració espectacular d'etapes i/o proeses de la seva vida personal. Un exemple d'aquest tipus de peces el trobem en la secció *CNN Heroes* del mitjà de notícies estadounidenc CNN fundat el 1980. Aquesta secció exposa les histories personals d'individus que han aconseguit dur a terme un projecte amb finalitats socials, centrant-se més en el recorregut personal del personatge que en la seva proposta o idea.

- **Les ‘bales de plata’ o els invents salvavides.**

La denominació emprada pels professionals de SoJo per referir-se als relats que formen part d'aquest bloc sorgeix d'una historia publicada al diari nord-americà ‘The New York Times’¹¹ sobre la creació d'una pilota de futbol indestructible per part del fuster, chef i empresari Tim Jahnigen. La pilota, que en el relat rep el

¹¹ Belson, K. (2012, Novembre 8). Joy That Lasts, on the Poorest of Playgrounds. *The New York Times*. Recuperat de http://www.nytimes.com/2012/11/09/giving/the-one-world-futbol-promises-a-lasting-source-of-fun-in-poor-countries.html?_r=2

sobrenom de ‘la bala de plata’, és descrita literalment com un ‘invent salvavides’ pels nens i nenes d’El Salvador: “De vegades una pilota de futbol és molt més que una pilota. De vegades és un salvavides.” (The New York Times, 2010). Aquest apartat, doncs, es refereix al conjunt de relats, sovint inclosos en les seccions de ciència i tecnologia dels mitjans, que fan una ressenya excessiva i injustificadament afalagant de nous aparells electrònics, com en el cas de la ‘bala de plata’ i els descriuen com ‘màquines que salven vides’ encara que no ho siguin.

- **‘Favor a un amic’: El mitjà de comunicació crea una peça periodística específicament per promocionar una entitat social, fundació o associació en concret.**

Els ‘favors a un amic’ són aquelles histories, reportatges o articles en que el fet noticiós esdevé un pretext per lloar els assoliments d’una organització, associació o entitat social en concret. És fàcil distingir aquest tipus de peces ja que el relat sol estar basat en la construcció del perfil de la entitat o del col·lectiu del qual es parla més que no pas en una problemàtica social i en una possible solució o resposta d’intervenció social a aquest problema.

- **‘Think Tank’: Articles d’opinió sobre una problemàtica social en els quals el periodista presenta mesures que, segons el seu parer, podrien solucionar el problema.**

Els ‘Think Tanks’ s’han convertit i són cada vegada una pràctica més comú dins del periodisme d’opinió. Es tracta d’articles, columnes d’opinió o relats argumentatius en els quals un periodista es manifesta respecte una problemàtica social i, al final del relat, aporta una sèrie de pautes o explica de quines maneres es podria solucionar el problema, basant-se en la seva opinió personal i no en fets demostrables. Les idees i/o solucions hipotètiques, però, no són la matèria prima del periodisme de solucions. Ho són, en canvi, respostes que hagin estat prèviament aplicades o que estiguin en funcionament, i que presentin resultats que, per algun o diversos motius, siguin interessants a tenir en compte.

- **‘El toc final’**

Amb aquest terme SoJo es refereix a aquelles peces periodístiques, normalment pertinents al periodisme social i incloses en les seccions de societat dels mitjans, que exploren i fan una descripció extensa d'una problemàtica concreta per, al final, acabar el relat amb un únic paràgraf dedicat a una o diverses propostes que treballen per combatre'l. Aquest darrer paràgraf compleix la funció d'aportar una espurna de positivitat o d'esperança a la peça però no és un estudi crític, detallat i seriós d'una resposta o solució a un problema com sí que trobem en el periodisme de solucions.

- Les recaptacions d'activistes

La naturalesa del periodisme de solucions i la seva vinculació amb associacions, organitzacions i col·lectius de ciutadans sense ànim de lucre pot confondre al lector i fer-lo arribar a la conclusió que la voluntat d'aquesta pràctica periodística és acabar aconseguint una donació de caire econòmic per part del lector que doni suport a la lluita contra el problema descrit en el text i/o peça periodística. En cap cas, però, aquesta és o ha de ser la voluntat del periodisme de solucions i per tant no s'ha de confondre amb les crides, textos conscienciadors o campanyes publicitàries que alguns periodistes o les mateixes organitzacions socials desenvolupen per aconseguir el suport a una causa.

Pel que fa al tipus de solucions a les quals aquest enfocament periodístic presta atenció, són iniciatives, projectes o polítiques que estiguin o hagin estat en funcionament i que presentin resultats positius. Així doncs, el periodisme de solucions tant pot donar veu a respostes que estiguin col·laborant en la resolució d'un problema en la seva totalitat, com a respostes que estiguin funcionant parcialment o a mesures que no estiguin funcionant però que presentin coneixements útils a l'hora d'abordar el problema (Bansal & Martin, 2015). Podem aprendre en la mateixa mesura dels èxits que dels errors. Així ho expliquen el col·lectiu de professionals d'una de les xarxes de professionals precursors en l'especialització del periodisme de solucions *Solutions Journalism (SoJo)* fundat el 1999 i sense ànim de lucre que es dedica a la teorització i deontologia d'aquesta nova pràctica així com a la difusió de la mateixa i a la investigació i recerca per millorar-la: "La clau del periodisme de solucions rau en mirar la fotografia sencera: al problema i a la resposta. El periodisme sovint s'atura en el primer pas." (SoJo, 1999).

Com s'ha exposat anteriorment aquest enfocament periodístic neix en el camp professional i no en l'àmbit acadèmic, si bé en els darrers temps s'està obrint lloc en el camp teòric gràcies als mateixos professionals que el van impulsar i a d'altres que l'han adoptat després i que es preocupen ara de que tingui unes bases clares així com de demostrar la seva efectivitat mitjançant la recerca d'estudis empírics i la teorització de la seva filosofia i deontologia. També ha estat temàtica d'estudi d'alguns investigadors de l'àmbit de la comunicació que s'han vist interessats per aquest enfocament del periodisme.

És important, però, conèixer les iniciatives pioneres del periodisme de solucions així com les experiències que s'han anat creant dels seus inicis. La majoria estan organitzades en xarxes de professionals que no només creen el seu propi contingut informatiu – no totes – sinó que sobretot treballen per impulsar, donar a conèixer i professionalitzar aquest enfocament periodístic.

Una de les primeres organitzacions sorgides d'aquest enfocament és '**Images and Voices OF Hope**' (**Ivoh**) fundada el 1999 a la ciutat de Nova York (Estats Units). L'organització va néixer d'una reunió d'uns 180 professionals de Manhattan interessats per l'impacte que els mitjans de comunicació tenen en la societat i, en un primer moment es van crear tres organitzacions: 'Visions of a Better World Foundation', 'Brahma Kumaris' i 'Center for Advances in Appreciative Inquiry at Case Western Reserve University'. Amb el temps les tres organitzacions es van fundar en una: Ivoh que va esdevenir una associació independent sense ànim de lucre (501C)¹² al 2008. Ivoh neix de la creença que els mitjans de comunicació tenen un fort impacte en la societat i que, per tant, són actors amb la capacitat de crear canvis positius al món. Avui en dia compta amb un gran ventall de professionals de l'àmbit de la comunicació: periodistes, fotògrafs, directors de documentals, especialistes en xarxes socials i creadors de videojocs. La xarxa treballa per construir el món que volen a través del periodisme, no només explorant les solucions que es donen a les problemàtiques socials imperants sinó també cercant la veritat respecte a aquestes qüestions per tal de poder construir un futur

¹² Les sigles 501C es refereixen a l'apartat C de l'article 501 del codi federal dels impostos estatunidencs Internal Revenue Code (IRC) instaurat el 1917. Aquest apartat especifica els vint-i-vuit tipus d'associacions o organitzacions sense ànim de lucre exempts de certs impostos federals sobre els ingressos als Estats Units i inclou a més d'un milió d'associacions. (Martel, 2006: 307-337).

millor. Així mateix Ivoh treballa en diferents línies. Cada setmana publiquen històries que demostrin que els mitjans de comunicació estan tenint un impacte positiu en la societat, especialment ajudant a grups socials minoritaris i desfavorits. En comptes de focalitzar-se en aquells mitjans que tenen un impacte social negatiu, exploren aquells mitjans que amb la seva feina estan millorant les vides de la gent d'alguna manera o altra. També publiquen històries de poblacions o comunitats que després de passar per experiències difícils o de patir tragèdies han aconseguit superar-les i expliquen com ho han fet. A més, la xarxa celebra un *meeting* anual en el qual es convida a diversos mitjans de comunicació del país i se'ls anima a canviar la perspectiva de la seva filosofia cap a un discurs positiu així com a comprometre's en la seva labor social i a aprofitar el seu poder per construir, entre tots, una millora social.

Una mesura similar són les converses locals, que es donen en àmbits més reduïts, normalment en una ciutat particular – han tingut lloc abans a Miami, Kuala Lumpur, Xile o Halifax - amb menys participants però amb més periodicitat i tractant temes d'àmbit local més particulars. Les reunions locals tenen l'objectiu de convidar a la reflexió a tots els assistents així com de donar la oportunitat als mitjans de difondre la labor de millora social en la que treballen i l'impacte positiu que les seves pràctiques tenen o han tingut.

Al 2015 Ivoh va començar a treballar en una nova iniciativa: el **Resortive Narrative Fellowship Programme** que consisteix en la donació d'una beca de sis mesos a cinc periodistes inscrits a la xarxa perquè visitin certes comunitats i les eduquin a través de les 'resortive narratives' (històries de resiliència). Aquest terme, creat pels professionals d'Ivoh descriu un gènere d'històries que mostren com la gent i les comunitats estan aprenent a reconstruir-se després d'haver sofert algun tipus de tragèdia. La beca té l'objectiu de donar la oportunitat als periodistes de conèixer aquestes històries perquè transformin el diàleg típic dels mitjans de comunicació que es focalitza en la descripció dels problemes socials. Ivoh proposa un diàleg centrat en com es superen o s'han superat aquests problemes.

En definitiva, la missió d'Ivoh és reforçar la feina dels mitjans de comunicació i transformar el seu discurs negatiu i focalitzat en el conflicte cap a una difusió de missatges positius per, d'aquesta manera, promoure el canvi social. Si bé Ivoh no es

defineix com una xarxa de periodisme de solucions la seva filosofia segueix la mateixa línia que aquest enfocament periodístic i, de fet, en la seva descripció reconeixen que s'identifiquen i prenen d'inspiració el periodisme constructiu, el de solucions i el periodisme pacífic.

El 2004 apareix a França la primera organització d'àmbit europeu pròpiament reconeguda com a una associació de periodisme de solucions: *Reporters d'Espoirs* (Reporters d'Esperança en català), pionera i molt reconeguda en l'àmbit francès. Igual que en el cas anterior és una xarxa de periodistes i professionals de l'àmbit de la comunicació que també treballa conjuntament amb altres organitzacions pel desenvolupament dels mitjans al país que, segons la seva filosofia, han de ser els constructors i difusors del canvi social i no els difusors de la por i l'apatia.

La organització treballa partint de la premissa que si els mitjans identifiquen i donen veu a les persones i/o entitats que lluiten per provocar canvis positius en la societat i al món, la difusió té un efecte multiplicador a gran escala i produeix un canvi de mentalitat en els ciutadans que també volen sumar-se al canvi.

Així, *Reporters d'Espoirs* es preocupa per les problemàtiques socials internacionals en tots els aspectes: econòmics, socials i ambientals, així com treballa, a través dels mitjans, per a conèixer i fer públiques les respostes implementades que resolen aquests problemes. Segons la seva pròpia definició “aquest enfocament periodístic té com a objectiu reflectir la complexitat del món i difondre el desig d'actuar per canviar-lo.”¹³

En quant a les tasques que desenvolupen, també treballen en diferents sentits. Per una banda fan un monitoratge constant per trobar les iniciatives positives que s'estan duent a terme sobre el terreny. Ho fan basant-se en la seva xarxa de voluntaris, periodistes i experts i en l'anàlisi continu d'una àmplia gamma de mitjans (tant de premsa, com de ràdio, televisió i en línia), així com d'altres xarxes d'associacions, ONGs, institucions i empreses. Amb aquesta feina l'equip de *Reporters d'Espoirs* recopila cada any centenars de noves iniciatives - econòmiques, socials, ambientals – d'arreu del món amb l'objectiu de posar-les en el punt de mira dels mitjans de comunicació – des del 2004 la xarxa ha trobat més de 5.000 solucions implementades a problemes socials -. Per altra

¹³ Reporters d'Espoirs: Qui sommes-nous?

banda, *Reporters d'Espoirs* també s'encarrega de publicar continguts, edicions especials i informes en col·laboració amb els mitjans de comunicació del país i convoquen xerrades per donar a conèixer aquestes iniciatives entre els ciutadans i els professionals de l'àmbit de la comunicació. També elaboren estudis i informes sobre l'impacte que els mitjans de comunicació tenen en la societat.

En l'àmbit nord-americà la iniciativa més coneguda i activa és '**Solutions Journalism Network**' (**SoJo**) -citada prèviament- fundada el 2012 per dos columnistes de 'The New York Times': David Bornstein i Tina Rosenberg, autors de la secció semanal 'Fixes' on s'hi publiquen articles sobre solucions en funcionament a problemàtiques socials; i per Courtney Martin. SoJo és una organització independent i sense ànim de lucre que treballa per legitimar i promoure el periodisme de solucions a través de tres línies de treball:

1. **La plataforma d'aprenentatge:** La informació de la seva web així com el manual deontològic que han elaborat és la principal guia pels professionals que volen treballar partint d'aquesta perspectiva periodística en l'àmbit americà. SoJo publica guies, estudis i llistes als quals es pot accedir de manera completament gratuïta. També treballen conjuntament amb universitats i escoles de post-grau del país oferint cursos i xerrades conscienciadores als estudiants de periodisme o comunicació.
2. **La xarxa d'organitzacions periodístiques:** Sojo treballa conjuntament amb moltes de les organitzacions de notícies més importants del país per implementar el periodisme de solucions a les sales de redacció. En aquesta línia fan tallers, cursos a professionals, el·laboren i envien dades i informes a les redaccions amb les quals treballen i proporcionen finançament a projectes petits que treballen amb aquest enfocament periodístic.
3. **La comunitat:** 'Solutions Journalism Network' és una plataforma organitzada en forma de xarxa per tal que els periodistes i les organitzacions de mitjans puguin accedir i compartir els seus coneixements així com col·laborar els uns amb els altres o cercar i oferir oportunitats professionals o beques. L'objectiu és perseguir una immersió profunda entre els professionals i agents de l'àmbit

comunicatiu per, entre tots, crear i promocionar projectes que parteixin del periodisme de solucions.

El 2014 es van fundar dues organitzacions de periodisme de solucions que en poc temps s'han convertit en xarxes importants pel seu creixement i impacte: 'The Transformation Media Initiative' i 'The Constructive Journalism Project'.

'The Transformation Media Initiative' és la primera xarxa global de periodisme de solucions o constructiu. Si bé pel moment és menys activa que les anteriors és la xarxa pionera d'àmbit internacional i per tant té especial rellevància. Engloba professionals i investigadors d'arreu del món que exploren la capacitat dels mitjans de comunicació a l'hora de cercar i reproduir solucions als problemes socials locals o internacionals. A més, és un vincle de connexió entre els professionals que treballen en els mitjans de comunicació i els professionals de l'àmbit social, ja siguin treballadors d'entitats o associacions o científics i investigadors, que aporten solucions innovadores a problemàtiques socials. Així, la voluntat de la xarxa és ajudar als creadors de solucions d'arreu del món a difondre les seves propostes a través dels mitjans de comunicació per tal de que es coneguin i puguin estudiar-se o implementar-se en altres indrets. La xarxa convoca xerrades i reunions d'àmbit internacional en les quals s'adrecen diferents temàtiques de preocupació mundial – el 2015 es va celebrar a París i tractava del medi ambient – i en les quals es discuteixen solucions a aquestes problemàtiques i com els mitjans de comunicació s'hi haurien d'adreçar.

'The Constructive Journalism Project' és una organització de periodisme constructiu, l'altra vesant que nutreix el periodisme de solucions nordamericà, creada a Londres per Sean Dagan Wood, redactor en cap del mitjà de comunicació *Positive News* que també pren aquest enfocament periodístic. La xarxa també és molt activa en l'àmbit escandinau liderada per la periodista i professora Catherine Gyldenstend. L'objectiu de l'organització és reforçar i renovar el periodisme mitjançant el desenvolupament i creació de mètodes que ajudin als periodistes a incorporar en el relat mediàtic convencional peces informatives més positives i orientades cap al descobriment i anàlisi de solucions als problemes socials. 'The Constructive Journalism Project' treballa tant amb mitjans de comunicació com amb periodistes i estudiants universitaris per donar a conèixer l'enfocament periodístic en el que creuen així com educar i instruir als que

vulguin adoptar-lo. En aquesta línia ofereixen programes de formació, assessorament a les organitzacions de mitjans de comunicació i donen suport a la investigació i l'educació en relació amb l'impacte social del periodisme. Aquesta xarxa és, a més, una de les més completes en quant a la teorització de la deontologia del periodisme de solucions i el seu manual i cursos de formació són la versió anglosaxona del toolkit de la 'Solutions Journalism Network' nordamericana.

5 Història i evolució del periodisme de sensibilitat social

S'ha descrit anteriorment el periodisme de solucions com una perspectiva innovadora i si bé es tracta d'un enfocament certament original, no es pot entendre ni explicar sense la tradició del periodisme social i la seva respectiva evolució al llarg dels anys i especialment en la darrera dècada. És doncs, pertinent tenir en compte la perspectiva des de la qual treballa el periodisme social, sobretot 'el nou periodisme social' (Cervera, 2013) que si bé ha estat poc explorat en el camp teòric és observable en nombrosos exemples professionals a la pràctica. De fet, en llengua espanyola hi ha molts pocs manuals teòrics que explorin en profunditat el periodisme social, que expliquin la seva evolució al llarg dels anys, el teoritzin i defineixin. Tot i així, podem trobar petites pinzellades sobre la temàtica en publicacions que parlen del periodisme de forma més general. Un dels manuals més exhaustius sobre periodisme social és *Periodismo social: Una nueva disciplina* que va ser escrit per la periodista argentina especialitzada en temes socials des del 1996 Alicia Cytrynblum i directora de la revista *Tercer Sector*. Aquesta autora entén el periodisme social com "un periodisme que assumeix la seva responsabilitat en els processos socials, que reflexiona sobre el seu paper en el devenir social i que es preocupa per la troballa de solucions." Veiem doncs, que Cytrynblum ja es refereix en aquesta definició a la cerca de solucions com un aspecte del periodisme de sensibilitat social.

El segon manual teòric, *Periodismo social* apareix deu anys més tard, al 2014, de la mà de Juana Gallego, llicenciada en periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona i professora encara avui a la Facultat de Comunicació, i la també periodista social María Luengo. Les autores lamenten l'escassetat de publicacions acadèmiques que tracten el periodisme social i senyalen la necessitat d'un manual per als professionals i interessats en aquest enfocament periodístic. *Periodismo social* posa més èmfasi en la transformació i noves possibilitats d'aquesta branca professional. No només el periodisme social es víctima de l'escassetat de conceptualitzacions teòriques sinó que també és desprestigiats dins de la professió i és que no només les temàtiques socials no ocupen ni la meitat d'espai en els mitjans que d'altres temàtiques (polítiques, econòmiques, culturals, esportives, etc), sinó que els professionals que s'hi dediquen són vistos com a periodistes de segona categoria o, si més no, mai assoleixen el mateix prestigi que els seus companys d'altres seccions, especialment els periodistes especialitzats en política o economia que solen ser els més respectats (Gallego & Luengo, 2014: 15-16).

La manca de publicacions acadèmiques sobre aquest àmbit concret del periodisme així com la falta de protagonisme dins dels mateixos mitjans és especialment preocupant si tenim en compte que el periodisme social és la branca que s'ocupa dels problemes, necessitats i preocupacions de la societat i, a la vegada, és precisament la societat el col·lectiu receptor del servei públic que és (o no hauria de ser) el periodisme. No és en cap cas anecdòtic, doncs, que el periodisme que s'ocupa dels ciutadans sigui el menys valorat en l'àmbit acadèmic i professional tot i que sigui un dels tradicionalment més valorats pels propis ciutadans tal i com confirmava ja al 1998 un sondeig d'Ecoconsulting que constata que ja llavors les informacions més creïbles pels ciutadans eren les relatives a successos (78,6%) i esports (76,7) mentre que les menys creïbles eren les de política nacional (30,8%), economia (37,8%) i internacional (41%) (Gallego & Luengo, 2014: 14). Si bé en aquest treball es pren una visió més ampla del periodisme social i no s'entén com els continguts informatius que formen part d'aquestes seccions.

Ens trobem doncs davant d'una relació disfuncional entre els interessos de la societat i el dels propis professionals d'un ofici que en la teoria, però no en la pràctica, s'adreça la població civil. Aquesta disfunció és analitzada i compartida tant per Cytryntum com per

Luengo i Gallego com una de les raons per explicar el desencant i la desconfiança de la societat respecte el periodisme a la que ens referíem anteriorment.

Pel que fa a la naturalesa i evolució del periodisme social, és important tenir en compte que estem davant d'un concepte relativament nou (respecte altres branques tradicionals del periodisme). De fet, a Espanya es comença a parlar de periodisme social cap a la dècada dels 70-80 i no és fins a mitjans dels 90 que comença a prendre una concepció clara i es comença a tenir en compte als mitjans de comunicació. Tot i així, és cert que el periodisme social té la mateixa sensibilitat i filosofia que altres perspectives periodístiques prèvies com el periodisme laboral que vetllava i defensava els drets i demandes dels treballadors, la premsa obrera (Lobato, 2009) o la premsa feminista (Menéndez, 2009) del segle XIX.

En d'altres països es desenvolupa al voltant de les mateixes dates, si bé no es parla de 'periodisme social' (denominació de creació més o menys espanyola) i els continguts que a Espanya trobem en la secció 'Societat' s'engloben en seccions que reben noms com "chronique de faits divers" a França o *cronaca* a Itàlia. La primera secció de 'Societat' a Espanya sorgeix paral·lelament al naixement del diari *El País* l'any 1976 si bé aquella primera secció no té res a veure amb el que entenem avui en dia per periodisme social, però és important a tenir en compte perquè l'evolució i transformació de la mateixa i dels seus continguts (la secció s'ha mantingut viva al llarg dels anys fins al dia d'avui amb canvis en la titulació i en els continguts) serveix d'exemple a l'hora d'analitzar l'evolució del propi periodisme social. El següent diari a incorporar aquesta secció va ser *El Periódico de Catalunya* també paral·lelament a la seva formació el 1978 en que incloïa la secció 'Sociedad y Sucesos' més tard denominada 'Las Cosas de la Vida'. Seguidament ho va fer *La Vanguardia*, en què d'una remodelació parcial del diari l'any 1989 en va sorgir la nova secció 'Sociedad y Ciudades'. L'octubre d'aquell mateix any neix *El Mundo* que també incorpora la secció 'Sociedad' entre les seves pàgines. Finalment el 1998 es crea *La Razón*, un dels diaris generalistes d'àmbit estatal més joves del país, en que trobem un dels exemples més nous de la clàssica secció 'Sociedad'. (Gallego & Luengo, 2014).

Aquelles primeres seccions dedicades al periodisme social de les capçaleres espanyoles 'tradicionals' són una mostra de la manca de definició i conceptualització de la secció

en la seva aparició, no només en les titulacions variades sinó també en els continguts que s'hi inclouen segons el diari i la transformació relativament continuada d'aquestes en els mateixos diaris al llarg dels anys; una manca de teorització que no trobem en d'altres seccions més tradicionals com poden ser la de política o economia en què en més o menys mesura tots els mitjans coincideixen en els temes tractats.

Es podria dir que en un primer moment la secció de societat va néixer com un macro armari periodístic per englobar tots aquells continguts que els mitjans no sabien on incloure o no podien encabir en cap altre secció però que, en canvi, poden justificar-ne l'aparició sota el títol de "societat" degut a que, qualsevol fet, en la mesura que es dona en una societat, pot definir-se com a un tema social (Gallego & Luengo, 2014).

Sigui com sigui, l'aparició de la secció de Societat a Espanya a finals dels 70's i al llarg dels 80 no és fortuïta i podria estar vinculada a l'aparició de la democràcia tal i com explica el periodista i professor universitari català Joaquim Roglán, que la vincula a "la primera gran reestructuració tecnològica que experimenta la premsa diària a la meitat dels setanta". En aquest moment, com hem vist, neixen nous diaris que inicien un camí d'acord a la nova situació política i econòmica, a les noves necessitats informatives i a la profunda reconversió tecnològica a la que s'han de sotmetre." (Gallego & Luengo, 2014: 33). Les autores de *Periodismo Social* fan una anàlisi que vincula més estretament el naixement del periodisme social a Espanya amb l'aparició de la democràcia: "La nova situació també obliga a tenir en consideració a la ciutadania, que a partir de la recuperació de la democràcia començarà a ser considerada i tinguda en compte, exercirà el seu dret a vot, i incidirà amb les seves decisions en el rumb polític del país." Gallego & Luengo, 2014: 34). Així doncs entenem que la secció s'ocupa de les temàtiques, problemes, relacions i actuacions de la societat civil i de les institucions socials.

Per tant, tot i que la secció societat, en els seus inicis, no comptava amb una conceptualització, definició ni objectius clars, en el futur podria acabar sent l'espai per abordar els temes que més interessin a gran part de la ciutadania i que construeixen el marc social en el qual es desenvolupa la seva vida en tots els àmbits: econòmic, polític, laboral, social, etc. Per tant, el periodisme social s'ha d'ocupar, analitzar i treballar per pal·liar les problemàtiques de la societat civil.

De l'anàlisi de l'aparició de la secció 'Societat' en les diferents capçaleres tradicionals espanyoles i de les reflexions posteriors d'autors que l'han estudiada podem arribar a la conclusió la secció va sorgir de manera espontània i natural, sense cap intenció de ser un mecanisme democràtic per part dels diaris, més ben al contrari, va començar essent una secció indefinida ideològicament i conceptualment.

Amb els anys, aquelles primeres seccions de societat poc definides i ordenades van anar prenent forma si bé mai van aconseguir arribar - no encara ara - a la definició conceptual, temàtica i formal que sempre han presentat les seccions d'esports o política, per exemple. Aquest procés s'ha d'entendre com un procés lent i imprevist. No és que els mitjans espanyols, de cop, s'adonessin de la importància del periodisme social i decidissin dedicar-hi més recursos, més personal o si més no, més atenció. L'evolució i definició - en alguns casos molt precària, per altra banda - de les primeres seccions de societat de les capçaleres espanyoles nascudes amb la democràcia van anar creixent i transformant-se al mateix ritme que ho feia la societat en la mesura que el periodisme social i la societat són cares d'una mateixa moneda i no existeix l'una sense l'altre. De la mateixa manera, l'interès social per aquesta nova secció sorgida del final de la dictadura tampoc va ser immediat, ni molt menys. De fet, el periodista Rafael Moyano sostenia en un text presentat en unes xerrades sobre periodisme social (Fustes & Luengo, 2009) que durant els primers 25 anys de democràcia espanyola la política va monopolitzar l'interès dels lectors però "a mesura que la intensa vida política del país es va anar normalitzant, també es va anar incrementant l'interès dels lectors per altres assumptes. Els continguts de la secció 'Societat', que abans no passaven de contribuir amb una mica de color van passar a obrir les portades dels diaris." (Gallego & Luengo, 2014: 35).

Els temes socials als que es refereix Moyano i que van protagonitzar les primeres pàgines dels diaris són sobretot successos relacionats amb la ciència i la qualitat de vida humana o catàstrofes naturals importants. L'exemple més clar és la crisi de les vaques boges: tema que apareix per primer cop a l'agenda mediàtica espanyola l'any 2000 amb la troballa del primer cas de la malaltia al país. L'any 2001 sembla que el tema va desapareixent progressivament a mesura que no es descobreixen nous casos i la malaltia sembla eradicada. El 2004, però la malaltia torna a protagonitzar portades de diaris arrel de la mort de vaques degut a aquesta malaltia. El tema segueix efervescent el 2005 i

2006 fins que al 2007 comença a desaparèixer de nou. Altres temàtiques socials importants al llarg d'aquests anys són l'àntrax, el desxiframent del genoma humà o el debat de les cèl·lules mare, fins a arribar a la que segurament és la gran catàstrofe dels 2000: l'enfonsament del Prestige l'any 2002 i que va desbancar de les primeres pàgines dels diaris i prendre minuts dels informatius a qualsevol altre tema polític i/o econòmic durant molts mesos. Rafael Moyano apunta aquests fenòmens socials tant rellevants del llarg dels anys 90 i 2000 van augmentar pronunciadament l'interès de la ciutadania en els assumptes socials fins arribar a l'any 2007 en què la participació del govern espanyol en la guerra d'Irak va tornar a situar el focus d'interès en la política. Així ho explicava Moyano l'any 2007: "La guerra d'Irak ens va introduir de nou en una etapa d'enfrontament polític que s'ha prolongat fins avui i que ens fa creure a tots que el periodisme polític torna a ser el dominant." (Gallego & Luengo, 2014: 35).

Quan s'analitza el recorregut del periodisme social des del seu naixement (70-80's) fins als anys de desenvolupament i efervescència (90-00's) i el posterior estancament que ens condueix fins al dia d'avui pels motius exposats, un s'adona que els mitjans que avui anomenem 'tradicionals' sempre han infravalorat la secció 'Societat' i l'han contemplada, des dels primers experiments amb la mateixa, com una secció de segona o tercera categoria, gairebé entenent-la com una cosa supèrflua i sempre atorgant-li la condició de menys important que les seccions tradicionalment 'serioses' (política, economia, internacional, etc). No només és preocupant que la secció mai hagi estat primordial pels mitjans, sinó que a més estem davant d'una secció confusa sense una personalitat definida que bé es podria comparar amb un vaixell sense rumb en el qual ningú sap quina és la meta i, encara menys, quin és el camí a seguir.

La manca de conceptualització del periodisme social per part dels mitjans explica el tracte de 'calaix on hi cap tot' que ha definit la secció 'Societat' fins al dia d'avui. Els mitjans porten dècades i encara ara, servint-se d'aquesta secció per afegir-hi tots els continguts que no poden encabir en cap altra secció ja sigui perquè la temàtica no acaba d'encaixar en cap de les seccions del diari o perquè la rellevància de la notícia no és digne de cap d'elles i que, per tant, queda relegada a formar part de l'orquestra desordenada i disfuncional que acaba sent la secció 'Societat'. Seguint amb la metàfora de l'orquestra, és evident que si el director no sap com ha de dirigir els músics o si simplement no s'ha molestat en aprendre's la melodia i, per tant, no pot guiar-los; els

instrumentalistes no podran fer altra cosa que intentar, en la mesura que puguin, seguir tocant sense perdre el ritme guiant-se per intuïció i pels seus propis coneixements de la simfonia. Està clar, però, que per molt qualificats que siguin els músics, l'orquestra està condemnada al fracàs sense el director.

El mateix passa en el terreny periodístic: al llarg dels anys la secció 'Societat' s'ha anat construint de manera intuïtiva per part dels mitjans, gairebé de forma casual. Si el director d'un diari no s'ha preocupat per conceptualitzar i definir una de les seccions, si aquesta no consta d'uns objectius, temàtiques i rutines clares; és impossible que els editors en cap i, encara menys els redactors de la mateixa puguin exercir la seva feina amb el rendiment que s'espera d'ells, quan la condició de desconcert en la que treballen no els ho permet. Encara més, si ni el mitjà ni els professionals que hi treballen saben definir el concepte o el rumb de la secció, quina sensació en poden tenir els lectors? La sensació, evidentment, no pot ser cap altra que la mateixa que tenen els directors del mitjà: 'Societat' és una secció trivial i difusa, on s'hi pot trobar qualsevol cosa i mai es pot estar segur de què s'hi trobarà. Per això, per la manca d'interès i d'infravaloració per part dels lectors i dels propis mitjans - que també esquitxa als professionals que s'hi dediquen - 'Societat' és la secció condicionada a omplir les últimes pàgines del diari, sempre després dels continguts importants, amb aquelles notícies prou interessants per poder formar part d'un diari però no suficientment rellevants com per entrar en una de les seccions 'fortes' del mitjà.

És, en definitiva l'orquestra condemnada al fracàs mentre la situació no canviï. En aquests moments, l'única possibilitat que té la secció de situar-se en el punt de mira de l'interès social és en casos puntuals en què el sorgiment de fenòmens socials extraordinaris com grans catàstrofes mediambientals, descobriments científics o tecnològics o accidents fan que la secció assoleixi el nivell de primera categoria, encara que només sigui per uns dies o pel temps que duri el fenomen al qual està sotmesa.

La situació en què es troba la secció 'Societat' en els mitjans de comunicació tradicionals, però, no implica que el periodisme social estigui en aquesta mateixa situació i és que, de fet, com hem vist en la majoria de casos la secció mencionada té molt poc a veure amb el què entenem per periodisme amb sensibilitat o de servei social. Només cal fixar-se en els nous mitjans de comunicació emergents en els últims anys a

Espanya – mencionats prèviament – que precisament deuen el seu èxit i bona recepció per part del públic a la perspectiva i enfocament social des del qual treballen.

El periodisme social, doncs, està ara en un moment àlgid d'efervescència en què, gràcies a la preocupació social dels professionals del periodisme s'està aixecant com el periodisme més triomfador de tots. Aquest paral·lelisme entre la situació del periodisme social i l'estancament continu de la secció 'Societat' només ens confirma que si bé aquesta secció s'anomena així gairebé des del seu naixement – de manera intuïtiva, per altra banda, com ja hem observat- els mitjans que la van fer néixer mai han explorat les possibilitats del periodisme social que, en canvi, sí que estan explorant els mitjans de comunicació emergents amb un periodisme renovador, de preocupació i sensibilitat social i que defineix la seva agenda temàtica amb aquelles qüestions que preocupen als ciutadans civils.

És, doncs, i tal i com plantegen María Luengo i Juana Gallego en el seu llibre, inevitable preguntar-se si el desenvolupament del periodisme social s'ha de donar en els mitjans tradicionals que fins ara no han sabut ni intentat propiciar-lo, o s'han de buscar altres vies de creixement. De fet, l'experiència no fa sinó confirmar les sospites d'aquestes dues autores i és que si els mitjans tradicionals no han estat capaços d'entendre i valorar com es degut el periodisme social en més de tres dècades i especialment en l'etapa de creixement dels propis mitjans en què totes les seccions estaven per construir, és evident que tampoc ho faran ara quan ja tenen una estructura establerta clara i que, des del seu punt de vista, els funciona.

Queda clar, per tant, que la transformació del que entenem per periodisme social només podrà donar-se en aquests mitjans innovadors nascuts de la intenció dels propis professionals de crear un periodisme diferent del que trobem als mitjans tradicionals. En aquest sentit, i com ja apuntàvem més enrere en el text, veiem que el periodisme social s'ha d'entendre com una perspectiva i no una 'secció' o conjunt de temàtiques, així com s'ha de desenvolupar en mitjans de comunicació independents – tant del poder polític com de l'econòmic - i sorgits de la voluntat dels periodistes de fer el periodisme que volen i en el que creuen sense cap altre condicionant. En aquest sentit, entenem per periodisme social el periodisme que es dona en els mitjans alternatius que estan naixent els últims anys en el nostre país – també en l'àmbit internacional - així com també els

mitjans que prenen la perspectiva del periodisme de solucions que, de fet, és una branca del periodisme social.

6 El ‘sensellarisme’, una problemàtica social

6.1 Què és el ‘sensellarisme’?

El ‘sensellarisme’ és una problemàtica social que parteix d’una dificultat prèvia a l’hora d’estudiar-la: no hi ha una definició única i consensuada sobre què és una persona sense llar, com tampoc hi ha una única manera d’entendre el ‘sensellarisme’. Al llarg de la història la conceptualització de les persones sense llar així com la seva percepció social han evolucionat enormement fins arribar al punt en el què ens trobem avui quan, més que en cap etapa anterior de la història, el ‘sensellarisme’ s’entén com una problemàtica social molt complexa i que ve donada per una multitud de factors estructurals i condicionants socioeconòmics diferents. Per tant doncs, actualment el ‘sensellarisme’ s’entén més que mai com un fenomen heterogeni i, de fet, avui conviuen nombroses maneres d’entendre’l en l’àmbit de la sociologia moderna – no hi ha una concepció única – i, de la mateixa manera cada país i/o institució parteix d’una perspectiva diferent.

En el marc europeu, una de les definicions més acceptades i generalitzades és la que proposa la FEANTSA que entén que la persona sense llar és *“aquella que no pot accedir ni conservar un allotjament adequat, adaptat a la seva situació personal i que proporcioni un marc estable de convivència degut a una falta de recursos econòmics, dificultats personals i/o socials”* (Avramov, 1995). Per tant, doncs, aquesta definició ens remet al concepte bàsic de ‘sense llar’ entès com la persona que, evidentment, no té una llar. En la mateixa línia l’Institut Català d’Assistència i Serveis Socials expressa que *“les persones sense llar són un col·lectiu amb diferents necessitats però que comparteixen la realitat de no tenir un lloc on viure i que conseqüentment realitzen la seva vida al carrer”*. (ICASS, 2010).

En aquest treball s’utilitza el terme ‘sense llar’ per descriure les múltiples situacions de les persones que no tenen una llar. Per tant, quan es parla de persones sense llar s’està apel·lant tant a les persones que dormen i viuen al carrer, com a aquelles persones que no tenen un habitatge propi però que passen les nits en un centre residencial d’algun tipus o que viuen en un pis o en una habitació de re-lloguer cedida per una de les entitats del tercer sector o pels serveis socials de la ciutat. Així mateix, l’autora del treball ha considerat oportú fer ús del terme ‘sense llar’ en comptes del terme ‘sense sostre’ degut

a les diferents connotacions que tenen la paraula ‘llar’ i la paraula ‘sostre’. El terme ‘sostre’ únicament interpel·la a la vessant física de l’habitatge mentre que el terme ‘llar’ té una connotació més ampla i relacionada amb la vessant emocional d’una vivenda.

6.1.1 La qüestió terminològica

Veiem, doncs, que la manera més senzilla i acceptada de definir a una persona sense llar és: ***aquella persona que no disposa d’una llar***. L’economista social José Adelantado opina que aquesta és la definició més adequada ja que la única cosa que tenen en comú les persones sense llar és precisament la manca de la llar. Així mateix, però, explica que cal diferenciar el concepte de **llar** del concepte **d’habitatge** per tal que aquesta definició tingui sentit i englobi tots els aspectes de la problemàtica. No és el mateix una llar que un sostre en la mesura que la paraula ‘sostre’ es refereix a qualsevol espai que cobreixi a la persona i, en aquest sentit, un pont pot ser un sostre. En canvi, la paraula llar té unes connotacions més àmplies i parteix de la base que la llar no és només un espai per protegir-se de les adversitats meteorològiques; sinó que és l’espai vital de la persona, on desenvolupa la seva personalitat i autonomia, guarda les seves pertinences i construeix la seva xarxa de relacions familiars i d’amistat. Adelantado explica que precisament per aquest motiu cada vegada més, el concepte ‘sense sostre’ està sent substituït pel terme ‘sense llar’ en la mesura que la sociologia actual entén que la persona sense llar no només és la que no disposa d’un sostre, sinó que el fet de no disposar d’un lloc on viure comporta la manca d’altres factors bàsics pel desenvolupament adequat de la persona. A banda de la llar, les persones d’aquest col·lectiu estan privades de l’accés a tots els recursos materials i serveis socials considerats de primera necessitat¹⁴ i encara que les seves propietats materials són pràcticament nul·les, les seves mancances immaterials són encara més significatives i també molt més complicades de resoldre. És precisament per això que cada vegada més el personal dels diferents col·lectius professionals que desenvolupen tasques d’ajuda dirigides a persones que es veuen en aquesta situació, prefereixen el terme ‘sense llar’

¹⁴ Dins de l’àmbit econòmic s’entén com a bé de primera necessitat “aquell el qual la seva demanda o consum creix proporcionalment en menys mesura que a la que ho fa l’augment de la renda del consumidor.” (Investopedia des de <http://www.investopedia.com/terms/d/defensivestock.asp>) Dins d’aquest grup de béns podem incloure els aliments, l’aigua, la vivenda i els recursos d’higiene personal.

en comptes de ‘sense sostre’ en la mesura que la paraula *llar*, especialment si considerem la seva traducció en anglès: *home*, té unes connotacions significatives molt més amples que el terme *sostre* (traduït com a *house* en anglès). (Baroni, 2013).

La concepció clàssica del sense *llar*, doncs, és la del sense *sostre*. És a dir, entendre que la persona ‘sense sostre’ és únicament aquella que no té un espai on viure. Tradicionalment els investigadors han optat per estudiar el ‘sensellarisme literal’ – referit a les persones que dormen al carrer, albergs o pensions – com a un fenomen separat de les persones que disposen d’un habitatge però que estan allotjades en condicions de precarietat o que la seva situació econòmica les situa en una situació de risc imminent de convertir-se en persones sense *llar* en un futur pròxim. (Férrandez, 2015). En els darrers anys, però, aquesta concepció ha canviat en la mesura que a la falta d’habitatge s’hi ha sumat la situació d’exclusió social en què es troba la persona que no disposa del mateix. Avui s’entén, doncs, que el sense *llar* no només és aquella persona que no té un lloc on viure sinó que tampoc té llaços familiars i socials, i que es troba en una situació de desestructuració i exclusió social (Cabrera, 2000). Per tant, avui la persona sense *llar* no és només una persona que no té un *sostre* sinó que també pot ser una persona que sí que té un *sostre* però que no viu en les condicions adequades com perquè el *sostre* sigui considerat una *llar*.

En aquesta línia, els autors Navarro i Darder descriuen les altres mancances bàsiques de les persones sense *llar*: l’absència d’un lloc adequat i estable, la marginació social, l’aïllament i desvinculació familiars, el desarrelament en el seu àmbit vital, la desestructuració personal, grans carències afectives, falta d’hàbits higiènics i alimentaris i gran dependència institucional. A més, anomenen una sèrie de característiques que si bé no tenen perquè tenir totes les persones sense *llar* i no defineixen el ‘sensellarisme’ en sí mateix, son bastant comunes entre les persones que formen el col·lectiu: falta de documentació bàsica, addiccions, problemes de salut mental, no accés als recursos i immigrants en situació irregular. (Navarro i Darder, 2010).

En aquest sentit el **Síndic de Greuges de Catalunya** diferencia els conceptes ‘sense sostre’ i ‘exclusió residencial’. El primer terme fa referència a aquelles persones que no tenen casa o *sostre*, i en canvi, el segon terme es refereix a aquells individus que viuen

en un lloc insegur, inadequat i/o que pateixen un aïllament social sense la seguretat ni el context adequat. (Síndic de Greuges de Catalunya, 2005).

Així doncs, el terme ‘sense llar’ no es refereix únicament a la persona que viu al carrer, en un refugi o en un alberg d'emergència; sinó que engloba un ventall de situacions residencials més ampli que van des de dormir al ras fins a viure en un infrahabitatge. (Fernández, 2015). Mariona Tellez, voluntària de la Comunitat Sant Egidi que porta gairebé tres dècades ajudant als sense llar entén que el ‘sensellarisme’ supera els límits de la llar. El problema, diu, no és únicament la casa sinó que també s’han de tenir en compte aquelles persones que potser tenen un pis i poden pagar una pensió però que amb el que cobren han de triar entre menjar cada dia o dormir al carrer.

Partint d’aquesta perspectiva la FEANTSA va elaborar l’any 2005 l’escala ETHOS (Typology on Homeless and Housing Exclusion) que mesura les diferents tipologies de sensellarisme, així com classifica els diferents nivells d’exclusió de cada cas en l’àmbit europeu. L’escala pretén ser una aproximació a les diferents realitats socials i econòmiques europees i parteix de la base que el ‘sensellarisme’ no és només una problemàtica que inclogui a aquelles persones que no tenen un sostre. Segons la mateixa FEANTSA, l’escala pretén ser una resposta a l’agreujament de la problemàtica de l’habitatge així com al creixement del nombre de persones sense llar que s’ha produït a tot Europa en els darrers anys. L’escala ETHOS, doncs, comprèn quatre nivells de ‘sensellarisme’ que van de més a menys precarietat:

Sense sostre	1. Viure en un espai públic 2. Passar la nit a un alberg i/o forçat a passar la resta del dia en un espai públic
Sense llar	3. Estància en centres de serveis o refugis (hostals per a sense sostre que permeten diferents models d’estància). 4. Viure en refugis per dones 5. Viure en allotjaments temporals reservats als immigrants i als demandants d’asil 6. Viure en institucions: presons, centres d’atenció sanitària, hospitals... sense tenir on anar. 7. Viure en allotjaments de suport (sense contracte

	d'arrendament).
Llar insegura	8. Viure en una vivenda sense títol legal (viure temporalment amb familiars i amics de forma involuntària o viure en una vivenda sense contracte o arrendament – s'exclouen els okupes-. 9. Notificació legal d'abandonament de la vivenda. 10. Viure sota l'amenaça de violència per part de la família o la parella
Llar inadequada	11. Viure en una estructura temporal o 'chabola' 12. Viure en una vivenda no apropiada segons la legislació estatal 13. Viure en una vivenda massificada

Taula: elaboració propia. Dades de la FEANTESA (2005).

En la mateixa línia Cooper proposa una diferenciació entre el 'sensellarisme relatiu' i l'absolut. El 'sensellarisme absolut' fa referència a les situacions de carrer o a viure en algun refugi improvisat. El 'sensellarisme relatiu', en canvi, es refereix a dormir en un alberg, en una pensió o en un altre servei assistencial bàsic que no tingui els elements necessaris per desenvolupar una llar per a la persona afectada. L'autor proposa tres graus de 'sensellarisme relatiu': (Cooper, 1995)

- **Primer grau:** Persones que transiten entre albergs, refugis o hostals.
- **Segon grau:** Persones obligades a viure en habitacions individuals.
- **Tercer grau:** Persones que resideixen en vivendes que no compleixen els estàndards d'habitabilitat i salubritat.

6.2 La sociologia i percepció social del 'sensellarisme' en la història

Pel que fa a l'**evolució històrica** del 'sensellarisme', les maneres d'aproximar-se a la realitat de les persones sense llar han variat al llarg del temps, en la mesura que ho han fet la ideologia i valors culturals de la societat.

Tradicionalment la sociologia s'ha aproximat al 'sensellarisme' des d'una perspectiva funcional. És a dir, estudiant la problemàtica com un sistema en el què participen

diferents actors interrelacionats: l'administració, la comunitat, les entitats socials, etc. (Fernández, 2015).

Durant l'edat mitjana la imatge del sense sostre es reflectia en un captaire que vivia al carrer, responant a la figura clàssica del 'vagabund'. Durant l'època franquista la figura del sense sostre evoluciona amb connotacions negatives i s'associa directament a la delinqüència. La "Ley de Vagos y Maleantes" de l'any 1933 i revisada l'any 1954, deixava ben clara la connotació delictiva de la mirada oficial sobre la població sense llar, que eren considerats uns desviats socials. (Fernández, 2015).

Amb l'explosió de les societats capitalistes dels anys 80 va aparèixer la pobresa estructural i es va estendre l'ús del concepte 'indigència' per referir-se a la pobresa de les persones que viuen al carrer o que no tenen una llar estable. 'Indigència' coexisteix també amb el concepte de transeünt, atribut vinculat a una experiència de nomadisme. Així mateix, durant els anys 80 i 90 els nivells de persones sense llar van augmentar de forma dramàtica arreu del món cosa que va trencar amb l'estereotip de persona sense llar sola, pobre, amb problemes d'addiccions o salut mental i van aparèixer els "nous sense llar" caracteritzats per l'augment de la presència de famílies sense llar, dones sense llar o menors sense llar. La situació es va traduir en la necessitat d'introduir en el món acadèmic noves maneres d'explicar el 'sensellarisme'. És en aquest context en el qual l'exclusió social apareix com el nou marc teòric del 'sensellarisme', que trenca amb la dicotomia individual per ampliar-la i superar-la amb explicacions de caràcter relacional i institucional. Així, es passa a comprendre la problemàtica com un procés, com un conjunt de situacions d'exclusió social que estan relacionades amb la manca d'un habitatge adequat (Fernández, 2015).

En l'actualitat, la sociologia avança un pas més en la percepció de les persones sense llar i reconeix que qualsevol persona, en un període determinat de la seva vida, pot trobar-se en aquesta situació. Ho confirmen els testimonis de les pròpies persones sense llar que, segons els professionals que treballen amb elles¹⁵, la gran majoria diuen que mai s'haguessin imaginat que podrien acabar en aquesta situació.

¹⁵ Per l'elaboració d'aquest treball s'ha parlat amb tres professionals: Ferran Busquets, director del Patronat de la Fundació Arrels; Javier Prieto, treballador social de Sant Joan de Déu; i Mariona Tellez, voluntària de la comunitat religiosa Sant'Egidi.

En quant a la sociologia espanyola, l'economista social José Adelantado explica que la temàtica va entrar a l'acadèmia de manera molt tardana – a finals dels anys 80 – i encara va tardar més en entrar a l'agenda publico-política. És per això que hi ha tants pocs estudis referits al 'sensellarisme' firmats per autors espanyols i, també per aquest motiu, Espanya segueix avui desenvolupant unes polítiques de lluita contra el 'sensellarisme' molt primitives en comparació als altres països europeus que aposten per les polítiques modernes. Adelantado explica: “Tradicionalment Espanya ha donat resposta al 'sensellarisme' amb els albergs, una forma d'institucionalització primària que prové dels albergs per pobres que van començar a instal·lar-se al país cap al segle XIX i es van mantenir al segle XX, especialment durant la dictadura franquista. Després de la dictadura, amb l'arribada dels ajuntaments democràtics el 'sensellarisme' entra més en l'agenda política però encara de manera insuficient fins avui. Espanya segueix apostant pel sistema dels albergs en l'actualitat i seguim tenint molt poca informació estadística sobre qui son els sense llar, com son i on viuen.”

El 'sensellarisme', doncs, és una realitat complexa, tant perquè comprèn múltiples realitats heterogènies, com perquè encara no hi ha una conceptualització i percepció social establerta i de fet, està en constatat evolució. Partim de la base que el 'sense llar' és una persona que no té un sostre on dormir o on passar la major part del seu dia i sobretot, on construir la seva vida i les seves relacions personals. Si bé aquesta és la característica bàsica del 'sense llar', la realitat social imperant ens obliga a contemplar el fenomen des d'una ment més oberta i sense deixar de banda, també, a aquelles persones que viuen en condicions precàries o que per motius externs a l'escassetat de recursos, tampoc disposen d'un espai personal en el que desenvolupar-se plenament com a individus lliures. S'ha de tenir en compte, a més, que qualsevol forma de definició i/o classificació referent a un col·lectiu mai és la veritat absoluta en la mesura que simplifica la totalitat de realitats particulars de cada persona que forma part del col·lectiu, agafant aquells trets més repetits o basant-se només en les coincidències i posant-les d'exemple. Així mateix, el discurs popular i mediàtic ha construït una imatge estereotipada de les persones sense llar, però la realitat i els estudis realitzats en les darreres dècades demostren la diversitat de factors individuals i estructurals que porten a una persona a l'exclusió residencial.

6.3 Les característiques sociodemogràfiques de les persones sense llar

En el dossier periodístic presentat a continuació es fa un repàs breu a les característiques sociodemogràfiques de les persones que viuen al carrer o que es troben en una altra situació que les defineix com a sense llar a Espanya. Per elaborar aquest 'retrat' s'ha tingut en compte l'informe de l'Institut Nacional d'Estadística del 2012 (el previ es va fer el 2005) en la mesura que és la única font oficial existent que comptabilitza i estudia les característiques sociodemogràfiques d'aquest col·lectiu. A nivell autonòmic tenim les dades del Servei d'Inserció Social de l'Ajuntament de Barcelona (SIS-Detecció). Cal tenir en compte, però, que totes dues enquestes es basen únicament en aquelles persones que passen les nits en algun tipus d'allotjament residencial del tercer sector, en albergs, o en pisos cedits per alguna entitat o institució oficial. Per tant, les dades no comptabilitzen a aquelles persones que estan en pitjors condicions: que passen el dia i la nit al carrer i que no reben cap tipus d'ajuda. Per això, els professionals que treballen directament amb persones 'sense llar' poden aportar una visió diferent i menys precisa però més ampla de com són aquestes persones.

Tot i això, la majoria d'entitats i associacions que treballen amb els sense llar a Barcelona es basen o bé en l'informe de l'INE o bé en les dades del SIS-Detecció a l'hora d'estudiar la problemàtica i de buscar-hi respostes com és el cas de la fundació Arrels que - explica Ferran Busquets director del patronat - contínuament investiga noves formes d'abordar el malestar social partint dels estudis que es van publicant.

Es pertinent recalcar doncs, la manca de dades estadístiques i estudis sobre les persones d'aquest col·lectiu que tenim a nivell espanyol, no només per la poca diversitat de fonts sinó també per la periodicitat en què aquestes fonts elaboren estudis.

6.4 Causes que porten a una persona al carrer

A l'hora de tractar qualsevol problemàtica social és essencial conèixer les causes que la provoquen així com els condicionants que intervenen tant a reduir el seu abast com a intensificar-lo.

En el cas del 'sensellarisme' les causes son diverses i de naturaleses molt diferents. Per una banda tenim les **causes personals** o vitals. És a dir, les experiències del llarg de tota una vida que porten una persona particular a trobar-se en una situació d'exclusió social i econòmica tant intensificada com per acabar dormint al ras. Aquests tipus de causes, doncs, són particulars i, per tant, poden ser diferents per cada una de les més de 3.000 persones que no tenen llar a Barcelona, per la qual cosa no podem parlar d'un conjunt de causes personals que defineixen a tot el col·lectiu, si bé trobem certes coincidències en les experiències vitals d'aquestes persones. Per altra banda tenim les **causes estructurals**, és a dir aquells elements socioeconòmics d'un sistema social que provoquen l'exclusió social i econòmica d'un percentatge important de persones d'aquesta societat, siguin quines siguin les seves vivències personals particulars.

És important entendre que si bé les dues tipologies de causes tenen un pes important a l'hora d'explicar el 'sensellarisme', la segona té especial rellevància ja que les causes estructurals són les que provoquen que aquelles persones que no s'han pogut desenvolupar socialment de la mateixa manera que la resta, pels motius particulars que sigui, acabin en situacions d'exclusió social i econòmica severa. De fet, Rafael Allapuz, economista i sociòleg de la Universitat de Lleida i escriptor d'*Anatomia de la Pobresa a Catalunya* opina que fins i tot les experiències personals que duen a una persona a no tenir llar venen influïdes per causes estructurals. Afegeix que solem entendre els problemes com l'alcoholisme, el baix nivell educatiu, els problemes relacionals o els crims com a decisions purament personals però que, en la majoria dels casos, són conductes que venen induïdes per unes condicions de vida prèvies relacionades amb l'estructura del sistema social com poden ser la pobresa, la marginalitat, la manca d'estabilitat o de protecció a la llar.

Hem de tenir en compte que quan parlem d'un col·lectiu tant vulnerable com és el que formen les persones que no tenen llar (tant per les seves condicions de vida com per l'estat de salut mental derivat d'experiències difícils i una exclusió social severa) és necessari recordar que parlem de **persones** independents i úniques i no d'una xifra o d'un grup d'individus iguals. Els sense llar tenen una cosa en comú: no tenen llar, no n'han tingut en el passat o viuen en condicions molt precàries. Però a banda d'aquest aspecte, són persones individuals com la resta, amb passats, amb presents i amb futurs; amb personalitats úniques, amb somnis, amb experiències, records, amors, passions, etc.

En general el fenomen dels sense sostre és el resultat d'una confluència de diversos factors: econòmics, institucionals, de salut, psicològics, familiars, etc. (Muñoz, Vázquez & Vázquez, 1998). Les causes més significatives segons els estudis realitzats sobre la problemàtica són:

- **Econòmiques i materials:** Produïdes per la flexibilització de les condicions de treball i la desocupació, que són sinònim de precarietat. Inclouen totes aquelles condicions materials que poden afectar a la persona, així com el tenir o no tenir una feina, una llar, etc.
- **Socio-relacionals:** Al llarg dels anys ha estat la família qui ha acollit als seus familiars quan aquests ho han necessitat. En l'actualitat aquesta sustentació és cada vegada més limitada i precària. Això es produeix per un cúmul de diversos aspectes causals com són l'augment de l'esperança de vida, de separacions, la monoparentalitat, etc. Moltes de les persones sense llar venen de famílies desestructurades.
- **Polítiques institucionals:** Les polítiques institucionals influeixen en les vides de les persones sense llar tant perquè condicionen la conjuntura socio-econòmica com a través de la creació de polítiques referides explícitament a les persones sense llar. És cert que cada vegada es té una mirada menys estigmatitzadora cap a aquest col·lectiu, especialment en el terreny polític, i ja no es tracta de forma repressora i/o caritativa a les persones sense llar. Tot i així, les polítiques institucionals segueixen exercint mesures de control i disciplina cap a les persones sense llar per tal de contenir el problema social i fer-lo menys visible. (Síndic de Greuges de Catalunya, 2005).
- **Vivencials:** Inclouen tots aquells factors que fan que les vides d'aquestes persones puguin arribar a canviar fins a dur-les a la condició de sense llar. (Busquets, 2007).

6.4.1 Les causes estructurals: la pobresa i l'evolució de la percepció social de la pobresa

Quan parlem de causes estructurals ens referim a aquells mecanismes polítics, socials, econòmics, fiscals i legals que estructuren un sistema social (Allapuz & Rossell, 2014). És a dir, que condicionen l'estat de la qüestió d'una societat en la mesura que ajuden a ratificar-lo o a canviar-lo a través del seu poder i les accions que en resulten. En la problemàtica del 'sensellarisme' hi intervenen tant mecanismes polítics, com econòmics, socials i legals en la creació i la reproducció de malestars com són la pobresa, la desigualtat social i l'escletxa social resultant d'ambdues.

La pobresa és el condicionant més clar del 'sensellarisme' en la mesura que la condició més bàsica d'aquest col·lectiu és la incapacitat econòmica per poder accedir a un recurs de primera necessitat com és la vivenda. Però, exactament, **què és la pobresa?**

Els homes portem segles patint les conseqüències de la pobresa així com els polítics, economistes, sociòlegs i acadèmics porten anys parlant-ne i estudiant-la però encara avui no hi ha un acord unànime sobre què és la pobresa i encara menys una definició única. De fet, hem d'entendre la pobresa com un concepte relatiu en la mesura que té un significat diferent en cada moment de la història i en cada societat (Paugam, 2007). Entenem que no pot ser el mateix el concepte de pobresa que es tenia a l'Edat Mitjana que el concepte de pobresa que tenim avui en dia degut a que, segurament, les condicions en les que vivien les classes benestants de l'època ens semblarien avui poca cosa. En canvi, però sí que sorprèn que, en una societat globalitzada com és suposadament la societat en què vivim, encara hi hagi un ventall de visions tant amples respecte a què és la pobresa i la manera d'entendre-la. Per exemple, no poden tenir el mateix concepte de pobresa les persones que avui en dia viuen al tercer món o en un país subdesenvolupat, que la que tenim a occident i als països desenvolupats.

Al llarg de la història les concepcions de la pobresa han anat variant així com ho han fet les respostes que se li han donat.

A occident la visió històricament més arrelada de la pobresa ha estat la tradicional que partia d'una concepció religiosa de la mateixa i entenia la pobresa com un fenomen inevitable i impossible de combatre. Es relacionava la pobresa amb atributs individuals de les persones que la patien: poc treballadors, incultes, sers sense intel·ligència, etc.

Per tant, se'ls culpabilitzava de la seva pobresa així com es deixava la seva sort en mans de Déu: eren pobres perquè Déu així ho havia volgut. Aquesta concepció de la pobresa, doncs, suposava que la pobresa era transmesa de generació en generació i es veia com el destí inevitable al qual estaven condemnades les persones que la patien. Els pobres, doncs, partint d'aquesta concepció, integraven la pobresa en la seva mentalitat i vivien amb la convicció de que no mereixien ajuda i que no podien fer res per canviar la seva situació (Paugam, 2007).

Avui en dia, si bé aquesta concepció 'fatídica' de la pobresa segueix present en alguns sectors de la ideologia occidental, l'experiència històrica, el desarrelament progressiu del sentiment religiós i la culturització social massiva han comportat que aquesta visió sigui rebutjada per gran part de la societat i del sector acadèmic. Avui, doncs, la pobresa ja no es relaciona amb la religió cristiana i no és entesa com un fenomen fortuït i inevitable.

En aquest sentit la crisi econòmica mundial imperant ha contribuït a desmitificar aquesta percepció de la pobresa. Rafael Allapuz explica que la crisi econòmica ha canviat la percepció social de la pobresa en la mesura que un gran nombre de persones que abans gaudien d'una situació econòmica benestant i estable ara es troben en situació de risc de pobresa o d'exclusió social per raons no personals: la pèrdua del lloc de treball és el motiu que més pes ha tingut i està tenint en l'empobriment progressiu de les famílies. A Espanya tenim un nivell d'atur superior al 20% de la població activa (INE, 2016) i, per tant doncs, ningú dubta que l'atur és un fenomen estructural en la mesura que afecta una part prou important de la societat com per ser considerat un problema social i no un fenomen aïllat que casualment s'està donant en un gran nombre de persones en el mateix moment. Allapuz afegeix que ara mateix tothom coneix a més d'una persona que estigui patint les causes de la crisi econòmica i que es trobi en situació de pobresa.

Davant d'aquesta realitat, doncs, és pràcticament impossible ignorar la pobresa i desvincular-la dels elements estructurals del sistema econòmic i social i pensar que les persones la pateixen per raons estrictament personals. Paugam anomena aquesta concepció de la pobresa com 'la nova pobresa' que és la que afecta de forma sobtada a un col·lectiu de persones que en el passat n'havien estat totalment al marge, que mai

l'havien experimentada i, sobretot, que mai s'imaginaven que podrien patir-la (Paugam, 2007).

En relació a l'evolució perceptiva de la pobresa tenim les respostes que se li han donat al llarg dels anys.

Durant l'Edat Mitjana la pobresa es relacionava amb la religió cristiana i per tant la resposta era la caritat. L'església era qui administrava la caritat d'una població que entenia l'ajuda als més necessitats com un acte d'altruisme (Alonso & Gonzalo, 2000). Per exemple, hi havia institucions com els hospitals que donaven la *pia almonia* (menjar i peces de roba) als més necessitats; o la col·lecta, una institució parroquial que ajudava a les persones més desfavorides (Vilà, 2011). No va ser fins el renaixement en què es va començar a formular un debat al voltant de la caritat i la necessitat de crear ajudes públiques a les persones més necessitades en comptes d'ajudar-les a través d'almoines. Amb la caiguda de l'Antic Règim després de la Revolució Francesa i l'aparició a Europa de la il·lustració i el nou pensament condicionat pel liberalisme a finals del segle XVIII, van néixer les primeres lleis de beneficència a Espanya que van suposar el final de l'assistencialisme cristià a través de la caritat (Alonso & Gonzalo, 2000).

A la segona meitat del segle XIX va sorgir a Europa el procés d'industrialització que va comportar noves necessitats i problemes a la societat així com un nou tipus de pobresa i demandes socials, especialment per part dels nous assalariats en condicions precàries. Així es va crear una legislació laboral i de protecció social i van aparèixer les primeres formes sindicalistes en defensa dels drets dels treballadors (Vilà, 2011).

Amb la inauguració de la Segona República espanyola el 1931 es va crear la nova Constitució Espanyola vigent fins el final de la guerra civil l'any 1939. Aquesta constitució, liderada per una majoria de partits d'esquerres (Partido Socialista Obrero Espanyol) i republicans (Partido Republicano Radical i Partido Republicano Radical Socialista), contemplava, per primera vegada, una llei d'assistència social. No va ser fins la dictadura franquista, però, en què va néixer la seguretat social, si bé la mendicitat va passar a ser condemnada (Alonso i Gonzalo, 2000). A més, durant la dictadura els Ajuntaments van guanyar protagonisme proveint serveis assistencials com la protecció del menor, el proveïment de medicaments a famílies necessitades o d'albergs per els sense llar (Vilà, 2011).

Durant la transició democràtica i amb l'Estatut d'Autonomia català del 1979 es va crear una competència de serveis socials, anomenada 'Assistència Social' i durant la dècada dels 80 es va deixar d'utilitzar el concepte beneficència en favor de l'assistència social. En aquest període, doncs, no només la pobresa va rebre noves respostes sinó que també va canviar la manera d'entendre-la de la societat així com d'entendre les mesures per posar-hi remei.

Al llarg dels anys, doncs, la percepció de la pobresa ha canviat completament: ha passat progressivament de ser entesa com una voluntat de Déu contra la qual no es pot lluitar a ser entesa com una conseqüència del sistema social i econòmic d'una societat. En aquest sentit, la resposta que se li donaven durant l'època en què el pensament dominant era el primer era la caritat. El canvi de la percepció tradicional a una més moderna ha suposat que la pobresa deixi de ser pal·liada a través de la caritat per passar a crear un sistema social organitzat de protecció i ajudes a les persones que la pateixen en el qual col·labora tota la societat a través dels impostos.

Tot i la divergència de concepcions i percepcions sobre què és i com entenem la pobresa així com les diferents respostes que se li han donat al llarg de la història, de manera general entenem per pobresa aquella situació o condició en què l'individu no disposa de suficients recursos o habilitats per satisfer les seves necessitats. La pobresa és, per tant, no només una carència de recursos sinó també una carència d'oportunitats essencials (com l'accés a una bona educació o a un treball qualificat) a les quals qualsevol ésser humà hauria de tenir dret.

En el cas del 'sensellarisme', però, la pobresa mai és relativa. El dret a una vivenda digna està reconegut a la Constitució Europea i pràcticament a totes les constitucions democràtiques del món. La vivenda es considera el recurs més bàsic de tots i, per tant, una persona que no pot accedir-hi no només es pobre sinó que es considera que es troba en una situació de pobresa extrema. La pobresa extrema és aquella situació en què es troben les persones que no poden accedir a les necessitats bàsiques per passar el dia, prenent en consideració, sobretot, els aliments com a mesura de càlcul. El Banc Mundial - per prendre per referència una institució econòmica d'àmbit mundial i que per tant aporta certa unanimitat a la qüestió - entén la pobresa extrema com la situació d'aquelles persones que passen el dia amb menys de 1,25 dòlars (1,09 euros). Ens

hauríem de preguntar, però, si aquest llindar és adequat en l'àmbit europeu ja que tenir més d'1,09 euros al dia no assegura poder alimentar-se ni tenir un lloc on dormir.

6.5 Les polítiques socials com a resposta al 'sensellarisme' en el marc europeu, espanyol i català

6.5.1 Les polítiques europees

En l'àmbit **europeu**, les polítiques d'inclusió social es van iniciar l'any 1975 amb tres Programes de Pobresa actius fins el 1994 i que van engegar plans pilots i projectes comunitaris que promovien la participació d'agents socials i institucionals entorn d'accions experimentals. L'objectiu era sensibilitzar als ciutadans davant les situacions de pobresa i generar coneixement social com.

L'any 1990 es va produir un canvi conceptual de la pobresa a nivell europeu, fins llavors considerada un fenomen només referit a la manca de recursos. A partir del 1990 la pobresa s'entén com un conjunt de problemàtiques relacionades amb la inserció social i laboral, i que avui són la base de les polítiques d'inclusió social que contemplen la manca d'ingressos, la dificultat per accedir al mercat laboral i l'accés al serveis essencials que conformen l'Estat del Benestar.

No va ser fins al **Consell Europeu** de Lisboa, l'any 2000 quan la Unió Europea es concentra en una coordinació reforçada destinada a estimular reformes estructurals en els models de protecció social. La coordinació d'aquestes polítiques destinades a promoure la cohesió social van destinades a integrar elements que fins aleshores es percebien de manera sectoritzada, com, per exemple, la política d'habitatge i el seu paper en la satisfacció de necessitats socials emergents. En aquest sentit, des de les institucions de la Unió Europea es reconeix, per exemple, que les bones condicions de l'habitatge són necessàries per a la cohesió social. Així, cada vegada més, la política d'habitatge s'observa com un mecanisme d'intervenció social que ha d'integrar-se amb altres polítiques en els àmbits de la salut, l'educació, la regeneració urbana o els serveis socials.

(Sant'Egidi, 2016)

6.5.2 Les polítiques i prestacions socials a Espanya

Un dels principals problemes per accedir a l'empadronament és que a banda de disposar dels documents legals requerits (DNI, passaport i carnet de conduir en el cas dels ciutadans espanyols; i targeta de residència, passaport o carnet d'identitat del país d'origen en el cas dels estrangers) es necessari inscriure una vivenda de la qual tinguis la propietat, en siguis titular o tinguis contracte d'arrendament (si vius en un domicili llogat) per tal de que et concedeixin l'empadronament.

En cas que no disposis d'una vivenda pròpia pots empadronar-te a través de l'inscripció d'un domicili extern en el qual – se suposa – que vius encara que no en tinguis la titularitat i cal que tinguis la firma del titular de la mateixa, el seu DNI o un altre document identificatiu. Per a les persones sense llar existeix un tipus d'empadronament especial: es poden empadronar a través d'un centre residencial municipal o privat on rebran una visita del Padró Municipal per comprovar que, efectivament, estan vivint indefinidament al centre. Les persones sense llar, doncs, només poden empadronar-se en tres condicions: si ja estaven empadronades en un domicili abans de quedar-se sense llar (la majoria dels casos), empadronant-se a través del domicili d'una tercera persona o a través d'un centre residencial de l'Ajuntament o d'alguna associació i/o entitat de la ciutat – en el cas de Barcelona -. Això deixa poques possibilitats als ciutadans estrangers que fa poc temps que han arribat al país i que no poden permetre's alquilar un lloc on dormir, no tenen una xarxa de relacions formada i que tampoc passen la nit en cap centre residencial públic o privat. L'empadronament, per si mateix, ja concedeix certs drets socials als ciutadans: escolarització bàsica dels fills, tramitació d'ajudes i assignació de prestacions econòmiques públiques, accés a serveis d'atenció social i obtenció de la targeta sanitària individual (TSI).

Partint de la premissa obligatòria de l'empadronament, a Espanya hi ha dos tipologies de prestacions públiques: les de nivell contributiu i les de nivell assistencial o no contributiu.

Les **prestacions de nivell contributiu** són aquelles a les que tenen dret les persones afiliades a la Seguretat Social i que paguen els impostos estatals requerits. Inclouen:

- **Pensions per jubilació**
- **Incapacitat temporal o permanent**

- **Pensió de viudetat**
- **Pensió d'orfandat**
- **Pensió al favor dels familiars** (que s'hagin cuidat de forma continuada de la persona que demana la prestació).
- **Prestacions d'atur**

Les **prestacions de nivell assistencial o no contributiu** es donen a aquelles persones que no estan inscrites a la Seguretat Social i que no superen el nivell d'ingressos necessaris establerts per la llei. Inclouen:

- **Pensió d'invalidesa:** Només es concedeix a persones d'entre 18 i 65 anys que hagin viscut de forma legal al territori espanyol durant 5 anys i que no disposin dels ingressos suficients.
- **Pensió de jubilació:** Es concedeix a les persones majors de 65 anys que hagin viscut al territori espanyol els últims 10 anys i que no disposin dels ingressos suficients.
- **Complement per titulars de pensió no contributiva que viuen en una vivenda de lloguer:** Remuneració econòmica única de periodicitat anual per a les persones que no tenen un habitatge a la seva propietat però que viuen en una vivenda de lloguer.
- **Prestació complementaria a pensió no contributiva per invalidesa o jubilació:** Remuneració econòmica de caràcter mensual.
- **Prestació per atendre les necessitats bàsiques:** Remuneració econòmica de caràcter subjectiu (segons determinin els professionals). Cal tenir entre 18 i 65 anys i un grau de discapacitat superior al 65% o ser major de 65 anys i no rebre cap altra prestació de caràcter contributiu o no contributiu.
- **Prestacions familiars per tenir fills al càrrec:** Cal residir de forma legal al territori espanyol, tenir fills menors de 18 anys o amb un nivell de discapacitat superior al 65% i no tenir ingressos de cap tipus superiors als 11.519,16 euros a l'any.
- **Subsidi d'atur:** Cal no tenir dret a la prestació contributiva d'atur i no tenir ingressos propis que superin els 483,98 euros al més. Aquest subsidi està pensat per a les persones que han esgotat el termini màxim de prestació contributiva

d'atur, que hagin perdut involuntàriament la feina, pels majors de 55 anys sense feina, pels emigrats retornats i pels alliberats de la presó.

- **Renda Activa d'Inserció (RAI):** Programa de reinserció al mercat laboral destinat a persones amb un nivell d'ingressos inferiors al 75% del salari mínim interprofessional “amb especial dificultat per trobar feina i en situació de necessitat econòmica”. És una prestació temporal amb una duració màxima d'onze mesos.

(Sant'Egidi, 2016)

6.5.3 Les polítiques socials a Catalunya

A nivell autonòmic tenim una important sistema públic de serveis socials que la Generalitat de Catalunya defineix com “el conjunt de recursos, prestacions, activitats, programes, projectes i equipaments destinats a l'atenció social de la població”. Trobem dos nivells d'atenció: els serveis socials bàsics i els especialitzats. Els serveis socials bàsics són el primer nivell del sistema públic de serveis socials i són la primera atenció directa a la ciutadania. Els serveis socials bàsics es desenvolupen al voltant de la dignitat i l'autonomia de les persones i desenvolupen mesures com la detecció, prevenció, informació i orientació, diagnòstic i intervenció.

En el cas dels sense llar, les polítiques referents són les de prestacions de servei basades en serveis residencials d'estada limitada, dels quals formen part el **servei d'acollida residencial d'urgència** i el **servei de residència temporal per a persones adultes en situació de marginació**. Per altra banda, hi ha una sèrie de serveis socials bàsics que també ajuden a les persones sense llar, com els servei de menjador que, de manera temporal, dona un àpat a aquelles persones que tenen necessitats socials greus.

Els serveis residencials d'estada limitada estan pensats per substituir de forma temporal l'habitatge familiar. És a dir, estan destinats a aquelles famílies que s'han quedat sense habitatge o no poden viure en el mateix per algun motiu. En un principi els serveis residencials estaven pensats per donar assistència a qualsevol persona fins al gener del

2003 en què el decret 27/2003 el servei es centra específicament en persones 'sense llar'. Aquests serveis son garantits, és a dir, són exigibles per part dels ciutadans, si bé es tracta d'un dret subjectiu i són els professionals els que avaluen la necessitat de la persona que sol·licita el servei.

- El **servei d'acollida residencial d'urgència** es una prestació que substitueix momentàniament la llar en casos puntuals d'emergència. El servei presta allotjament, acollida, convivència i suport social a les persones que atén. Només poden accedir a aquest servei les persones de nacionalitat catalana o estrangera que es trobin en una situació de necessitat establerta segons el Decret 27/2003.
- El servei **de residència temporal per a persones adultes en situació d'exclusió social** dona acollida residencial temporal i inclou les mateixes prestacions que el servei d'acollida residencial d'urgència, amb l'afegit d'altres prestacions com la bugaderia, la cura de l'aspecte físic, programes de motivació i d'integració laboral, programes per a la autonomia i l'atenció familiar i sanitària. Els criteris d'accés a aquest servei son els mateixos que pel servei residencial d'urgència social però inclouen un límit d'edat de 18 a 65 anys que l'altre servei no contempla.

(Sant'Egidi, 2016)

7 Dossier periodístic

A continuació s'exposa la part pràctica d'aquest treball que consisteix en un dossier periodístic que inclou cinc peces independents sobre una mateixa temàtica: el 'sensellarisme' a la ciutat de Barcelona.

El dossier està elaborat des de la perspectiva del periodisme de solucions i, amb la reconstrucció de les diferents peces juntes, explora les causes, conseqüències i l'estat de la qüestió de la problemàtica a la ciutat, així com també es fixa en una possible solució a la problemàtica basant-se en el cas de Finlàndia. El dossier presentat, doncs, és un conjunt de peces elaborades a partir de diferents gèneres periodístics: el reportatge, la crònica, el retrat i l'entrevista.

Els retrats han estat inclosos per desmitificar l'estereotip que l'opinió pública i el discurs polític han creat sobre les persones que pertanyen a aquest col·lectiu. Els retrats estan escrits en castellà amb la voluntat de representar de la manera més fidel possible la seva manera de parlar ja que les dues persones entrevistades parlaven en aquesta llengua.

El dossier està pensat i escrit per a ser un dossier central que podria ser publicat en una revista de difusió mensual, o bé podrien publicar-se les cinc peces per separat en un diari o revista durant tres dies consecutius, per exemple. El dossier consta de les següents peces:

1. Reportatge: Els sense llar a la ciutat de Barcelona.
2. Perfil de la dona al carrer: desigualtat de gènere.
3. Reportatge: Respostes i desafiaments a Barcelona davant el problema.
4. 'Housing First': Possible solució al 'sensellarisme' aplicada a Finlàndia.
5. Retrats: La veu de les persones sense llar.

EL 'SENSELLARISME' A BARCELONA

La ciutat silenciada

Fotografia: Sarah Kid

Dossier periodístic de:

Núria Emilio Estapé

Prefaci

Ja fa algun temps que ben entrada la tarda, quan passejo de camí a la feina, em trobo el senyor. Li dic el senyor perquè no sé com es diu i pel seu aspecte diria que passa dels seixanta anys. Seu a terra, tant doblegat com pot, davant l'entrada del McDonalds amb un cartró a la mà. Mira a terra, com si no volgués veure què hi ha més enllà del seu cartró i aixeca la vista quan la gent passa pel seu davant, massa a prop del seu espai vital, advertint el cartró amb les comissures dels pantalons. Aixeca la vista, llavors sí, i se'ls mira amb els ulls ben oberts, com si els demanés sisplau una mirada per resposta. Però gairebé mai, almenys els cops que m'hi he fixat, obtén resposta. M'agrada veure'l perquè cada dia és allà, de vegades endormiscat, d'altres el veig llegir i alguna vegada l'he vist somriure quan algú deixa caure un parell de monedes al seu got de plàstic. No sabia recordar quin va ser el primer dia que el vaig veure perquè, de fet, segurament aquell dia no el vaig veure. Vull dir que fa poc que m'hi he

fixat, potser vora d'un mes o dos, però segur que hi era molt abans que jo el mirés per primera vegada. La vida m'ha ensenyat a caminar de pressa mirant endavant i a intentar, si és possible, de no xocar amb l'aglomeració de gent que camina en direcció contrària a la meva i em freguen l'espatlla i les mans de tant en tant. Per això, perquè vaig volant, em miro el senyor, li somric i segueixo caminant però sempre penso, mentre segueixo caminant 'algun dia li preguntaré com es diu, com està i què hi fa allà'. Les preguntes mai arriben i el dubte és cada vegada més gran. Vull conèixer la seva història, la del senyor i la de l'altra senyora. La del jove que abraça el seu gos amb ulls desesperançats i la de tants homes que caminen amb res a les butxaques i un cigarro a la mà. Per què ningú els hi pregunta què hi fan allà? Què feien abans? Què els hi ha ofert la vida per seure avui davant la cadena de menjar rapit més famosa del món? Què els hi ha passat, i què ens passa a nosaltres, que veiem però no mirem?

Barcelona: Aparentment la capital del consumisme i el turisme. Aparentment.

La ciutat, més enllà de l'aparença amaga una realitat subalterna quan un s'allunya de l'aparadorisme dels carrers més transitats i s'endinsa en les profunditats de la capital per trobar-se amb l'indret dels exclosos, dels que criden en silenci i, en definitiva, del bàndol perdedor de la desigualtat social i econòmica imperant.

Una paradoxa, no hi ha millor manera de descriure Barcelona. Ja fa temps que la capital s'ha convertit, com totes les grans ciutats, en un prototip a escala reduïda del què és el món. Passejar per Passeig de Gràcia és palpar la Barcelona prospera: la de les compres compulsives, els turistes despistats i els edificis de Gaudí que s'esforcen per encabir a les aglomeracions multitudinàries que volen entrar i sortir, de pressa, per no perdre ni un minut vivint l'experiència excessivament. Sortir del centre de Barcelona és viatjar, en pocs minuts - i gràcies a l'eficient i costós sistema de transport públic que l'Ajuntament ha posat al servei del turisme - a un altre món. Els barris perifèrics no coneixen el turisme perquè tampoc coneixen l'encant. Més aviat tot el contrari. La realitat d'alguns barris de Barcelona, dels oblidats com Nou Barris, la Zona Franca o El Carmel, mostra precisament allò que ni els turistes ni els autòctons volen veure. No és que al centre de Barcelona no hi hagi misèria, és que la que hi ha s'ha aconseguit fusionar tant eficientment amb les radiants cristalleries de les façanes més transitades, que ja no desentona ni desconcerta. L'heterogeneïtat, maquillada pel costum, acaba semblant una homogeneïtat de contrastos. Un efecte similar al que provoquen les formes sinuoses i elegants dels edificis modernistes que descansen al costat dels funcionals però poc encisadors rectangles de formigó que s'enlairen cap al cel dibuixant centenars de finestres quadrades col·locades l'una al costat de l'altra.

Si bé és il·lustratiu, el contrast visual de la ciutat no és ni anecdòtic ni fortuït. La veritat és que Barcelona sempre ha albergat realitats econòmiques molt dispars que es plasmen territorialment. Ho corroboren les dades de l'Índex de Renta Familiar Disponible que elabora anualment el Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona i que mostren les grans diferències econòmiques que hi ha entre els 73 barris de la ciutat. L'enquesta situa la renda mitjana de la ciutat en un valor de 100, però Barcelona alberga barris amb rentes per sobre dels 200 i d'altres que no arriben ni a la meitat de la renda mitjana de la ciutat. Concretament, les famílies de Pedralbes i Les Tres Torres, els barris més adinerats de Barcelona, tenen el doble de capital que la mitjana de totes les famílies de Barcelona. A tocar, hi ha set barris que tenen una renda familiar d'entre 150 i 200 i 11 barris que tenen una renda familiar d'entre 100 i 150. És a dir que, tot i que els barris que

superen la mitjana de la ciutat són relativament pocs (20 de 73), tenen una capacitat econòmica superior a la de la resta dels barris junts. Això no seria tant greu si entre els altres 53 barris, els que tenen rentes per sota de la mitjana, no n'hi haguessin 19 on la renda familiar disponible és gairebé la meitat de la mitjana barcelonina i encara 9 barris més que no arriben a una renda disponible de 50. És el cas de **La Marina del Prat Vermell, La Zona Franca, El Turó de la Peira, Les Roquetes, Verdun, La Trinitat Nova, Torre Baró, Ciutat Meridiana, La Trinitat Vella i Ballvona**. Les famílies d'aquests nou barris tenen una renda cinc vegades inferior a la d'una família que viu a Pedralbes o a Les Tres Torres. La rellevància d'aquestes xifres no és precisament numèrica. Les dades tenen una vessant humana impossible d'ignorar: en els nou barris més pobres de Barcelona hi viuen famílies amb situacions econòmiques pràcticament insostenibles. L'exclusió social, per a aquestes persones és una realitat diària i l'escassetat és el -no- pa de cada dia. De fet, **la ciutat Barcelona és el territori més desigual de Catalunya** segons el coeficient Gini (0,346), i se situa per sobre de la província de Barcelona (0,323), de Catalunya (0,332) i d'Espanya (0,340). En comparació amb la resta d'Europa, el nivell de desigualtat de rendes a Barcelona és superior al de països com el Regne Unit (0,330), Grècia (0,336), Portugal (0,342), Itàlia (0,319), França (0,308) o Alemanya (0,290), i molt superior al dels països nòrdics, que es mouen en valors del coeficient de Gini entre el 0,220 i el 0,250.

L'Índex de Renta Familiar Disponible a més,

mostra un fenomen que no és nou: en els darrers anys i arrel de la crisi econòmica que va començar entre finals del 2007 i principis del 2008, les desigualtats socials s'han intensificat fortament a Barcelona i mentre que **els barris més 'rics' de la ciutat han fet créixer les seves rentes en els darrers anys, els 'pobres' cada vegada són més pobres**. El cas de Pedralbes és el més curiós i il·lustratiu: ha passat de tenir una renda disponible de 194,7 el 2008 a una renda de 251,7 el 2014.

És a dir, en els sis anys més durs d'una recessió econòmica que, aparentment ha perjudicat a tothom, les famílies d'aquest barri han incrementat més de 50 punts el seu nivell de renda familiar. El motiu pot ser sigui un misteri que no interessa resoldre però, en canvi els motius que expliquen que els barris més pobres de Barcelona hagin vist minvar enormement la seva renda familiar en els darrers anys el coneixem tots. L'escletxa social de la ciutat, doncs, s'intensifica al mateix ritme que ho fan l'atur, la precarietat laboral i les retallades en polítiques socials però, curiosament, certes zones de la ciutat semblen no patir-ne les conseqüències.

Les persones sense llar, una problemàtica barcelonina

Tot i que la radiografia que presenten les dades de l'Índex de Renta Familiar Disponible és preocupant, encara no reflecteix la totalitat de la realitat barcelonina i és que negligeix aquelles persones que es troben en situacions de precarietat tan extremes que ni tan sols apareixen a les enquestes oficials perquè, de fet, formen

Barri del Raval, Barcelona.
Font: Núria Emilio

part d'una societat que les refusa, les ignora i les desconeix. Les persones que viuen al carrer, etiquetades com 'sense sostre' i darrerament 'sense llar' són un sector social de la ciutat que descobreix la part més oblidada i profunda de la desigualtat i l'exclusió social barcelonina.

El nombre de persones sense llar a Barcelona ha crescut un 43% en els darrers cinc anys

Si bé son minoria, les xifres retraten un nombre prou important de persones com per tenir-les en compte, ja no des d'una mirada externa del que observa a un estrany amb pena, sinó que hem d'entendre la seva realitat com una problemàtica social que ens inclou a tots, no només perquè retrata i defineix el caràcter de la nostra societat, sinó també perquè la seva situació està provocada per problemes conjunturals que ens condicionen i afecten a tots. La seva realitat és la nostra i si el panorama sempre ha estat preocupant, en

els darrers anys de crisi s'ha tornat desolador. El 2013 l'Agència de Salut Pública de Barcelona reconeixia que el número de persones sense llar havia crescut en un 43% en els últims cinc anys només a Barcelona, coincidint amb la pitjor crisi econòmica en dècades. L'any 2012 i 2013 Barcelona va arribar als màxims històrics de persones en situació d'exclusió residencial segons les dades de la Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar.

Nombre de persones				
2011	2012	2013	2014	2015
2.679	3.126	2.916	2.700	2.799

Font: elaboració pròpia. Dades de la XAPSLL.

Aquesta situació no és casual. L'augment del nombre de persones d'aquest col·lectiu en els darrers anys s'ha produït en paral·lel a l'augment de la precarietat, l'atur i la desigualtat social. Actualment a Catalunya hi ha al voltant de 37.000 persones que tenen problemes greus

d'allotjament, de les quals més d'11.500 no tenen llar. A més, Catalunya és la comunitat autònoma amb més sense llar del país i d'aquests la gran majoria viuen en l'àrea metropolitana de Barcelona. Concretament a Barcelona es calcula que el 2015 hi ha unes 3.000 persones sense llar, segons el recompte que va dur a terme l'any passat l'associació Arrels. D'aquestes 3.000, 2.100 són persones ateses, és a dir, que reben ajuda d'algun tipus en alguna de les múltiples associacions i entitats del tercer sector de la ciutat o de l'Ajuntament: mengen de manera regular en menjadors socials i/o en menys mesura, dormen en estàncies proporcionades.

Ferran Busquets, director del patronat d'Arrels, diu que aquestes 2.100 tenen accés als recursos bàsics gràcies a la feina de les entitats socials, "si no també estarien al carrer."

El problema de quantificar el 'sensellarisme'

Un dels grans problemes a l'hora de delimitar amb concisió l'àmbit de la realitat del 'sensellarisme' és l'escassetat de dades demogràfiques que existeixen referents al col·lectiu i que, les poques que existeixen només són una aproximació de la realitat. A nivell estatal únicament trobem els informes de l'Institut Nacional d'Estadística que esporàdicament publica enquestes sobre temàtiques concretes quan aquestes prenen rellevància social. L'últim informe sobre el 'sensellarisme' es va publicar l'any 2012 (prèviament se n'havia publicat un al 2005). El darrer informe conclouia que aquell any hi havia un total de 22.938 persones sense llar a Espanya i que per cada 100.000 habitats espanyols hi ha, com a mínim, 71 persones sense llar. Aquesta enquesta, però, únicament té en compte els usuaris dels centres assistencials d'allotjament i, per tant, és una xifra incompleta que no té en compte aquelles persones que viuen al carrer i no reben cap tipus d'ajuda. A l'àmbit de Barcelona la xifra oficial es situa en les 3.000 persones segons la Xarxa d'Aten-

ció a Persones Sense Llar (XAPSLL) i que parteix del recompte anual que elabora cada any l'associació Arrels i en el qual, en certes ocasions, hi col·labora l'Ajuntament de Barcelona. El nombre resultant, però, sempre és una aproximació, tal i com admet el propi director del patronat de la fundació, Ferran Busquets. També apunta, però, que cada any participa més gent en el recompte per tal que sigui el més acurat possible. El recompte es duu a terme a partir d'una metodologia molt bàsica: diversos voluntaris de l'associació o externs a ella recorren durant la nit totes les zones de la ciutat i conten a dit la gent que veuen dormint al carrer. Per tant, és evident que la metodologia emprada no és una ciència exacta i que els resultats no representen la totalitat de l'àmbit de la problemàtica, si bé és una dada important ja que és l'única forma de 'cens' existent a Barcelona que inclogui a aquestes persones que no apareixen en cap altre registre. Mariona Tellez, voluntària des de fa més de 10 anys de la comunitat religiosa Sant' Egi-

di que ajuda als sense llar, comenta que el nombre que proporciona Arrels només inclou a la meitat de persones que dormen al carrer. Parla des de l'experiència personal dels 'amics de la comunitat' - així anomena als pobres que ajuda - i concretament del que li ha explicat la Dolors, una senyora que va viure al carrer durant més de cinc anys però que ha aconseguit sortir-ne tot i que segueix en contacte amb els coneguts que va fer durant la temporada que va passar al carrer. Tellez afegeix que si bé Arrels va comptabilitzar 900 persones que dormien directament al ras, en són 2.000 segur. Explica que hi ha un gran nombre de persones invisibles a la mirada dels observadors ja que, o bé s'amaguen premeditadament per no ser molestats, o no es veuen, o dormen en espais privats on els voluntaris no poden accedir com el Parc de Montjuïc o el Parc de la Ciutadella. Així doncs, tot i que les dades oficials diuen que hi ha al voltant de 3.000 persones sense llar a la ciutat, segons els sense llar en són molts més.

Qui són els sense llar?

Si ja és complicat saber quantes persones es troben en situació de 'sensellarisme' a Barcelona degut a la invisibilitat social a la que estan condemnades, encara és més difícil intentar delimitar qui són aquestes persones, en el sentit més ampli de la paraula.

De fet, ni tan sols hi ha una definició consensuada ni una visió única de què és i en què consisteix la problemàtica en si. Així, cada ciència, organització, entitat, institució i/o persona entén el fenomen d'una determinada manera. A més, al llarg de la història la percepció de la problemàtica així com de les persones que

la pateixen ha anat variant al mateix ritme que ho han fet els valors culturals i ideològics de la societat. José Adelantado, economista social, explica que: "Durant l'època franquista ni tan sols se'ls deia vagabunds, estaven inclosos dins la 'Ley de Vagos y Maleantes'. Els termes evolucionen segons els valors culturals." Tanmateix, una de les definicions més acceptades sobre el 'sensellarisme' és la proporcionada per la Federació Europea d'Organitzacions Unides (FEANTSA) que entén que el 'sense llar' és la persona que no pot accedir ni conservar un allotjament adequat, adaptat a la seva situació personal i que proporció-

ni un marc estable de convivència. Això es produeix normalment per una falta de recursos econòmics, dificultats personals i/o socials. Per tant, doncs, aquesta definició ens remet al concepte bàsic de 'sense llar' entès com la persona que, evidentment, no té una llar. Mariona Tellez, voluntària de la comunitat Sant'Egidi, però, entén que el 'sensellarisme' supera els límits de la llar i que també formen part del col·lectiu aquelles persones que potser tenen un pis i poden pagar una pensió però que amb el que cobren han de triar entre menjar cada dia o dormir al carrer.

Nivells de 'sensellarisme'

L'any 2005 la FEANTSA va elaborar l'escala ETHOS (Typology on Homeless and Housing Exclusion) que mesura les diferents tipologies de 'sensellarisme' així com classifica els diferents nivells d'exclusió de cada cas en l'àmbit europeu. L'escala parteix de la base que el 'sensellarisme' no és només una problemàtica que inclogui a aquelles persones que no tenen un sostre, sinó que la problemàtica contempla molts més àmbits i situacions vivencials. L'escala ETHOS, doncs, comprèn quatre nivells de 'sensellarisme' que van de més a menys precarietat:

Partint d'aquesta perspectiva la fundació FOESSA comptabilitza que a l'Estat espanyol hi ha més d'1,5 milions de persones sense llar, una xifra que ens situa en una situació molt més alarmant que les 22.938 persones de les que parla l'Institut Nacional d'Estadística.

Sense sostre	1. Viure en un espai públic 2. Passar la nit a un alberg i/o forçat a passar la resta del dia en un espai públic
Sense llar	3. Estància en centres de serveis o refugis (hostals per a sense sostre que permeten diferents models d'estància). 4. Viure en refugis per a dones. 5. Viure en allotjaments temporals reservats als immigrants i als demandants d'asil. 6. Viure en institucions: presons, centres d'atenció sanitària, hospitals... sense tenir on anar. 7. Viure en allotjaments de suport (sense contracte d'arrendament).
Llar insegura	8. Viure en una vivenda sense títol legal (viure temporalment amb familiars i amics de forma involuntària o viure en una vivenda sense contracte o arrendament – s'exclouen els ocupes-). 9. Notificació legal d'abandonament de la vivenda. 10. Viure sota l'amenaça de violència per part de la família o la parella
Llar inadequada	11. Viure en una estructura temporal o 'chabola'. 12. Viure en una vivenda no apropiada segons la legislació estatal. 13. Viure en una vivenda massificada.

Font: elaboració pròpia. Dades de la FEANTSA

I nosaltres, com els veiem?

La percepció social del sense llar ha variat molt al llarg de la història i sembla que s'ha avançat cap a un canvi positiu en els darrers anys, especialment d'ençà que va començar la crisi econòmica el 2008.

Ho explica Rafael Allapuz, professor d'economia social de la Universitat de Lleida i autor del llibre Anatomia de la Pobresa a Catalunya. Per a ell la crisi econòmica ha suposat un punt d'inflexió i un canvi de mentalitat pel que fa a la percepció de la pobresa extrema: "Abans de la crisi la gent sabia que existia la pobresa però l'entenia com una cosa molt marginal que només afectava a quatre o cinc persones. A més, el pensament dominant era que tothom tenia les mateixes oportunitats a l'hora d'aconseguir 'l'èxit' i que, per tant, les persones que es trobaven en situació d'exclusió segurament havien fet alguna cosa o, al contrari, no havien fet prou."

En canvi, des de la crisi econòmica la pobresa s'ha generalitzat de forma massiva i la gent ha deixat d'entendre-la com una cosa marginal i

encara menys com una situació buscada per les persones que la pateixen: "La gent és molt conscient de que les coses s'han deteriorat moltíssim. Molta gent s'ha vist afectada per la crisi. Les persones que no s'han vist afectades coneixen a algú que ha passat d'una situació normalitzada a situacions molt complicades de pobresa i risc d'exclusió social. Això ha fet augmentar la sensibilitat de la societat en general."

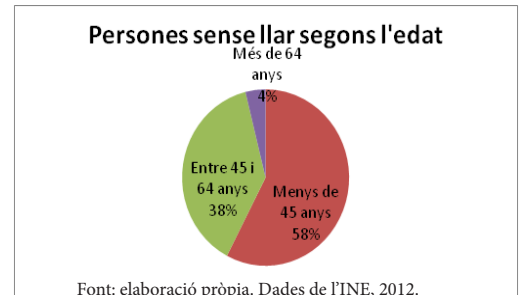
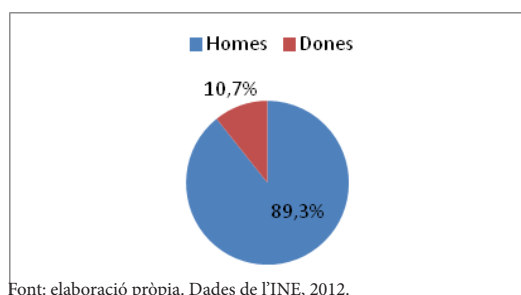
Pel que fa concretament a les persones que pateixen aquesta problemàtica, coneixem en certa mesura qui són – partint del 'perfil' construït a partir de les característiques majoritàries del col·lectiu – i quines són les seves realitats presents i passades gràcies als testimonis i estudis realitzats per les associacions i entitats del tercer sector, si bé en aquest sentit els informes oficials també escassegen.

Un dels aspectes més destacats del col·lectiu és que la gran majoria són homes. El SIS-Detecció informa que el percentatge d'homes i dones s'ha mantingut estable en els darrers anys i que **el 2015 el 89,3% de les persones sense llar de**

Barcelona són homes al costat d'un 10,7% de dones.

Pel que fa a l'edat, la mitjana d'edat és de 42,7 anys i ha augmentat lleugerament en els darrers anys, passant dels 42 anys l'any 2012 als 45 anys el 2014, segons el SIS-Detecció.

El fet que hi hagi un percentatge tant minoritari de persones de més de 64 anys és deu a que **les persones sense llar tenen una esperança de vida molt més curta que les persones que viuen en condicions normals** (l'esperança de vida és de 58 anys segons els estudis d'Arrels) tal i com explica Mariona Tellez, voluntària de la fundació Sant'Egidi i ratifica Javier Prieto, treballador social de Sant Joan de Déu: "Les persones que viuen al carrer estan en males condicions i no reben tractament mèdic. Per ells, una grip pot ser fatal." De fet, els estudis del SIS-Detecció informen que el nombre de persones majors de 65 que dormen al carrer és molt menor en comparació al percentatge de majors de 65 que dormen als equipaments del tercer sector.

En quan a la **nacionalitat**, el pes dels 'sense llar' estrangers també ha crescut a Barcelona des del 2012. Aquest increment es deu, sobretot, a l'arribada de persones amb passaport comunitaris.

Una altra dada important és que més de la meitat de les persones sense llar - **el 57,8% - porten més de cinc anys vivint al carrer** i el 44,5% porta més de tres anys sense allotjament propi. Ferran Busquets explica que la gran majoria d'usuaris que atén Arrels són persones que porten més de cinc anys al carrer i moltes d'elles hi porten 10, 20 o 30 anys. Per a aquestes persones, diu, el carrer és la seva forma de vida i costa molt que en surtin tot i que, afegeix, no és impossible.

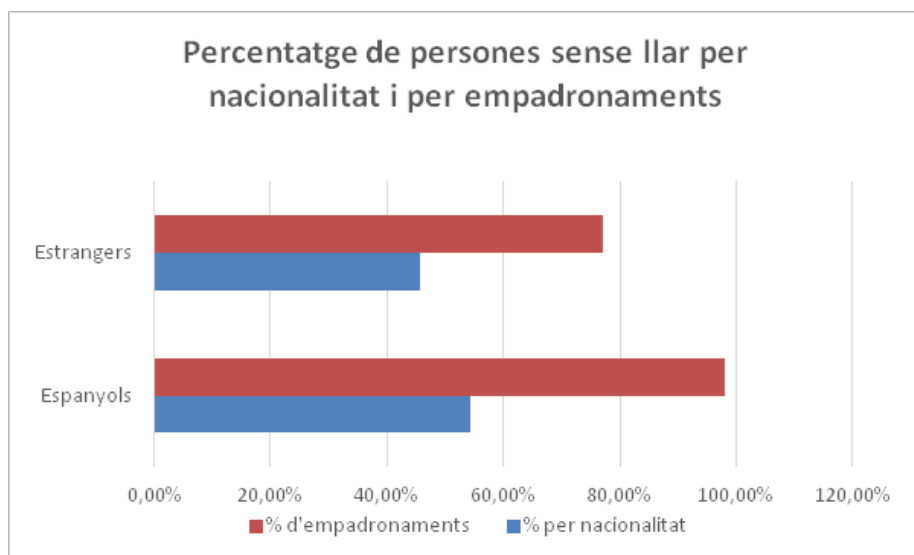
És cert, però, que la fundació Arrels atén a aquelles persones que estan en pitjors condicions i que tenen més difícil la reinserció social: "Quan ens trobem el cas d'una persona que es reinsereix totalment a la societat i comença a fer una vida absolutament normal després d'haver passat per Arrels, la nostra conclusió és que vam triar malament."

Javier Prieto, que porta més de 10 anys treballant a Sant Joan de Déu, coincideix amb Busquets i diu que és molt complicat que un sense llar de llarga durada pugui tornar a fer vida normal després de tants anys al carrer. L'Hospital de Sant Joan de Déu també ajuda a les persones que es troben en pitjors condicions, igual que Arrels. En canvi, Mariona Tellez, col·laboradora de la comunitat Sant'Egidi treballa amb persones del carrer de perfils molt variats, tant amb gent que porta més de 30 anys sense un habitatge com amb persones que s'han quedat sense casa fa una setmana. Comenta, però, que la majoria de sense llar són persones grans, particularment homes que estan solters o que s'han barallat amb la família. Ella creu que tots els sense llar, portin el temps que portin al carrer, poden acabar fent una vida normal i que, la majoria de vegades, l'única cosa que necessiten és que algú els doni un cop a l'esquena. Reconeix, però, que els joves tenen moltes més oportunitats per refer-se que les persones més grans, especialment perquè tenen més oportunitats de trobar una feina.

Font: Elaboració pròpia. Dades de l'INE, 2012.

Partint d'aquestes dades el 'sense llar' nacional és un home d'uns 42 anys, autòcton o estranger, que porta més de tres anys vivint al carrer, que rep algun tipus d'ajuda d'una associació o entitat de manera regular però que difícilment podrà reinsedir-se completament a la societat encara que, algun dia, arribi a tenir un sostre on dormir, ja sigui propi o compartit.

Font: Elaboració pròpia. Dades de l'INE, 2012.

LA SOLEDAT, L'ÚNICA VERITAT ABSOLUTA DEL SENSE LLAR

El que sí que és una característica intrínseca del sense llar és la soledat. Els tres professionals de les associacions contactades per aquest reportatge – Arrels, Sant Joan de Déu i la comunitat Sant'Egidi – així com els economistes socials José Adelantado Gimeno i Rafael Allapuz coincideixen en que el sense llar sempre és una persona que està completament sola i que no té una xarxa de relacions familiars o d'amistats que la puguin ajudar. En l'enquesta de l'INE realitzada el 2012 només el 16% de les persones sense llar declaraven estar casades o tenir parella. La soledat és el determinant que fa que una persona en situació de pobresa que no pot accedir als recursos bàsics per sí mateixa, acabi en la situació d'exclusió social més extrema que existeix: vivint al carrer. Si bé hi ha altres problemàtiques, com l'atur, que poden relacionar-se directament amb el 'sensellarisme', per si soles no arriben a ser factors determinants perquè una persona acabi dormint al carrer. Ferran Busquets explica que, sigui quina sigui la situació d'una persona, si compta amb una xarxa de relacions familiars estable i sòlida, mai es veurà obligada a haver de dormir ni una nit al carrer, en la mesura que trobarà algú que l'ajudarà. Mariona Tellez pensa el mateix i afegeix que la falta de recursos, per molt difícil que sigui la situació en què et trobes, sempre es pot solucionar d'alguna manera o una altra. La soledat, en canvi, acaba sent crònica i és molt més complicada de gestionar. Busquets comenta que la soledat de les persones que viuen al carrer és tal que, a banda dels ajuts materials, les associacions socials sobretot acaben essent una família per a aquestes persones i la seva dependència emocional envers les associacions acaba superant sempre la material cosa que, comenta, no sap si és convenient.

L'estereotip del sense llar: un mite social

Quan pensem en un 'sense llar' inevitablement ens ve una imatge al cap. Com passa amb molts altres col·lectius, ens hem construït una imatge estereotipada de les persones que es troben en aquesta situació a partir dels inputs socials que rebem, ja sigui a través dels mitjans de comunicació, dels discursos oficials o de la nostra xarxa de relacions personals.

De fet, les mateixes associacions i entitats de Barcelona que treballen amb el col·lectiu construeixen un perfil del 'sense llar típic' basant-se en la informació estadística i en els casos que coneixen directament. Ho fan, diu Ferran Busquets, per entendre l'arrel de la problemàtica i, a l'hora, per desestimar alguns prejudicis que té la societat respecte el col·lectiu i que no concorden amb la realitat. El perfil que construeixen les entitats socials i els investigadors, doncs, es deu a motius pràctics i logístics, però no coincideix amb el 'perfil' social del sense llar que és més aviat negatiu.

Javier Prieto, treballador a Sant Joan de Déu, explica que **l'estereotip és el d'una persona que ha portat una mala vida** i que ha arribat a una situació extrema de vulnerabilitat a causa de decisions desafortunades. Aquesta 'mala vida' es relaciona sobretot amb problemes de drogues i alcohol, així com amb un baix nivell d'estudis i/o problemes relacionals amb la família o la parella. També és comú pensar que el sense llar és una persona violenta i/o que ha tingut problemes amb la llei.

Si bé és cert que aquests trets són aplicables a una bona part dels sense llar, tal i com confirmen tant Javier Prieto com Ferran Busquets i Mariona Tellez, la veritat és

que no podem parlar d'una majoria. De fet, el 60% de persones que viuen al carrer a Espanya tenen estudis d'educació secundària i el 12% estudis superiors. Pel que fa a la feina, **el 50% busca feina de manera activa i, per tant, en contra de la percepció social majoritària, sí que intenten sortir del carrer d'una forma activa encara que no ho aconsegueixen.**

Pel que fa a les addiccions, **el 56% dels enquestats per l'INE (2012) no consumeixen alcohol i el 30% consumeixen alcohol de manera lleugera.** Ferran Busquets diu que, segons la seva experiència, només una minoria de 'sense llar' té problemes amb les drogues però que sí que és cert que pràcticament tots els usuaris atesos d'Arrels tenen problemes amb l'alcohol. Diu, però, que en contra del que creu l'opinió pública, l'alcohol no sol ser el desencadenant de la situació en què es troben aquestes persones però que, en canvi, sempre és una conseqüència. Busquets encara recorda la frase que un dels usuaris d'Arrels li va dir fa uns anys: **"Si no fos per l'alcohol, m'hagués tirat al tren"**. Aquesta frase, l'ha sentida moltes vegades, i no és l'únic. Javier Prieto diu que la majoria de persones sense llar amb les que ha tractat bevien alcohol de manera regular durant la seva estada al carrer perquè la seva realitat és massa insuportable com per viure-la sobris.

En quant a la violència i els problemes amb la justícia, tots els testimonis coincideixen en que la major part de persones que viuen al carrer no presenten un caràcter violent i que tampoc han comès cap crim a banda de dormir en espais públics. Al contrari, Busquets explica que gairebé tots els usuaris que atén Arrels expliquen que han estat agredits o robats més

d'una vegada durant la seva estada al carrer. Segons l'enquesta de l'INE, **el 50% dels 'sense llar' espanyols han estat víctimes d'algun delictes o agressió.**

Així mateix, **existeix una convicció social negativa pel que fa a les coses en què la gent del carrer es gasta els diners** i que, a la vegada, justifica la no ajuda caritativa a aquestes persones. José Adelantado explica que la percepció social de la gent del carrer és que es gasten els diners que guanyen durant el dia en alcohol o altres drogues si bé l'enquesta de l'INE del 2012 ho desmenteix.

Font: Elaboració pròpia. Dades de l'INE, 2012.

El 'sense llar' recrea socialment, doncs, no és una imatge que concordi amb la realitat.

Si bé algunes de les característiques del perfil anomenat les trobem en moltes de les persones que viuen al carrer; les generalitzacions i, encara més, els estereotips i els prejudicis resultants, acaben formant una imatge errònia del conjunt de persones que es troben en situacions de vulnerabilitat, ja sigui perquè els atribuïm a totes els trets d'uns pocs casos o perquè aquests trets acaben essent una manera de justificar la seva situació, encara que no hi tinguin res a veure.

Quins motius porten a una persona al carrer?

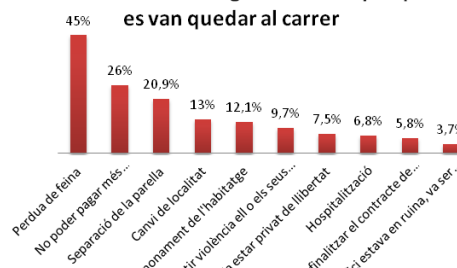
És complicat explicar les causes que fan que una persona acabi al carrer, tenint en compte que, ni al carrer ni a dins les cases, hi ha dues històries iguals. En canvi, però, tampoc podem pensar que les persones sense llar han arribat a la situació en la que es troben únicament per raons personals i aïllades. Totes elles, com nosaltres, formen part d'un sistema econòmic, polític i social que condiciona la nostra manera de viure i, en el seu cas, els converteix en les víctimes d'una societat en què no hi cabem tots.

En aquest sentit, diferenciem dues tipologies de causes que poden portar a una persona al carrer: **les personals i les estructurals**. En el primer bloc s'inclouen les circumstàncies, experiències, decisions i maneres de pensar de les 3.000 persones que avui no tenen llar a Barcelona. Cada història de carrer és un llibre que no s'ha escrit, però conèixer-los i parlar amb ells és adonar-se que hi ha certes coincidències en els seus relats: moltes venen de famílies desestructurades i han viscut, des de que van néixer, sense el suport familiar fonamental durant l'etapa de creixement. **La solitud i l'autonomia forçada durant la infantesa són un llast que els obliga a créixer, a perdre la innocència,**

a desconfiar i a construir un escepticisme imposat per les circumstàncies abans d'hora.

Les circumstàncies vitals i les decisions personals per sí mateixes, però, no envien a una persona al carrer tal i com explica Rafael Allapuz, economista social i autor del llibre Anatomia de la Pobresa a Catalunya: "Les persones arriben a aquesta situació per la suma de les seves vivències personals i les causes estructurals. Els dos factors tenen el mateix pes. Per exemple, **conec moltes persones que tenen problemes amb l'alcohol però, en canvi, tenen feina, família i per suposat, un lloc on viure. Cap circumstància personal, per si sola, t'envia al carrer.**"

Persones sense llar segons el motiu pel qual es van quedar al carrer

Font: Elaboració pròpia. Dades de l'INE, 2012.

Els factors estructurals són els jutges que dictaminen una sentència final; conclouen quin serà el destí de les nostres experiències personals. En el cas del sense llar, el factor estructural més clar és la pobresa i és que evidentment, el motiu més bàsic pel qual una persona no té accés a una llar és perquè no pot pagar-la. És cert que la pobresa sempre ha existit però no l'hem d'entendre com un 'mal inevitable' i és que la història confirma que hi ha hagut societats en què la pobresa i la desigualtat social han estat mínimes. Així mateix, la pobresa està relacionada amb altres factors estructurals i, en aquest cas, destaca especialment l'atur. De fet, **la majoria de persones sense llar diuen haver-se quedat al carrer després d'haver perdut la feina.**

Actualment la nostra societat està governada per un sistema capitalista ferotge i radical que ha provocat uns nivells de desigualtat social mai abans contemplats. Els rics són més rics que mai i els pobres, no només són més pobres, sinó que també estan més abdicats que mai a ser-ho per sempre. És el que Rafael Allapuz anomena 'l'esclatxa infranquejable': **"La gent que neix en una família pobre avui ho té molt**

diffícil per canviar la seva situació. No és cert que hi hagi igualtat d'oportunitats i, de fet, és tot el contrari. Vivim en una societat en què la pobresa no només està acceptada sinó que està construïda i legitimada a través de les forces polítiques i els mitjans de comunicació. La crisi econòmica, a més, no ha fet sinó agreujar aquesta situació i no és casualitat que en aquests moments hi hagi més persones sense llar que mai. Allapuz afegeix: "Si abans ja ho tenien difícil, arrel de la crisi els pobres ho tenen extremadament complicat, gairebé impossible."

Si bé la política i l'economia són els dos pesos

pesants de les persones sense llar, tant Allapuz com el també economista social José Adelantado i el treballador de Sant Joan de Déu, Javier Prieto, coincideixen en què la societat, tenim gran part de culpa de la situació dels sense llar. No pel que fem, sinó precisament pel que no fem o, més aviat, el que no diem. Javier Prieto opina: **"El nostre silenci és la seva presó. Tots en tenim la culpa perquè tots podríem fer alguna cosa per ajudar-los i no ho fem."** Rafael Allapuz destaca el paper dels mitjans de comunicació: "Els mitjans són els creadors d'opinió més importants. Ara mateix, a Espanya tots ofereixen el mateix discurs, un discurs que no dona veu

a les persones excloses i evidentment tampoc als sense llar." Ferran Busquets, director del patronat d'Arrels, opina que si bé els mitjans de comunicació sí que parlen de les persones sense llar, ho fan sempre des de la mateixa perspectiva i fomenten els estereotips negatius. El silenci, doncs, és la nova manera d'esclavitzar als més dèbils. Si els fem invisibles, ho seran. Si els culpem, seran culpables i si no estem disposats a escoltar-los mai tindran veu. Allapuz diu que la vida del sense llar és com la crònica d'una mort anunciada: **"Si nosaltres haguéssim tingut la seva vida, probablement hauríem acabat igual."**

El nou sense llar

La crisi econòmica i financera mundial ha comportat l'augment generalitzat de les situacions de risc de pobresa i d'exclusió social a Barcelona i ha agreujat les grans problemàtiques socials que ja existien abans de la crisi. Entre d'altres, ha augmentat notablement la precarietat habitacional de la ciutat i el fenomen dels desnonaments s'ha convertit en una problemàtica de primer grau. Des del 2008 la quantitat de desnonaments realitzats cada any no ha parat de créixer segons les dades del C.G.P.J que són les úniques oficials. Tot això ha passat en paral·lel a l'augment del nombre de persones sense llar als carrers de la ciutat. **Estan doncs, les dues problemàtiques relacionades? Lacrisi ha provocat un nou tipus de sensellar?**

El 60% dels sense llar espanyols porten menys de tres anys al carrer coincidint amb els anys de crisi econòmica

La resposta no és clara i hi ha diferents opinions i visions al respecte. Els equips del SIS-Detecció consideren que no ja que diuen que després dels màxims històrics del 2011 i el 2012 s'ha experimentat un cert retrocés de la quantitat de persones sense llar a Barcelona. Les dades proporcionades pels recomptes de les entitats del tercer sector, en canvi, ens mostren una tendència diferent: cada any hi ha més persones dormint al carrer. L'enquesta de l'INE del 2012 conclouia que el 23% dels sense llar espanyols

portava entre 1 i 3 anys al carrer, el 12% d'entre 6 i 12 mesos, el 15,4% entre 1 i sis mesos i el 4,5% menys d'un mes. En total, doncs, gairebé el 60% dels sense llar espanyols porten menys de tres anys al carrer, coincidint amb els anys de crisi econòmica. A més, és especialment rellevant que el 2012, l'any en què les xifres de persones sense llar i els desnonaments van augmentar més a Barcelona, el 15% dels sense llar deien portar entre 6 i 12 mesos al carrer. En aquesta mateixa enquesta el 26% de les persones sense llar deia trobar-se en aquesta situació per incapacitat de pagament del domicili. Els portaveus de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH) de Barcelona consideren que els desnonaments sí que han contribuït a l'augment de persones que viuen i dormen al carrer. La relació, opinen, és evident tot i que des de la PAH es prenen mesures i s'intenta amb tots els mitjans possibles que les persones desnonades no acabin al carrer. Segons Javier Prieto en els darrers temps no només han augmentat les persones que acudeixen a Sant Joan de Déu sinó que, a més, també s'ha incrementat el nombre de persones que expliquen que porten poc temps al carrer, des d'un o dos anys, fins a tres mesos o dues setmanes. Hi coincideix Mariona Tellez, que porta més de deu anys col·laborant amb els sense llar i afegeix que en els darrers cinc anys ha vist créixer la quantitat de persones que dormen al carrer així com ha augmentat el nombre de persones que sol·liciten passar la nit en centres d'estada o que acudeixen a menjadors socials: "Coneixem

molts homes de més de 50 anys que han treballat tota la vida i que recentment han perdut el seu lloc de treball. És molt mala edat per trobar feina i es veuen en una situació sense sortida." Ferran Busquets té clar que "sí que hi ha nous sense llar a causa de la crisi" i que la relació entre la problemàtica dels pisos i desnonaments a Barcelona amb el sensellarisme "és evident" i és que la problemàtica ha crescut a tots els països d'Europa en els anys de recessió. Afegeix que les persones que s'han quedat sense llar recentment tenen necessitats diferents a la resta. Aquestes persones es troben en condicions molt més favorables tant de salut física com mental i no presenten problemes d'addiccions i d'alcoholisme. Javier Prieto explica que si bé la situació dels 'nous sense llar' és crítica, el fet de no estar marcat per les experiències traumàtiques que suposa la vida al carrer, situa a aquestes persones en una posició molt més favorable a l'hora de refer la seva vida i sortir de la situació d'exclusió severa en la que es troben. Per això, diu, Sant Joan de Déu treballa amb aquelles persones que es troben en situacions més desfavorables perquè són les que no tenen cap altra sortida. Els nous sense llar doncs, són un col·lectiu social sorgit de la crisi econòmica. Formen part del 43% més de sense llar que s'han quedat al carrer en els darrers cinc anys i presenten necessitats i particularitats diferents així com tenen més oportunitats i possibilitats de millorar la seva situació.

Font: BohoCommunity

La situació de la dona al carrer:

Desigualtat de gènere

Les dones representen un grup molt minoritari (10%) de les persones que viuen als carrers de Barcelona.

A Barcelona entre 90 i 200 dones dormen directament al ras i unes 300 passen la nit en albergs, en centres d'estada limitada o en pisos cedits per alguna de les entitats del tercer sector de la ciutat. El motiu pel qual hi ha tan-tes poques dones al carrer és un misteri.

Ferran Busquets ho relaciona amb les oportunitats laborals addicionals que tenen les dones pel fet de ser dones. Diu que hi ha una sèrie de feines 'de baixa qualificació' per les quals se sol contractar a dones i no a homes com els serveis de neteja de les llars o per a cuidar a persones grans. A més, afegeix que tot i que no sigui políticament correcte, la

realitat és que les dones en situacions de precarietat molt extremes tenen una via per aconseguir remuneracions econòmiques que l'home no té: la prostitució. Tot i que siguin poques, la seva realitat és prou esgarriant com per tenir-les en compte. Les dones al carrer ho passen molt pitjor que els homes i és que pateixen atacs de violència sexual i masclista que l'home no sol experimentar.

Ferran Busquets, director del patronat de la fundació Arrels, explica que literalment **totes les dones que han estat al carrer han estat violades almenys en una ocasió** i la majoria en diverses ocasions. Els testimonis també confirmen que han estat maltractades o han patit algun episodi de violència almenys una vegada, si bé la major part dels homes que viuen o han estat al carrer

diuen el mateix, confirma Javier Prieto.

Ser una sense llar dona no només implica patir les conseqüències pròpies de dormir al carrer, sinó que a més comporta l'exposició assegurada a abusos sexuals i a atacs violents. Per això, les dones que viuen al carrer, tot i ser poques en comparació als homes, acaben desenvolupant un desgast emocional i físic molt més accentuat que el dels homes.

La majoria de dones presenten problemes psicològics i malalties mentals greus que impossibiliten la seva reinserció social així com la possibilitat de dur una vida normalitzada en cas que la seva situació econòmica millori algun dia.

Al carrer, la dona, també està en desigualtat de condicions pel fet de ser dona.

Marisol

Asseguda a un banc fora el carrer, davant del menjador social de la comunitat, s'espera amb una revista de sopes de lletres a una mà i subjecta el carretó on hi duu totes les seves coses amb l'altra.

Avui és dijous i el menjador està ple. Normalment, ella seria a dins menjant amb els altres però avui no vol entrar. "Ahir va ser el seu aniversari i li vaig prometre que avui aniríem a fer un cafè en un bar" m'explica la Mariona Tellez just abans de presentar-nos.

Em diu que es diu Marisol, com la cantant i que té 68 anys, tot i que més tard descobreixo que el seu nom real és Francisca Fernández. Marisol és el seu nom artístic, encara que mai s'ha dedicat al món de l'espectacle.

No m'ho diu literalment però desxifro, per les seves paraules, que de jove va fer de prostituta. "De joven era muy guapa. Era de las que más faenas hacía."

No puc evitar fixar-me en les seves ungles llargues pintades de vermell. "Me lo ha hecho la peluquera." Tot i les circumstàncies, no ha deixat mai de ser una dona presumida. Duu la roba conjuntada i els cabells, entre negres i blancs, recollits amb una pinça. "Soy muy rápida con las sopes de letras, me las llevo a todas partes, así paso el tiempo mientras me espero" em diu mentre l'ajudo a trobar una paraula que se li resisteix: "Imbécil. De estos hay muchos sueltos por el mundo."

Va néixer a Cañete, a la província de Cuenca, criada per una mare alcohòlica i marcada per l'absència d'un pare a qui no va conèixer. "Nadie me ha ayudado nunca. De pequeña no tuve familia pero en el pueblo tenía amigos."

Li agrada recordar aquella època i m'explica històries divertides de la seva infantesa, abans de venir a viure a Barcelona. "Me llevó mi tía. Me dejó aquí cuando yo tenía 16 años y se marchó. Lo hizo para que me espabilara."

Avui viu en un pis compartit amb la Juani i tres senyors més: "A la Juani la conec de jove. Ella era la dueña del bar donde yo traía a mis clientes. Entonces éramos amigas pero ahora no me trata bien. No me deja cocinar en su cocina y solo puedo ducharme dos veces por semana."

Quan li pregunto pels anys que va viure al carrer, de cop, la conversa es torna freda: "Prefiero olvidar todo eso. Dios me trajo al mundo sola y así voy a morir.. La gente es muy mala, al menos conmigo lo han sido. Menos la Mariona, la Mariona es muy buena."

La seva mirada, vestida per uns ulls de color blau clar com la mar, és la d'una dona dura; la d'una dona que no està acostumada a que la gent vulgui escoltar-la i la d'una dona que ha vist massa com perquè res li faci por. Els ulls, però, se li entredreixen quan em parla del seu fill: "Tenía los ojos del mismo color que yo. Se llamaba Javier. Hoy tendría 28 años." El Javier va morir quan tenia 16 anys, es va tirar pel balcó del pis que compartia amb la seva mare. "Ese día cambió todo. Antes la vida había sido dura conmigo pero hasta entonces no supe lo que es llorar de verdad."

Al cap d'un any, la Marisol, com si un instint de supervivència l'empenyés a allunyar-se d'aquell balcó, va perdre el pis i va començar a dormir al carrer.

Masha

Al menjador social de la comunitat Sant Egidí conec a la Masha.

És d'origen rus, té 27 anys i porta un any vivint a Barcelona. Va venir a Barcelona després d'haver estat dos anys a Londres on vivia amb la seva ex-parella. La ruptura de la relació i la voluntat de trencar amb un passat dolorós van ser els motius que la va empenyer a marxar de la capital anglesa cap a un indret desconegut.

Va arribar a Barcelona completament sola i encara avui, després de gairebé un any, no coneix a gairebé ningú i no té cap amic.

Quan va arribar a la ciutat es pensava que trobaria feina al cap de poc temps. A Londres

treballava en un bar on s'hi passava gairebé 12 hores al dia i el sou era poca cosa però gràcies a les propines i al suport econòmic de la seva parella se'n sortien. Des de que va arribar a Barcelona no ha aconseguit tornar a treballar. Segueix intentant-ho tot i que no tant com abans perquè, diu, ha perdut l'esperança.

Avui, dissabte 7 de Maig és la primera vegada que ve al menjador social de la comunitat.

La Mariona Tellez m'explica que ella i uns quants voluntaris més la van trobar la setmana passada, de nit, 'tirada' prop de Plaça Catalunya.

Quan s'hi van acostar, es va espantar i volia marxar. Al principi no contestava les preguntes que li feien i seia a terra amb el cap cot sense moure's

ni fer cap senyal de que entenia el que li deien. La Mariona i la resta de voluntaris van pensar-se que no parlava l'anglès però avui la Masha el parla perfectament amb el seu company de taula amb qui, tot indica que s'hi troba a gust. La taula és llarga però s'han asseguts en dues cadires de costat.

Quan ens hi acostem i li preguntem pel menjar només somriu. De fet, respon amb somriures la gran majoria de la conversa. És com si la veu, que fa uns instants li parlava animada, se li hagués encongit de cop.

"Però almenys avui ja somriu, s'atreveix a mirar als ulls i sembla relaxada. Estic molt contenta. Em pensava que no vindria. Quan la vam trobar estava fatal" em diu la Mariona.

Les conseqüències de no tenir una llar

La vida al carrer comporta múltiples conseqüències negatives a les persones que han de passar per aquesta experiència que, en el millor dels casos, és traumàtica. D'entre les conseqüències més palpables podem distingir les 'materials' de les psicològiques o relacionades amb la personalitat dels individus. Les materials estan lligades, sobretot, a la feina i a la reinserció laboral. Ferran Busquets, director del patronat d'Arrels, comenta que és summament difícil que una persona trobi feina després d'haver passat una temporada al carrer. En primer lloc perquè si les empreses saben que una persona ha estat sense llar el més probable és que la descartin directament. A més, diu que l'estat psicològic de moltes d'aquestes persones no és el mateix que el d'un individu que mai s'ha vist en la mateixa situació que ells i que a molts els costaria excessivament posar-se a treballar: "Per ells és molt complicat. Especialment per aquelles persones que porten molts anys al carrer. Recordo un home al que li vaig proposar formar part de l'equip directiu de la fundació perquè em semblava que podia fer aportacions interessants i el dia abans de la seva primera reunió no va poder dormir en tota la nit. Aquesta responsabilitat se li feia un món i finalment no va voler participar-hi." Afegeix que aquest no és un cas particular i que a moltes de les persones a les quals la fundació els ha aconseguit una entrevista de feina els ha passat una cosa similar. Sentén que la impossibilitat de tenir una feina, doncs, també impedeix l'accés als recursos materials bàsics necessaris per dur una vida normalitzada. En aquest sentit, doncs, les persones que estan o han estat al carrer estan obligades a establir una relació de dependència total respecte les fundacions i entitats que les ajuden, inclús després d'abandonar el carrer. La manca d'autonomia – tant material com psicològica – és una altra de les conseqüències fonamentals de la vida al carrer. En molts pocs casos – segons el testimoni de les persones que treballen directament amb ells entrevistades en aquest reportatge – els sense llar aconsegueixen ser persones plenament autònomes.

Molt més importants que les mancances materials són les conseqüències psicològiques o anímiques que comporta la vida al carrer. Tenir que passar una sola nit al ras ja suposa que quelcom dins de la persona es trenqui per sempre. Aquella persona, després de passar la nit al carrer, encara que només en sigui una, ja mai serà la mateixa. Rafael Allapuz, economista social, em demana que em posi en situació: "Imagina't que un dia t'adones que no pots pagar el lloguer o que vius a casa teva però tens suficients diners per comprar menjar i arribes a un punt que et veus obligada a anar a un menjador social. Com et sentiries?" No em cal pensar-ho massa per entendre què vol dir. Haver d'acudir als serveis socials, haver de demanar caritat i especialment haver de dormir al carrer, comporta inevitablement la destrucció de l'autoestima de qui es veu obligat a fer-ho. No és només la vergonya evident que suposa la situació; és que la persona sent que ha fracassat, que és 'inútil' perquè és incapaç de sobreportar la seva vida amb els mitjans aconseguits per mèrits propis. Tots els treballadors entrevistats coincideixen en què la pèrdua immediata de l'autoestima és una conseqüència directa de viure al carrer, així com ho és també la pèrdua de confiança en les altres persones. Ferran Busquets (Arrels) diu que "l'autoestima de la persona és el que més pateix" i que

"la vida al carrer i les males experiències que suposa fan que aquestes persones perdin la confiança en tota la societat en general i costa molt que la recuperin." A la pèrdua de l'autoestima i de la confiança en les persones se li suma la soledat extrema que va molt més enllà de no tenir companyia. La soledat del carrer és la soledat que sent algú quan tothom – absolutament tothom – l'ha abandonat; quan està tirat al terra d'una ciutat plena de gent però ningú el veu. La soledat de carrer és la soledat de les persones invisibles. A tot això s'hi suma la incertesa que suposa llevar-se cada dia i no saber què serà de tu, ja no l'endemà, sinó inclús el mateix dia: 'què fas, què faràs; on vas, on aniràs; trobaràs algun lloc on menjar, on dormiràs, què faràs si plou?' Aquest esquema mental és la realitat diària de les persones que viuen al carrer. Per això, la seva perspectiva de futur és molt més curta que la de les persones que vivim en condicions normals. Els resulta impossible pensar en com serà la seva vida l'any següent o al cap de cinc anys perquè ni tan sols saben com serà avui o l'endemà. Tots aquests condicionants expliquen el per què una bona part de les persones que estan o han estat al carrer tenen malalties mentals greus o problemes psicològics. Tellez afegeix que "els problemes amb l'alcohol i les depressions són conseqüència directa de la solitud. Res més."

Morir en soledat

La majoria de persones sense llar viuen una vida solitària i la solitud les acompanya també en la mort. Els treballadors entrevistats relaten que una de les realitats més tristes que han experimentat treballant amb les persones sense llar és veure morts solitàries que segueixen amb la tònica de tota una vida. Ferran Busquets (Arrels) recorda haver assistit a diversos enterraments d'usuaris en els quals només hi havia gent de la fundació: "Imagina't viure amb aquesta sensació. Saber que si demà caus a terra no li importarà absolutament a ningú. Molt de la gent que està al carrer és conscient d'això, de que la seva mort no la plorarà ningú." Mariona Tellez (Sant'Egidí) ha viscut el mateix i explica que, per això, la comunitat Sant'Egidí cada any al Febrer organitza una missa recordant a tots 'els amics' de la fundació que han mort. És una manera de recordar a les persones que ja no hi són i de donar esperança als que encara hi són, de fer-los saber que quan ells morin també se'ls recordarà i que el seu nom quedarà escrit.

Quines respostes es donen a la problemàtica del sensellarisme?

Les persones sense llar subsisteixen principalment gràcies al servei d'ajudes que ofereix el territori on viuen així com gràcies als diners que recullen de la caritat. A la ciutat de Barcelona hi ha dos tipologies d'ajuda: les de caire públic, condicionades també pel marc legal autonòmic, l'espanyol i l'europeu; i les de caire privat concedides per les entitats i associacions del tercer sector.

A Barcelona, el pes del tercer sector és especialment important. Si bé les ajudes i prestacions socials públiques signifiquen un suport important per a aquestes persones, els centres residencials, menjadors socials i entitats institucionals d'altres tipus són minoria envers la xarxa assistencial del sector privat. Tot i la xarxa assistencial pública i privada, el 35,5% de les persones sense llar

a Espanya viuen al marge d'aquesta xarxa i dormen en espais públics – al carrer – (14,9%), en allotjaments trobats – com un caixer automàtic o sota un pont – (12,8%) o en pisos ocupats (7,6%).

El 43% dormen en allotjaments col·lectius (albergs o residències) i el 20% declaren haver viscut en pisos o pensions facilitats per una ONG o entitat social.

Els albergs, una ajuda primitiva

Històricament el servei de suport a les persones 'sense llar' es basava en el sistema tradicional – extremadament primari segons l'economista social José Adelantado – dels albergs. Els albergs són centres de nit que tant poden ser públics com privats – de l'Ajuntament o d'una associació – on les persones que no tenen un lloc on dormir poden passar la nit en habitacions que comparteixen amb una cinquantena de persones segons Ferran Busquets. Tots els treballadors socials entrevistats així com alguns dels testimonis sense llar opinen que els albergs no són una solució efectiva a la problemàtica i que, pel contrari, en ocasions acaben propiciant experiències perjudicials pels sense llar. Una de les principals problemàtiques dels albergs és que tenen un nombre de places limitades no assignades i per tant, no és segur que totes aquelles persones que recorren la ciutat a peu per arribar a l'establiment acabin tenint un lloc per dormir-hi. Javier Prieto, treballador de la fundació Sant Joan de Déu, considera que les condicions dels albergs són pessimes i el director del Patronat d'Arrels, Ferran Busquets, explica que moltes persones prefereixen passar la nit amagades al seu racó del carrer que en un alberg on han de compartir habitació amb persones que no coneixen amb el temor que algú els pugui fer mal o els pugui robar els pocs recursos materials de què disposen. Ho confirma José Luís García, que va estar cinc anys dormint al carrer i esmenta que preferia dormir al ras, en un lloc segur, abans que compartir habitació amb 28 homes en un alberg. Els albergs, però encara que hagin estat desestimats com una mesura eficaç per resoldre la problemàtica, segueixen representant gran part dels serveis disponibles que tenen les persones sense llar a Barcelona, especialment per part del sector públic. El 2015 l'Ajuntament de Barcelona disposa de 144 places en pensions, mentre que el total d'entitats del tercer sector en té només 25 ja que consideren que no és el camí per reduir la problemàtica. En tots dos casos, però, tant el sector públic com privat ha reduït les places de pensions en els darrers anys: l'Ajuntament ha prescindit d'onze places en set anys (del 2008 al 2015) i el tercer sector ha passat de tenir-ne 69 a 25.

La feina de les associacions i entitats del tercer sector

El tercer sector és avui la principal font d'assistència a les persones sense llar de Barcelona. A la ciutat hi ha més d'una vintena d'associacions, entitats o organitzacions que treballen directament per abreujar la problemàtica del 'sensellarisme' i moltes més que ofereixen serveis generals – no pensats exclusivament per persones sense sostre – però dels quals els sense llar es poden beneficiar.

En aquest sentit a la ciutat hi ha una enorme xarxa de serveis distribuïts per tots els districtes i barris barcelonins: des de menjadors socials, centres residencials temporals o no, centres per a la higiene i la bugaderia, serveis d'acolliment diürn, serveis de consigna i comunicació, serveis de suport socio-laboral, serveis sanitaris de tot tipus, serveis d'informació, orientació i atenció sexual, així com centres de suport jurídic, mèdic i psicològic. Aquests serveis poden ser oferts per entitats socials, fundacions, associacions sense ànim de lucre, parròquies, grups de voluntariat, etc. Totes aquestes entitats juntes fan de Barcelona una ciutat solidària on, les persones necessitades, tenen una gran varietat de punts de suport als que recórrer.

En el cas dels sense llar la mancança més im-

portant és l'habitatge i en aquest sentit només hi ha 10 entitats que disposen de places residencials: l'associació Arrels, l'Associació "in via" (Residència Casa de la Jove), l'Associació Dit i Fet, l'Associació Rauxa, Càritas, la Casa de Repòs Camils, la Companyia Filles de la Caritat, l'associació Sant Joan de Déu, el Centre d'Allotjament Temporal Hort de la Vila, la Llar Manel Pujades i el Projecte Sostre. **En total, a Barcelona hi ha 932 places residencials de titularitat privada de les quals 333 són pisos, 319 són centres residencials, 255 habitacions de re-lloguer i 25 són pensions.**

Les entitats aposten pels pisos individuals o compartits per a la reinserció de les persones sense llar i descarten les pensions. Javier Prieto, treballador Sant Joan de Déu explica que la situació ideal seria que a totes les persones que acudeixen a la fundació se'ls pogués cedir un pis individual però que això és impossible degut a que la demanda supera enormement la oferta.

Per tal d'analitzar quines són les respostes imperants i majoritàries que les entitats socials donen als sense llar de Barcelona ens hem centrat en dues associacions de caràcters molt diferents: la Fundació Arrels, una fundació plenament organitzada i la comunitat religiosa

Sant'Egidi, basada únicament en el voluntariat.

Arrels

La fundació Arrels disposa d'un equip format per 50 treballadors - dels quals 2 són persones sense llar - i 360 voluntaris. Treballen en tres línies d'actuació: l'atenció directa a persones sense llar, la sensibilització social i la denúncia.

En el cas de l'**atenció directa** la fundació compta amb un equip de carrer que recorre la ciutat i contacta amb les persones que viuen al carrer per establir un primer vincle de confiança. Al **Centre Obert** es realitza una primera atenció a les persones sense sostre proporcionant-los diversos serveis bàsics. Després del primer contacte, la fundació inclou un equip de suport a la persona i la fundació posa en contacte a les persones necessitades amb els serveis socials, sol·licita prestacions per cada cas particular i dona atenció psicològica en cas que sigui necessari. A més, una de les tasques fonamentals de l'atenció directa és proporcionar a les persones del carrer un lloc on viure. O bé se'ls paga una habitació en una pensió o en un alberg, o bé se'ls ajuda econòmicament perquè puguin llogar una habitació o, en els ca-

Font: Arrels Fundació

cos més extrems, se'ls ofereix una plaça en algun dels recursos directes de la fundació. En aquest sentit Arrels disposa de la **Llar Pere Barnés**, un habitatge de tipus compartit que actualment disposa de **34 places destinades a les persones "que estan situacions més deteriorades"** explica Ferran Busquets. També tenen habitacions de re-lloguer en les quals les persones només tenen dret al llit, a la cuina i a la dutxa. "Són infrahabitats" comenta Busquets. Així mateix la fundació també gestiona directament **56 pisos individuals o compartits d'estada il·limitada** i destinats, també, a les persones més necessitades. Segons Busquets, Arrels és la única entitat que cedeix habitatges individuals o compartits sense límit de temps, a banda de l'Ajuntament. "Tenim clar que els pisos són per tota la vida. A aquestes persones no se'ls hi pot dir que només s'estaran un temps al pis. No tenen res més ni a ningú més. Som la seva família, aquest és el rol que ells ens donen i, per tant, la relació és per tota la vida." En aquesta línia, Javier Prieto, treballador de l'**Hospital Sant Joan de Déu** que també disposa de pisos individuals així com d'habitacions de re-lloguer d'estada limitada, té una perspectiva diferent a la de Busquets i explica que no hi ha prou recursos com perquè les places siguin de temporalitat il·limitada: **"Quan cedim una plaça a un usuari pensem en tots els que s'estan quedant fora."**

En quant a les condicions que Arrels posa als residents per accedir als pisos, la fundació demana 'bon comportament' i que no entri alcohol al pis – especialment en el cas dels pisos compartits –. A més, els usuaris han de pagar al voltant del 30% dels seus ingressos a la fundació tot i que només el paguen les persones que se'n poden càrrec. En aquest sentit Busquets comenta que el propi equip de la fundació té un debat intern sobre aquesta qüestió: **"No tenim clar fins a quin punt els usuaris s'han de fer càrrec o no del lloguer dels habitatges."** De vegades hem caigut en l'error de ser massa bons i excusar a persones que no pagaven res perquè es gastaven tots els ingressos en alcohol. És un tema molt complex." Així mateix, Busquets també manifesta que

hi ha molts dubtes a l'hora de decidir a quins usuaris se'ls entrega un pis i a quins no. "Darrerament ens han concedit més pisos dels que esperàvem i ens ha suposat un debat intern perquè sempre hem de prioritzar. Per nosaltres prioritzar és garantir que la persona a qui donem el pis no tingui la necessitat de tornar al carrer. Això és en el que ens basem a l'hora d'escollir a quin donem un pis."

A banda dels habitatges Arrels també té un menjador social que inclou tots els àpats – esmorzar, dinar, berenar i sopar – i que també proporciona aliments, un cop a la setmana, a les persones que viuen als pisos de la fundació. La fundació també dona 'vals' per aquelles persones que prefereixin dinar o sopar en un bar o en un altre menjador social. **Jesús Marcos, un senyor que ha passat més de 30 anys de la seva vida al carrer i que ara viu en un dels pisos compartits d'Arrels, explica que la situació de l'alimentació social a la ciutat ha millorat molt els darrers anys: "Fins fa pocs anys no hi havia cap lloc on anar a sopar i els menjadors socials només obrien al migdia i els dies laborals."**

A més del menjar, Arrels compta amb unes instal·lacions específiques per solucionar les mancances d'higiene de les persones que dormen al carrer o que dormen en una pensió i no tenen dret a dutxa. Segons les dades de la fundació "el 2015 1.366 persones van utilitzar els serveis higiènics d'Arrels; 666 persones es van dutxar, 701 van fer ús del rober, 487 persones es van afaitar i 143 van fer ús del servei de perruqueria." De la mateixa manera, la fundació també inclou un servei de consigna perquè les persones puguin deixar les seves pertinences en un lloc segur. La fundació també té servei hospitalari i un equip d'assessorament jurídic.

A banda de respondre a les necessitats més bàsiques de les persones sense llar, Arrels és una de les fundacions que més en compte té les necessitats emocionals i psicològiques de les persones que viuen o han viscut al carrer. En aquest sentit la fundació compta amb el **taller La Troballa** en què s'anima als usuaris de la fundació a construir peces artesanals i a treballar en equip. La fundació també promou altres activitats

com concursos de lectura i escriptura o representacions teatrals en què els mateixos usuaris són els protagonistes. L'objectiu de les activitats, explica Ferran Busquets, és proporcionar a les persones sense llar una ocupació, ja que la gran majoria no tenen feina i almenys a través de la ocupació tenen un motiu per aixecar-se cada dia i sentir-se útils, encara que no rebin un sou. Els tallers i activitats també són una manera de que les persones sense llar construeixin xarxes relacionals. La fundació, així com **els menjadors socials i els altres serveis assistencials de la ciutat, són els principals espais relacionals i d'oci de les persones que viuen al carrer.** És en aquests llocs on es coneixen i estableixen vincles amb altres persones que es troben en la mateixa situació que ells i, en molts casos, **les entitats socials i altres serveis assistencials acaben resolent una de les mancances més importants d'aquestes persones: l'amistat.**

A banda de l'atenció directa la fundació realitza campanyes de sensibilització i denuncia accions injustes que tenen lloc en l'àmbit territorial de la ciutat. Busquets comenta que també intenten treballar per promoure polítiques d'incidència en relació a la problemàtica a través de la XAPLLS, si bé aquest aspecte, reconeix, és bastant més complicat.

Les organitzacions de voluntariat: La comunitat Sant'Egidi

A banda de les associacions organitzades exemplificades en aquest reportatge amb el cas d'Arrels, a la ciutat de Barcelona hi ha un gran nombre de col·lectius de voluntaris menys formalitzats que treballen per ajudar a les persones sense llar. Tenen gran importància les entitats religioses i organitzacions parroquials que ofereixen serveis de caritat a les persones necessitades. En aquest reportatge s'inclou l'exemple de la comunitat religiosa Sant'Egidi.

La comunitat Sant'Egidi de Barcelona – la comunitat és activa a altres països i neix originalment a Roma – està formada únicament per voluntaris, primordialment persones de creences religioses, tot i que també hi ha col·laboradors desvinculats de la religió. Mariona Tellez, de professió odontòloga, treballa amb la comunitat des de que tenia 15 anys i explica que al principi s'ajudava als sense llar d'una manera molt desorganitzada, portant menjar als 'vagabunds' del parc de la Ciutadella. Amb els anys, la comunitat ha anat creixent i s'ha construït d'una manera més estructurada. Actualment la comunitat està formada per un centenar de persones voluntàries i d'altres que col·laboren de manera indirecta o esporàdica, ja sigui donant diners o menjar a la comunitat o participant en activitats concretes.

Avui, Sant'Egidi ofereix diversos serveis d'ajuda directa a la gent del carrer. El principal servei de la comunitat és el **menjador social 'Casa de la Solidaritat'** que ofereix un menú caritatiu cada dissabte a la tarda i, darrerament, també s'ha començat a obrir els dimarts a la tarda. A més, una vessant fonamental és l'equip de carrer que passeja per tots els districtes de Barcelona, amb itineraris organitzats, una ve-

gada a la setmana – el dijous – trobant a les persones del carrer, parlant-hi, convidant-los a venir al menjador i preguntant-los si volen que l'equip de carrer els visiti cada setmana. A més, els dimarts a la tarda també es reparteix menjar als pobres en diversos punts de la ciutat. La primera vegada que una persona va al menjador se li fa una entrevista informal per tenir-lo registrat i se li dona un carnet de l'associació per tal que pugui contactar-los quan ho necessiti.

Segons Tellez el que defineix la comunitat i la diferència de les altres entitats socials de la ciutat, és el vincle d'amistat que estableixen amb les persones que ajuden. Ella mateixa, quan en parla, no s'hi refereix com a usuaris o persones ateses com és el cas de Ferran Busquets (Arrels) o Javier Prieto (Sant Joan de Déu), sinó que sempre em parla dels 'amics de la comunitat'. Tellez diu que la confiança mútua és fonamental a l'hora de tractar amb els sense llar i que només a través de l'amistat els voluntaris poden aconsellar a aquestes persones. Opina que massa sovint els treballadors socials del tercer sector es prenen una autoritat que no els hi correspon amb els col·lectius que ajuden. Per molt que les entitats ajudin a les persones, comenta, no els hi poden demanar res a canvi i exigir-los que facin certes coses. La gent que dorm al carrer també són persones lliures, amb la seva manera de pensar i amb capacitat per prendre les seves pròpies decisions: **“Nosaltres tenim molt en compte la dignitat de la persona. Mai ens oblidem que son persones com nosaltres, amb un passat, amb somnis i també amb un futur i que el què els ha passat a ells ens podria haver passat a qualsevol de nosaltres.”**

La guia 'On menjar, dormir i rentar-se'

La fundació Sant'Egidi elabora cada any una guia on s'hi inclouen tots els serveis de caràcter social que es fan a la ciutat de Barcelona, partint de tres punts clau: on es pot dormir, on es pot menjar i on es pot rentar-se o rentar la roba a Barcelona. També inclou altra informació útil per a la gent del carrer: on i com demanar prestacions socials, on aconseguir assessorament jurídic, com empadronar-se, on apuntar-se a cursos gratuïts d'idiomes, etc. La guia s'amplia cada any i és a hores d'ara el catàleg informatiu més complet a disposició de la gent necessitada. La comunitat la regala a totes les persones del carrer que es troben durant els itineraris i a tots els que assisteixen a la Casa Solidària.

Font: Sarah Kirk

D'on treuen els diners les fundacions?

El finançament de les entitats del tercer sector és majoritàriament privat.

El 60% del finançament d'Arrels és privat i prové, sobretot de les aportacions econòmiques de socis i donants. L'altre 40% del finançament prové de diners públics, ja sigui de subvencions o de concursos. Ferran Busquets, director del patronat de la fundació, explica que Arrels vol reduir al mínim el finançament públic perquè, diu, els diners públics són molt difícils, lents i cars de gestionar. Rebre diners públics pràcticament costa un sou a la fundació i, a més, els interessos de la fundació no sempre coincideixen amb els de l'administració. Afegeix que l'administració és molt lenta i demana moltes justificacions relacionades amb la burocràcia que entorpeixen molt el funcionament de l'entitat. Busquets també opina que les donacions públiques són una arma política molt important per qualsevol administració – sigui l'Ajuntament o la Generalitat -. A més, el director del patronat opina que les donacions dels ciutadans també són diners públics en la mesura que, tant els impostos com les dona-

cions són diners que paguen els ciutadans. En el cas de la Comunitat Sant'Egidi, l'associació parteix absolutament de diners privats a través de les donacions dels membres de la fundació i de la gent que vulgui col·laborar. Mariona Tellez comenta que aconseguir diners és força complicat i que alguna vegada han rebut diners públics per alguna iniciativa en concret però que la major part dels ingressos surten de la solidaritat ciutadana. La comunitat constantment duu a terme campanyes i iniciatives per aconseguir recursos: recollides d'aliments a les portes dels supermercats i peticions a les parròquies de la ciutat, així com també organitzen campanyes puntuals com les paradetes de llibres el dia de Sant Jordi o el sopar benèfic el dia de Nadal.

Les entitats del tercer sector no tenen prous recursos per ajudar a tots els sense llar

Els tres entrevistats estan d'acord en què no hi ha prous recursos per abastir la demanda de les persones sense llar. Ferran Busquets comenta que “si hi haguessin prous recursos no hi hauria ningú al carrer.” Mariona

Tellez explica que amb els anys que porta a la comunitat ha vist créixer moltíssim el sector social de la ciutat: “Cada vegada hi ha més entitats socials, més solidaritat en general. Fa uns anys, quan nosaltres vam començar, el tercer sector barceloní era mínim.” Reconeix, però, que també hi ha cada vegada més pobresa i més gent necessitada: **“Les organitzacions socials han anat creixent al mateix ritme que ho han fet els col·lectius que les necessiten.”** Javier Prieto creu que a l'actualitat és infactible abastir tota la demanda de gent necessitada que hi ha a Barcelona: “Cada vegada són més persones i els recursos que tenim són els mateixos.” Diu, però, que està convençut que és possible reduir al mínim la problemàtica si tothom col·labora: “Si pensés que la situació no pot canviar, no em dedicaria a això.” En aquest sentit l'economista social José Adelantado apunta que cada vegada més l'administració està externalitzant les seves responsabilitats al tercer sector que, sense les polítiques socials adequades mai podrà abastir una problemàtica tant gran. El motiu, opina, és que “les polítiques socials no són rentables econòmicament.”

Les polítiques socials del 'sensellarisme'

A banda de les ajudes que reben per part del tercer sector, la situació de les persones sense llar està fortament condicionada per les polítiques socials que es desenvolupen a la ciutat, al país i a nivell europeu.

Les polítiques socials a Espanya

El marc legal espanyol compren una sèrie d'ajudes públiques a la gent amb dificultats econòmiques i d'aquestes algunes estan especialment referides als sense llar. Les ajudes públiques s'inclouen dins del marc de servei de prestacions socials però, per tal de poder ser sol·licitades cal constar com a ciutadà espanyol i estar empadronat en alguna ciutat del país. Les prestacions, doncs, deixen de banda a un número important de persones sense llar, especialment estrangers – només el 77% de sense llar estrangers estan empadronats -. **Les prestacions públiques estatals son, tot i així, la principal font d'ingressos de les persones sense llar i són percebudes pel 32% dels sense llar segons dades de l'INE.** D'aquestes, la més sol·licitada és la **Renta Mínima d'Inserció (RMI)** que és una remuneració econòmica per aquelles persones que no tenen ingressos suficients. La RMI en l'àmbit català és una paga mensual que ronda pel voltant dels 400 euros. En la societat en què vivim, viure amb 400 euros al més és inviable i en el cas de les persones sense llar, si amb aquests 400 euros paguen el lloguer d'un pis, no els queden diners per menjar. Per tant, tot i que moltes persones sense llar reben prestacions socials, les quantitats que reben no són suficients com perquè puguin abandonar el carrer.

Les polítiques socials a Catalunya

A nivell autonòmic també tenim una important sistema públic de serveis socials dividits en dos nivells d'atenció: els serveis socials bàsics i els especialitzats. En el cas dels sense llar, les polítiques referents són els serveis residencials d'estada limitada, dels quals formen part el **servei d'acollida residencial d'urgència i el servei de residència temporal per a persones adultes en situació de marginació.**

Les polítiques socials a Barcelona

El marc polític barceloní en referència a les persones sense llar parteix del Pla Municipal per a l'inclusió social 2005-2010, promogut per l'Ajuntament de Barcelona l'any 2005. Aquest pla fixa el marc on s'articulen el conjunt de polítiques municipals orientades a prevenir les dinàmiques d'exclusió, atenen a les persones i als col·lectius vulnerables. En aquesta línia l'Ajuntament va crear l'any 2006 l'**Acord Ciutadà per a una Barcelona Inclusiva** que s'ha traduït en una sèrie de xarxes específiques d'acció, integrades per entitats, organitzacions i institucions de la ciutat que comparteixen unes finalitats concretes. En el cas del 'sensellarisme' la xarxa pertinent és la **Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar (XAPSLL)** creada l'any 2005 i en què hi participa l'Ajuntament de Barcelona juntament amb 26 entitats i associacions socials de la ciutat.

La XAPSLL funciona a través de reunions anuals i/o mensuals en què hi participen els portaveus de tots els membres i pretén ser la xarxa que connecti totes les entitats del tercer sector entre elles i amb l'Ajuntament per tal de fomentar el treball conjunt.

Tot i que aquesta és la intenció, el director del Patronat d'Arrels, Ferran Busquets explica que la XAPSLL no funciona massa bé, no només perquè **la cooperació entre les associacions i l'Ajuntament no sempre és factible ja que, en moltes ocasions, no comparteixen els mateixos interessos i les entitats socials no estan d'acord amb certes polítiques públiques.** A més però, sorprenentment Busquets explica que la col·laboració entre les diferents entitats socials també és complicada i que es dona molt poc ja que existeix certa 'rivalitat' entre les diferents entitats.

Degut a l'augment de la problemàtica en els darrers anys, l'Ajuntament de Barcelona va impulsar l'any 2010 la campanya **'Imagina un 2015 sense ningú al carrer'**. La campanya no va néixer amb la intenció d'acabar totalment amb el 'sensellarisme' però sí que es volia eradicar la vessant de carrer de la problemàtica. És a dir que les 900 persones de 3.000 que dormen directament al ras, puguin deixar de fer-ho. Per aconseguir-ho la campanya es basa en dos abordatges. D'una banda ampliar les places residencials públiques dins la cartera de serveis i de l'altra, impulsar polítiques preventives dissenyades per donar una resposta ràpida als nous sense llar, així com desenvolupar accions d'acompanyament pels sense llar de llarga durada. Partint d'aquesta campanya des del 2008 l'Ajuntament ha augmentat el nombre de places d'allotjament de la XAPSLL com a resposta a l'increment de la demanda. Concretament han passat d'haver-hi 363 centres residencials públics el 2008 a 448 el 2015, de 67 pisos públics el 2008 a 148 el 2015 i de 155 pensions el 2008 a 144 el 2015. Tot i la tendència de creixement, les places proporcionades pel sector públic continuen sent menys de les que facilita l'àmbit privat.

Davant les 932 places disponibles el 2015 entre el total d'entitats i associacions, l'Ajuntament en té 740. A banda de les prestacions residencials a Barcelona hi ha altres tipologies públiques d'assistència com son els menjadors socials, llocs per a la higiene personal i de la roba, una xarxa hospitalària i el centres d'Atenció Primària de Barcelona (CAP), centres d'acollida i d'orientació, una xarxa de biblioteques gratuïtes, així com prestacions socials i mesures d'orientació i reinserció laboral.

Font: C. P. Grey

La doble moralitat de les polítiques socials

És innegable que l'Ajuntament de Barcelona té una xarxa de serveis assistencials molt importants. De fet, segons Ferran Busquets (Arrels), les principals entitats que ajuden a les persones sense llar de la ciutat en aquest moments són l'Ajuntament, Càritas i la Creu Roja: "Sense aquestes tres entitats gegants tindriem un gran problema." Tot i així, Barcelona és cada vegada més una ciutat turística i, com tots sabem, el turisme i la pobresa no estan gaire ben avinguts. Mariona Tellez (Sant'Egidi) explica que **l'Ajuntament de Barcelona ha dut a terme reformes urbanístiques pensades explícitament per expulsar a les persones que dormen al carrer de les zones més turístiques de la ciutat** perquè "donen una mala imatge". Els bancs, per exemple, cada vegada són més curts i la majoria es fan amb braços perquè els pobres no puguin estirar-s'hi. Així mateix els porxos s'intenten fer el més petits possibles perquè ningú pugui aixoplugar-s'hi i cada vegada hi ha més zones comunitàries de la ciutat que estan barrades al pas.

El problema de l'habitatge a Barcelona

El parc d'habitatge social

El 'sensellarisme' està estretament relacionat amb la problemàtica de l'habitatge a la ciutat i al país. Precisament si les persones viuen al carrer és perquè no poden pagar els preus excessius que les vivendes tenen a l'actualitat. Per això, **el parc d'habitatge social** és una qüestió fonamental per resoldre totes dues problemàtiques. El parc d'habitatge social es tradueix en la quantitat de pisos disponibles per persones en situació d'exclusió residencial o social. La particularitat d'aquests pisos és que tenen un preu de lloguer molt més baix que el del mercat i, per tant, pretenen ser una resposta per aquelles persones que no tenen recursos econòmics per efectuar el pagament un lloguer estàndard.

Espanya és un dels països amb un parc d'habitatge social més precari d'Europa. De fet, **el parc d'habitatge social – ja sigui públic o privat – representa l'1% del parc d'habitatge total del país**, mentre que la mitjana a la resta d'Europa és del 12% i en alguns països del nord arriba a representar entre el 20 i el 25% del parc d'habitatge total.

En total Barcelona consta d'un parc d'habitatge social de 736 places, entenen per parc d'habitatge només els pisos disponibles i les habitacions de re-lloguer i no les altres tipologies residencials com els centres d'estada o les pensions. Si fem cas al recompte d'Arrels i a les xifres de la XASPL, la ciutat alberga 3.000 persones 'sense llar'. Si fem cas als testimonis dels mateixos sense llar, en són bastantes més – pràcticament el doble -. Sigui com sigui, en el millor dels casos, **el parc d'habitatge social de Barcelona només pot abastir al 24,5% de les persones sense llar de la ciutat**. Això suposa que la gran majoria de sense llar de la ciutat es veuen obligats a deambular per pensions i centres residencials en els que no tenen plaça assegurada o a passar el dia i la nit al carrer perquè no caben en cap de les altres tipologies residencials existents.

Font: Luis Tato

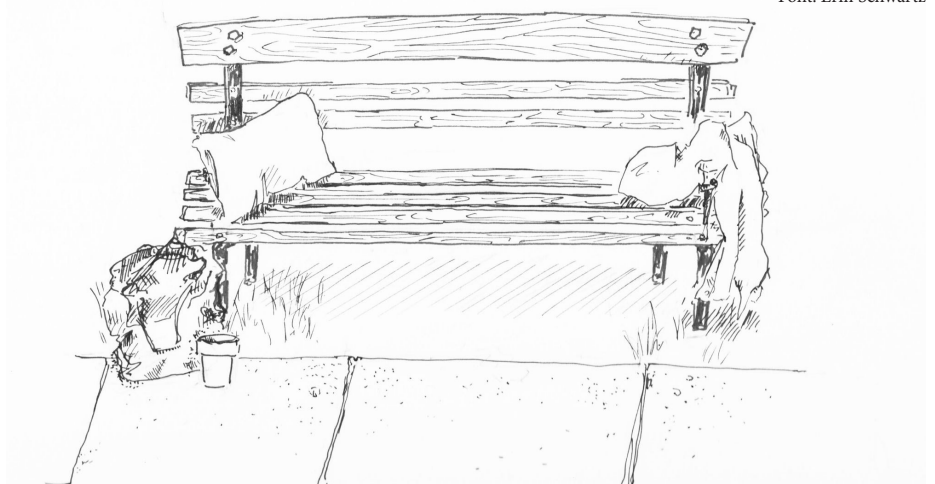
Pisos buits a disposició dels refugiats

Europa està vivint actualment la crisi migratòria més greu de tota la història. Barcelona es va proclamar el 2015 com a ciutat refugi d'acollida als refugiats. L'any passat Barcelona va rebre 1.379 peticions d'acolliment i el 2016, l'Ajuntament ha fet una inversió de més de 300.000 euros per la construcció de 24 pisos amb una capacitat per a 90 persones i que seran gestionats per la Creu Roja, la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat i l'associació Accem. Aquesta política ha estat aplaudida pràcticament per tothom i és que ningú dubta que iniciatives com les de l'Ajuntament de Barcelona són absolutament necessàries en aquest moment. Tot i així, totes les realitats tenen dues cares i aquesta política ha despertat suspicàcies entre algunes entitats que treballen amb els sense llar i que es sorprenen que, de cop, l'Ajuntament disposi de pisos per oferir de forma caritativa. Mariona Tellez explica que – al contrari del que pugui pensar la gent – les persones sense llar estan ben informades i segueixen l'actualitat i que són molts els que li han preguntat **“per què pels refugiats sí que hi ha pisos i per a nosaltres no?”** Ferran Busquets opina que, tot i que no sigui políticament correcte dir-ho, és curiós que l'Ajuntament hagi aconseguit places per a més de 90 persones en tant poc temps i, en canvi, es negués abans a crear més places destinades a les persones sense llar. “Els pisos buits que avui s'estan oferint als refugiats fa un any o dos ja existien. Els pisos no es construeixen en dos dies. Per què no s'oferien a la gent sense llar, doncs? L'única explicació és que l'Ajuntament no creia que eren necessaris pels sense llar però sí que ho són pels refugiats.”

Font: Erin Schwartz

I què en fem de tants pisos buits?

En contraposició a la situació precària del parc d'habitatge social de la ciutat, a Barcelona hi ha un gran nombre de pisos buits – 2.500 el 2016 segons la PAH – que no els ocupa ningú perquè tenen un preu de compra o lloguer massa elevat. El parc d'habitatge de la ciutat dibuixa una fotografia com a mínim injusta: entre 1.000 i 2.000 persones passen les nits al ras perquè no tenen un lloc on passar la nit, tot i que hi ha més pisos desocupats que persones que els necessiten. El problema de la vivenda a la ciutat, doncs, no és que no hi hagin prous recursos per tothom; és que el mercat, avui en dia, passa més que mai per sobre de l'ètica i la moralitat.

El 'Housing First'

Una possible solució al 'sensellarisme' aplicada a Finlàndia

No és casualitat que tots els professionals que treballen amb persones sense llar així com els sociòlegs experts en el tema posin el mateix exemple quan se'ls pregunta per un sistema model de lluita contra el 'sensellarisme'. **Finlàndia** és el país amb menys persones sense llar d'Europa i ha aconseguit reduir enormement el nombre de persones del col·lectiu en menys de vint anys. **El 1980 hi havia més de 20.000 persones dormint als carrers finlandesos i des del 2003 que la xifra no passa de les 8.000 persones.** Les últimes dades són del 2014 i el país, amb 7.107 persones sense llar, aconsegueix que la xifra disminueixi cada any. Com s'ho fan?

La resposta és el **Housing First** sota el paraigües d'unes polítiques de preocupació social. Des del 1980 el Centre de Finançament i Desenvolupament de l'Habitatge Finlandès (ARA) elabora estadístiques anuals sobre la quantitat de persones sense llar del país i les seves característiques per tal de conèixer l'abast del problema i impulsar mesures per solucionar-lo. Des del 1999 els governs finlandesos contemplan la lluita contra el 'sensellarisme' com una de les bases fonamentals dels seus programes. De moment, el mètode que estan duent a terme amb molts bons resultats és el Housing First, d'origen nord-americà.

El 'Housing First' és una metodologia assistencial basada en què la primera condició per a la reinserció social del sense llar és la casa.

Per tant, **el mètode proposa que la casa és la primera mancança que cal resoldre a la persona sense llar**, però no la única - no s'ha de confondre amb la política del *housing only* - i parteix de la teoria que només un cop la persona sense llar tingui una casa pròpia podrà emprendre les altres mesures d'acompanyament amb èxit (*housing plus*). El sector públic finlandès, partint d'aquesta ideologia, porta més de dues dècades comprant pisos de lloguer a empreses privades - al voltant de 30.000 el 2009 - que són cedits a les persones sense llar a través dels serveis socials dels governs municipals.

El Housing First, a més, acompanya l'habitatge amb mesures d'acompanyament com les visites a casa, el tractament mèdic i de desintoxicació en els casos necessaris, cursos educatius i assessorament laboral, etc. Així mateix, el sistema demana tres condicions bàsiques per concedir un habitatge a les persones sense llar:

1. Que la persona, en cas que tingui ingressos, aportï entre el 20 i el 30% dels mateixos per pagar el lloguer de l'habitatge.

2. El bon veïnatge: que la persona sigui capaç de tenir una relació cordial i no problemàtica amb els seus veïns.

3. Que la persona accepti rebre visites dels treballadors de l'entitat o dels serveis socials i la feina d'acompanyament.

El 'Housing First' és el mètode en què la majoria de països s'emmirallen per resoldre el 'sensellarisme'. Així mateix, la Comissió Europea proposa el 'Housing First' com una de les polítiques base que els països de la Comunitat Europea han d'impulsar per millorar la preocupant situació del 'sensellarisme' a Europa.

El 'Housing First' a Barcelona

Javier Prieto (Sant Joan de Déu) explica que tenir un habitatge és fonamental perquè la persona pugui recuperar-se psicològicament, buscar feina i establir relacions socials així com tenir un bon estat de salut: "Si no tens una casa que sigui teva, ja no parlem únicament d'un lloc on dormir, és molt difícil que puguis fer totes aquelles coses que considerem 'normals' en la nostra societat i que ens formen com a persones autònomes i capacitades." Ferran Busquets (Arrels) afegeix que "sense l'habitatge no cal que s'intenti res perquè el primer que ocupa la ment de la persona sense llar és saber on dormirà l'endemà." Busquets explica que el 'Housing First' funciona en un 80% dels casos i que és el sistema 'ideal' però que actualment **no hi ha prous recursos com per posar-lo en funcionament a Barcelona.** Segons José Adelantado, economista social, aquesta metodologia està obtenint molts bons resultats a tots els països nòrdics però a Espanya ha arribat de manera molt fugaç, amb unes poques operacions pilot. L'Ajuntament de Barcelona va impulsar l'any passat una d'aquestes experiències pilot. Mariona Tellez recorda que l'Ajuntament va demanar a diverses entitats i associacions que proposessin candidats per entrar en algun dels pisos destinats explícitament al 'Housing First': "Els candidats havien d'omplir un qüestionari de més de quatre pàgines i l'elecció funcionava per punts. Ens van demanar que presentéssim a persones que portaven com a mínim dos anys al carrer i si tenien addiccions o malalties mentals tenien més punts."

Font: Chris Bonnell

Retrats

Jesús Marcos

Font: Arrrels

Hay algo sobrecogedor en el hecho de que alguien a quien no conoces de nada, a quien apenas has visto unos pocos segundos, de repente y sin avisar se abra a ti de tal manera que te deje confundido, sin saber qué hacer, qué decir o cuando respirar. “68 años. Nacido en Murcia el 14 de Marzo de 1948. Me abandonaron cuando tenía 2 años. Mis padres me llevaron a una inclusa en Madrid y se volvieron a Murcia solos.”

La suya es una historia de esas que se ven venir.

Nació siendo un niño expósito, un niño sin familia. Sus padres renunciaron a él de la manera más cruel que pueden hacerlo unos padres: a medias. Creció en el único lugar al que hoy, después de tantos años de relación tóxica, de idas y venidas, puede llamar suyo: un albergue de acogida. Cuando cumplió los ocho años recibió la visita de dos extraños, sus padres, que querían adoptarle. Y así, sin que nadie le preguntara nada, abandonó el albergue, su hogar, para vivir en una casa que no sentía suya aunque nunca haya tenido otra. “No tenía familia. Toda mi vida había sido un niño huérfano. Cuando vi a mis padres les dije que se fueran por donde habían venido pero las monjas me obligaron a ir con ellos.”

Habla de su familia con la misma contrariedad que lamenta quien ama sin ser amado.

Cuenta la historia sin que se la pregunten y de forma desordenada, tal y como la siente, como si no hubiera oyente presente y hablara para sí mismo. “Sigo sin entender por qué me abandonaron solo a mí. A los demás también los metieron en un colegio pero a ellos los iban a ver y podían hacer visitas a casa. Al único al que no iban a ver era a mí.”

Jesús tiene siete hermanos, dos mayores y cinco que nacieron después de él, aunque ellos llegaron para quedarse. “Fui el único al que metieron interno. Mi abuela, con quién recuperé la relación hace unos años, dice que mi madre estaba enferma pero, si estaba enferma, por qué tubo cinco hijos más?” Las preguntas retóricas son constantes y las grita como si alguien más pudiera oírlas. Después de tantos años sin obtener respuestas, sigue buscando.

Hoy está sentado a pocos centímetros de mí en una silla azul a juego con su mirada y su camisa. De las solapas vueltas del cuello sobresale una cadena de cuero negro de la que cuelga una cruz de plata que tiene aspecto de pesar mucho. “Antes llevaba muchas más pero me las quité. Me las ponía para que me dieran suerte pero me di cuenta de que cuantas más llevaba más palos me daba la vida.”

Su cruz, aún pesa, pero los años y la experiencia la han hecho más llevadera.

Cuerpo diminuto y personalidad enorme. Habla rápido, sin pensarse las palabras y las acompaña con un talante de aparente tranqui-

lidad sorprendente. Es como si no intuyera la dureza de su historia, como si de haberla memorado tantas veces en voz alta, hubiera perdido para él todo el dramatismo. Todo lo acompaña con una sonrisa picaresca, esa que ha tenido siempre, desde que las calles de Madrid – en las que correteaba con su cuadrilla – se la sacaron por primera vez.

Su infancia giró en torno al maltrato. En la Inclusa de la Diputación eran los curas y las monjas. En su casa eran sus padres. En la calle nadie se atrevía a tocarle “Yo era el cabecilla, a mí nadie me pegaba.” No fue por elección propia – a veces la vida crea situaciones difíciles de atribuir a la casualidad – pero años más tarde acabó viviendo en el lugar en el que más seguro y libre se había sentido: la calle, donde pasó más de treinta años. “He sido un sin techo toda mi vida. Al principio es duro, sobre todo cuando llueve o hace mucho frío, pero cuando llevas tantos años en la calle ya no le echas cuenta a nada. Ahora, con 68 años, estoy aprendiendo a vivir diferente.”

Su primer empleo fue en la Gasolinera de las Fuentes, en Madrid, donde estuvo trabajando dos años. No quiso entregar su primer sueldo en casa y ese día le pegaron con más fuerza que de costumbre.

Llegó a Barcelona con 23 años empujado por el fútbol – siempre ha sido hinchas del Futbol Club Barcelona – y se quedó para liberarse del pasado. Se libró del pasado y de todo lo demás. Llegó sin trabajo, sin dinero y sin nadie a quien llamar. “Aquí fue donde empecé a dormir en la calle. Me las conozco todas, las calles.” Y no miente, me nombra todos los lugares de Barcelona – de la provincia, no la ciudad – en los que ha vivido. “Una vez me fui de Barcelona a XX andando.” Se define como un nómada, de los que se pasan la vida viajando sin haber cogido nunca un avión. “Nunca he tenido casa. Nunca. Por suerte me conozco todos los albergues de España y siempre acabas encontrando alguno donde dormir. Los días en que estás muy cansado y no quieres andar más, sabes en qué sitios de la calle puedes dormir y en cuáles no. La calle tiene su rutina. Vas de un albergue a otro, de un comedor a otro... y así pasas la vida. Es como una droga.”

El andar y el no parar pasan factura. “Si no fuera por la fundación Arrels seguramente ya estaría muerto. He tenido muchos problemas de salud: taquicardias, ataques del estómago... aunque cuando estaba en la calle nunca me dolía nada y ahora me duele todo.”

“Ahora la calle está mucho peor que antes. Los sin techo de ahora tienen muchas menos posibilidades de buscarse la vida. Yo tuve la suerte de que hace treinta años no había tanta gente en la calle como ahora. Un día alguien me dijo que podía ir a las puertas de las iglesias a pedir dinero y eso hice. Desde entonces ya nunca me ha faltado tabaco.” Jesús nunca ha bebido – solo cuando gana el Barça, dice riéndose – pero reconoce que su amor por el tabaco lo está matando. “Tengo los pulmones muy mal. Cuando estaba en la calle solo pedía para poder fumar. Para comer nunca he pedido, aunque me he estado muchos días sin comer. Si te digo la verdad, prefiero el tabaco antes que comer.”

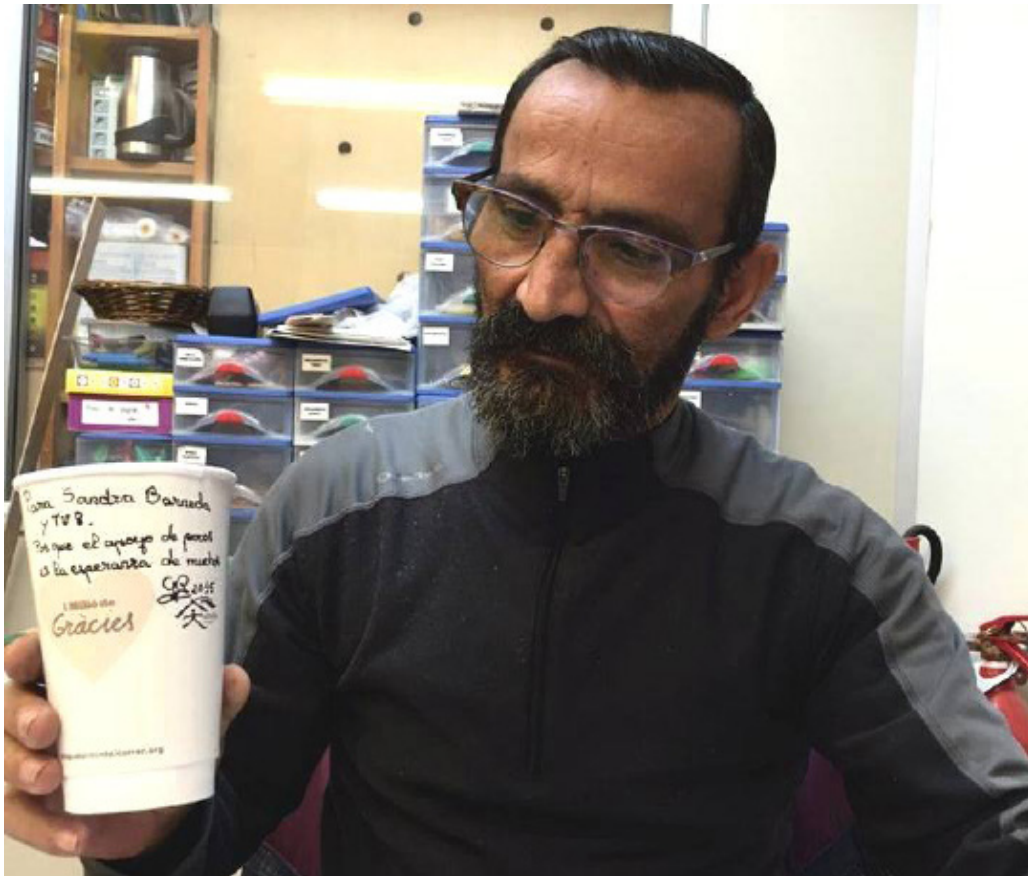
Abandonó las calles hace nueve años, cuando la vida le recompensó el viaje cruzando en su camino a la Fundación Arrels. “Estaba durmiendo por la parte de Las Tres Torres cuando una asistente de la fundación se acercó y me dijo que estaba muy delgado. Así los conocí. Al principio solo venía a ducharme. Después empecé a venir un día a la semana, creo que los martes. Me sentaba aquí a mirar cómo la gente jugaba al dominó y pasaba la tarde.”

Hoy viene todos los días, mañana y tarde. Solo sale del edificio que la fundación tiene en el barrio del Raval para ir al comedor social Reina de la Paz, en la calle Reina Amalia, donde come cada día. Aunque pasa la mayor parte del día en Arrels – es donde están sus amigos, dice – hoy Jesús vive en un piso compartido – también cedido por la fundación – con cuatro personas más. “Llevo en este piso cuatro años. Por primera vez puedo decir que tengo un techo aunque el piso no sea completamente mío pero eso me da igual. No necesito más.”

Tiene el espíritu fuerte, duro; el que tienen las que han aprendido, a base de golpes, que llorar no sirve para nada. Prefiere sonreír y hacer reír a los demás. No lo pone difícil, intuyo que su simpatía natural y su nada tímido sentido del humor atraparía a cualquiera. Mis sospechas se confirman cuando salimos de la sala y bajamos las escaleras hacia el salón principal, donde están reunidos muchos de los usuarios de la fundación entreteniéndose con unos juegos de mesa. Cuando entra Jesús algo en el ambiente se transforma. Todos se dan cuenta de que está ahí. Algunos incluso apartan la mirada del tablero y se levantan a recibirle; le preguntan, bromean, charlan... No hay duda, Jesús sigue siendo el jefe de la pandilla.

Jesús Marcos me enseñó que la sonrisa no está reñida con nada y que el genio se lleva por dentro, sean cuales sean las circunstancias.

José Luís García

Font: Arrels

Siempre he pensado que poeta no es quien escribe poesía. Poeta es quien oye, ve, huele y ama como un poeta. Escritor es quién escribe. Poeta es quién siente.

Cuando entra por la puerta en seguida advierto que José Luís, de piel morena y pelo negro como el carbón, es un poeta. Más tarde, ya hablando con él, me confiesa que no solo es poeta, también es escritor y a ratos ilustrador. "Siempre me ha gustado dibujar y escribir."

Esconde el rostro tras un frondoso bigote oscuro y unas gafas finas y claras. Se sienta delante de mí, en un primer momento a cierta distancia, tanto física como emocional. El timbre de su voz, grave y penetrante, desentona con el ritmo pausado y el volumen suave con el que habla. Le cuesta mirar a los ojos y las manos, bien cuidadas, bailan frenéticas al ritmo de sus pulsaciones.

Empieza a contarme su vida por donde emprende la historia todo buen narrador: por el principio.

La leyenda comienza de una forma similar a la de Jesús. Nació en Madrid y vivió con sus padres y sus ocho hermanos hasta que fue internado en el Colegio Virgen de la Paloma a los diez años. "De un día para otro cambió todo. Se destrozó la familia y pasé de tener un hogar a no tener nada." Por suerte, compartió la etapa en el colegio con uno de sus hermanos hasta que ambos fueron adoptados por el mismo hombre a quién hoy llama padre. A algunos de sus hermanos ya no los volvió a ver.

"Toda mi vida ha sido una lucha constante contra la justicia. Primero no me dejaban adoptar a mis hermanos porque yo era menor de edad. Cuando cumplí los 18 reclamé la custodia pero ellos ya habían sido adoptados."

José Luís nunca abandonó la lucha. Cuando sus hermanos cumplieron la mayoría de edad fue directo a la Casa Cuna de Salamanca para intentar localizarlos pero le comunicaron que los archivos se habían quemado en un incendio y que todos los datos se habían perdido. "Hoy en día dudo de que eso fuera cierto. Me han contado muchas cosas sobre trapicheos que se hacían en aquel entonces con las adopciones y ya no me creo nada." Fue en el 2004 cuando finalmente, treinta años más tarde y a través del programa 'El Diario de Patricia', pudo reencontrar a dos de sus hermanos.

La familia – o la ausencia de ella – es una parte fundamental de su vida pero en su caso, a diferencia del de Jesús, no es esa la sentencia que marcó el rumbo de su destino. "Mi profesión es la cocina. De hecho vine a Barcelona por un trabajo y ya me quedé. Toda mi vida he trabajado como jefe de cocina en restaurantes y hoteles hasta que cumplí los 50 y me quedé sin empleo."

Su historia es una de las tantas de los ‘nuevos sin hogar’ de Barcelona. “La crisis me cambió la vida. Hicieron un ERE en la empresa donde estaba y del día a la mañana me quedé sin nada.” Los primeros dos años sin trabajar José Luís sobrevivía gracias al cobro del paro. Cuando se le finalizó el periodo tenía 52 años y le quedaban tres para poder pedir la prestación a mayores de 55 años. Solicitó la ayuda de la Renta Mínima de Inserción (RMI) pero se la denegaron debido a un fatídico error de la Seguridad Social. “Me dijeron que no tenía cotizados los 15 años a la Seguridad Social mínimos para cobrar la ayuda. Yo he trabajado toda mi vida, desde los 16 años a los 50. Era imposible que no tuviera quince años cotizados. Tres años más tarde, cuando ya empecé a venir a Arrels, la fundación revisó los trámites y la Seguridad Social admitió que se habían equivocado... después de estar tres años tirado en la calle. Me dijeron que podía ir a juicio pero los mandé a la mierda.”

Como el político cuando se oye hablar a sí mismo y se da cuenta de que su discurso, por una vez, tiene fuerza y sentido; José Luís va ganando fuerza a medida que va hablando. Cada palabra es más firme, más convencida y más orgullosa que la anterior. De un momento a otro ha dejado de hablar bajo y la entonación de su enunciado refleja ahora la ira, la pena... cada emoción que esconden sus palabras. La distancia previa se contrae cada minuto que pasa, aunque el ritmo, cada vez más acelerado, no interfiere en la coherencia de su discurso. Él habla, a diferencia de Jesús, para quién lo escucha.

Con una edad muy crítica para encontrar trabajo, José Luís se vio incapaz de seguir pagando el alquiler de su piso: “Tenía mucha confianza con la dueña del piso. Ella me decía que no me preocupara, que ya encontraría trabajo y que hasta entonces me podía quedar viviendo ahí. Después de dos meses sin pagar absolutamente nada, ya por vergüenza, decidí marcharme y de repente me vi en la calle.”

Hoy tiene 58 años y vive en un piso de la Fundación Arrels después de haber estado cinco años durmiendo en la calle y luchando sin éxito para encontrar un trabajo. “Me he tirado años en la calle y hasta hace muy poco la única persona que sabía que yo estaba así era mi hija. Siempre le he prohibido que dijera nada a nadie.”

José Luís es el ejemplo perfecto de que la dignidad humana no está reñida con las condiciones en las que a uno le toca vivir. Toda su familia se dedica a la hostelería. Su padre adoptivo tiene una cadena de restaurantes y salones de fiesta. Aún así, él nunca quiso recurrir a sus familiares: “Yo me marché de mi casa con 16 años y me vine a Barcelona por diferencias de caracteres entre mi padre y yo. Si con 16 años no recurrí nunca a mi familia ahora tampoco lo iba a hacer. Se le puede llamar orgullo o vergüenza pero para mí es solo cuestión de dignidad.”

La vida en la calle le ha enseñado que el ser humano se adapta a todo. “Al principio dormía en cualquier sitio: en un parque, en un banco o tirado en la misma calle. Con el tiempo aprendes dónde tienes que ir a comer, dónde lavar la ropa, dónde asearte, dónde cenar y cuáles son los mejores sitios para dormir.”

Los primeros meses son los más duros, dice, pero con el tiempo, el cuerpo se acostumbra y la mente, aunque le cuesta un poco más, también. “Siempre he intentado mantener mi mente ocupada. Me he apuntado a todos los cursos gratuitos habidos y por haber de la ciudad. Es fundamental ocupar el tiempo con algo porque si no acabas loco. Gracias a Dios he sabido sobrellevar esta experiencia y, aunque he tenido momentos muy malos, de plantearme muchas cosas, nunca he hecho ninguna locura ni he tenido problemas con el alcohol.”

Como la selva, la calle es un lugar de territorios marcados. Cada sin hogar tiene su espacio - el que se ha apropiado - y es fundamental compartirlo con gente con quién puedas convivir. “Lo más difícil de dormir en la calle es estar pendiente de que nadie te increpe, te moleste o te robe. Al principio no confiaba absolutamente en nadie. Gracias a Dios me sé defender bastante bien y no he tenido grandes problemas con la gente. Cuando ya tienes experiencia procuras dormir con personas que conoces un poco. Es importante crear vínculos, tanto en la vida como en la calle. Las personas con quién compartes el suelo te pueden ayudar mucho en un momento dado, igual que tú a ellos.”

La calle, como la describe José Luís, recuerda a una ciudad invisible que duerme de día y vive de noche. Sus habitantes, los sin hogar, se saludan, ayudan y pelean como cualquier vecindario. Se reconocen unos a otros aunque nadie más lo haga. Se conocen en la calle, en los centros de día o en los comedores. “He tenido la suerte de haber podido conocer a muy buena gente. Se podría decir que he convivido varios años con ellos en la calle. Para mí era como si fueran mis compañeros de piso, aunque no teníamos piso.”

Llegó a Arrels, como siempre, por su propia cuenta. “Conocía la fundación porque colaboré con ellos en algunas obras benéficas hace años, cuando tenía trabajo.” Le costó dar el paso de pedir ayuda a la fundación pero llegó un momento en el que se dio cuenta de que no tenía más remedio. “Hoy me alegro de haberlo hecho. Me ha cambiado la vida. Ahora colaboro con ellos en todo lo que puedo. Para mí es una forma de devolverles toda la ayuda que me han dado.”

El vínculo que lo une hoy a la fundación va mucho más allá de la asistencia. José Luís no es un usuario como los demás. Él dice que emplea su tiempo al voluntariado para ayudar a la gente necesitada y a la fundación. Lo cierto es que trabaja sin cobrar para Arrels a cambio de poder vivir en un piso que la sociedad - además del trabajo - le ha negado. “Todo empezó con un concurso de caligrafía. Me presenté y fui uno de los diez ganadores escogidos. El concurso causó mucho revuelo en los medios de comunicación. Nos llamaron para entrevistarnos y aparecí en todas las cadenas de televisión: en la Sexta, en Telecinco, en Antena 3... incluso Televisión Española me hizo un seguimiento de 24 horas. Así se enteró mi familia de que yo estaba en la calle y también me vio toda la gente que yo no quería que me viera. Pero no me preocupó demasiado. No tengo por qué avergonzarme de nada.”

A través de la fundación José Luís da charlas en los colegios y en las universidades e incluso ha colaborado escribiendo la parte de un libro – iniciativa de la Facultad de Pedagogía de la Universidad de Barcelona - sobre la locura a nivel individual, social y estructural que se publicará en Sant Jordi del año que viene. “Yo cuento lo que, desde mi experiencia personal, creo que es la locura de una persona sin techo.” Además de la colaboración activa con Arrels José Luís ocupa su tiempo escribiendo, especialmente poemas. “Para mí la poesía es una manera de expresar todo aquello que no se puede decir de otra forma. En la calle, cuando nadie te escucha, escribir puede ser tu salvación.”

Escritor y poeta en el alma. Sin hogar de condición y diplomático por naturaleza.
José Luís me enseñó la diferencia entre ser y estar.

Poesía sin nombre

de José Luís G. R.

*Quisiera leer tu nombre
pero no puedo escribirlo.*

*Lo dejaría en el borde
del filo de los abismos,
rasgado por tus jirones
de profundos hermetismos.*

*Cuantas horas malgastadas
de nada vale decirlo,
ocultando las palabras
en los párrafos escritos;*

*A través de las ventanas
oscuras de mi martirio.*

*Tu nombre, siempre tu nombre
tantas veces lo he callado,
que me duelen las entrañas
al tener que pronunciarlo;*

*Tu nombre, siempre tu nombre
por Dios que no lo he olvidado.*

*Poesía escrita sin nombre
preciosa tiene que ser,
porque sus versos esconden
el nombre de una mujer.*

G:R

8 Bibliografia

- Agència. (2016, Abril, 1). Four Reasons Why Solutions Journalism is Making the World a Better Place. *The Huffington Post*. Recuperat de http://www.huffingtonpost.com/sparknews/four-reasons-why-solution_b_9592936.html
- Albeanu, C. (2016, Abril 1). Study: Readers of solutions journalism stories spend more time on the article page. *Journalism UK*. Recuperat de <https://www.journalism.co.uk/news/study-readers-of-solutions-journalism-stories-spend-more-time-on-the-article-page/s2/a624841/>
- Allepuz, R. & Rossell, M. (2014). *Anatomia de la pobresa a Catalunya: Causes estructurals que provoquen l'exclusió social de les persones vulnerables*. Pagès Editors.
- Alonso, A. & Gonzalo, B. (2000). *La caridad: La asistencia social y los servicios sociales en España*. Madrid: Boletín Oficial del Estado.
- Arrels Fundació (2014). Historia: Qui som?. Recuperat de <http://www.arrelsfundacio.org/es/quienes-somos/historia/>
- Asociación de la Prensa de Madrid. (2014). *Informe Anual de la Profesión Periodística 2014*. Madrid. Recuperat de http://www.apmadrid.es/images/stories/Informe%20profesion_2014_def_baja.pdf
- Asociación de la Prensa de Madrid. (2015). *Informe de la Profesión Periodística 2015* [Database record]. Recuperat de <http://www.apmadrid.es/noticias/generales/informe-anual-de-la-profesion-periodistica-2015>
- Atton, C. 2003. *Alternative Media*. (2ª ed.). Londres: Sage Publications. Recuperat de <https://comunepersoal.files.wordpress.com/2011/02/alternative-media-chris-atton.pdf>
- Avramov, D. (1995). *Homelessness in the European Union: Social and legal context of housing exclusion in the 1990s*. Fourth research report of the European Observatory on Homelessness. Bruselas: FEANTSA.
- Bansal, S. & Martin, C. (2015). The Solutions Journalism Toolkit. *The Solutions Journalism Network*. Recuperat de <http://solutionsjournalism.org/wp-content/uploads/2015/01/FINAL-Journalism-Toolkit-singles.pdf>
- Baroni, W. (2013). El silencio de los homeless: Ciencia de la marginalidad y segregación discursiva de los sin techo. *Revista Crítica Penal y Poder*, 4, 224-250. Recuperat el 02 de febrer de 2016, de <http://revistes.ub.edu/index.php/CriticaPenalPoder/article/view/5611/7550>

- Belda García, L. M. & Maíllo Belda, J.E. & Prieto Ampudia, J.M. *Servimedia: Periodismo social: El compromiso de la información*. (6ª ed.). Gráficas 82. Recuperat de <http://www.servimedia.es/LibroEstilo.pdf>
- Belson, K. (2012, Novembre 8). Joy That Lasts, on the Poorest of Playgrounds. *The New York Times*. Recuperat de http://www.nytimes.com/2012/11/09/giving/the-one-world-futbol-promises-a-lasting-source-of-fun-in-poor-countries.html?_r=2
- Boczkowski, P. (2010). *News at work: Imitation in an age of information abundance*. University of Chicago Press.
- Busquets, S. (2007). *Nuestros vecinos de la calle. El rostro de una problemática social*. Barcelona: Cristianisme i Justícia.
- Cabrera, P. (2004). *La vida al ras*. Educació Social, 27, 11-21.
- Cabrera, P. J. (2000). *La acción social con personas sin hogar en España*. Madrid: Cáritas Española Editores. .
- Cabrera, P.J. (1998). Huéspedes del aire: sociología de las personas sin hogar en Madrid. Universidad Pontificia de Comillas.
- Cardona, A. Les persones sense llar i les polítiques socials. Educació Social, 27, 21-29.
- Casero Ripollés, A. (2010). Prensa en Internet: nuevos modelos de negocio en el escenario de la convergencia. *El profesional de la información*, 6, 595-601.
- Castromil, A. (2015, Febrer, 14). ¿Crisis en el periodismo?. *El Diario.es*. Recuperat de http://www.eldiario.es/agendapublica/nueva-politica/Crisis-periodismo_0_356614627.html
- Cervera, J. (2013). El nuevo periodismo de responsabilidad social. Nueva Revista, 145. Recuperat de <http://www.nuevarevista.net/articulos/el-nuevo-periodismo-de-responsabilidad-social>
- Champagne, P. (1993). La construcción ‘mediática’ de malestares sociales. *Voces y Culturas*, 5, 61-79.
- Comité Técnico de la Fundación FOESSA. (2012). Análisis y perspectivas 2012: Exclusión y desarrollo social. FOESSA, 1-73.
- Comité Técnico de la Fundación FOESSA. (2013). Análisis y perspectivas 2013: Desigualdades y derechos sociales. FOESSA, 22-78.
- Comité Técnico de la Fundación FOESSA. (2014). Análisis y perspectivas 2014: Precariedad y cohesión social. FOESSA, 1-83.

- Comunitat Sant'Egidio. (2016). *On menjar, dormir, rentar-se*. (1ª ed.). Barcelona: Gràfiques Ortells, S. L.
- Conde, B. & Calderón. & Pascual. (2016). La negatividad en las informaciones políticas en los medios españoles. *Revista Latina de Comunicación Social*, 71, 160–178.
- Constructive Journalism Project. About: Who we are?. Constructive Journalism Project. Recuperat de <http://constructivejournalism.org/about/>
- Cooper, B. (1995). Shadow people: The reality of homeless in the 90's. Australia: Sydney City Mission. Recuperat de http://www.academia.edu/394789/Shadow_People
- Curry, A. & Hammonds, K. (2014). The Power of Solutions Journalism. *Solutions Journalism Network*, 7. Recuperat de http://www.solutionsjournalism.org/wp-content/uploads/2014/06/ENP_SJN-report.pdf
- Cytrynblum, A. (2004). *Periodismo social: Una nueva disciplina*. (2a ed.). Buenos Aires: La Crujía.
- EFE. (2015, Diciembre, 16). La construcción dice adiós a la crisis y prevé cuatro años de fuerte crecimiento. *La Vanguardia*. Recuperat de <http://www.lavanguardia.com/economia/20151216/30851843724/construccion-tesis-crecimiento.html>
- Escofet, J. (2013, Diciembre, 27). El número de 'sin techo' ha crecido un 43% en Barcelona en cinco años. *El País*. Recuperat de http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/12/26/catalunya/1388081739_939547.html
- European Federation of Organisations Working with the Homeless. European Observatory on Homelessness. (<http://www.feantsa.org>).
- Farias Batlle, P & Roses Campos, S. & Gómez Aguilar, M. (2011). Tomando el pulso a la credibilidad y la confianza en los medios en el año electoral. *Sociedad Latina de Comunicación Social*.
- Federación de Asociaciones de Periodistas (FAPE). (2015). Código Deontológico. *Preámbulo*. Recuperat de <http://fape.es/home/codigo-deontologico/>
- Fernández Buey, F. (2012). Sobre “cuarto poder” y democracia mediática. *Ética y filosofía Política A*. Recuperat de http://www.upf.edu/materials/polietica/_pdf/medios1.pdf
- Fernández Planells, A. (2015). *Factores que influyen en la confianza de los medios: explorando la asociación entre el consumo de medios y noticias sobre el Movimiento 15M*. Recuperat de <http://www.raco.cat/index.php/Hipertext/article/view/299976/389439>

Fernández, F. (1995). *Manual de periodismo*. Gran Canaria: Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.

Fernández, G. (2015). *El acceso a la vivienda social de las personas sin hogar: Estudio de casos: Alemania, España, Finlandia y Reino Unido*. Universitat Autònoma de Barcelona.

Frederickson, B. (2011). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology. *US National Library of Medicine, AM Psychol*, 57, 218-226. Recuperat de <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3122271/>

Fredrickson, P. & Tainio, H. (2009). The Finnish Homelessness Strategy: From a 'staircase' model to a 'Housing First' approach to tackling long-term homelessness. *European Journal of Homelessness*, 3. Recuperat de <http://feantsaresearch.all2all.org/IMG/pdf/feantsa-ejh2009-evaluation-1.pdf>

Fundació FOESSA (2008). *VI informe sobre exclusión y desarrollo social en España 2008*. Cáritas Española Editores.

Fustes, C. & Luengo, M. (2009). En la agenda de los medios: El periodismo social como clave de desarrollo. *Textual & Visual Media*, 3.

Gallego, J. & Luengo, M. (2014). *Periodismo Social*. Síntesis.

García Marín, J. (2015). La cobertura mediática de los debates electorales en España. *Revista Española de Ciencia Política*, 38, 135-161.

García Marín, J. (2016). Reflexiones, tal vez de perorgullo, sobre la crisis del periodismo. *Frontera D*. Recuperat el 10 de Gener de 2016 de <http://www.fronterad.com/?q=reflexiones-tal-vez-perogrullo-sobre-crisis-periodismo>

García-Alonso Montoya, P., & Parra Valcarce, D., & Marcos Recio, J. C. (2012). Perspectivas de futuro del periodismo ante la nueva era digital. *Periodismo en red. Congreso Internacional*.

Garfin, D. R. & Holman, E. A. & Silver, R. C. (2014). Media's role in broadcasting acute stress following the Boston Marathon bombings. *Proceedings of the National Academy of Science of the USA*, 111, 93-98.

Generalitat de Catalunya (2014). *Serveis residencials d'estada limitada*. Departament de Benestar Social i Família. Recuperat de <http://www.gencat.cat>

Generalitat de Catalunya (2015). *Pla d'acció per a la lluita contra la pobresa i per a la inserció social a Catalunya 2015-2016*. Barcelona, Generalitat de Catalunya. Recuperat de http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/06pobresa_i_inclusio_social/lluita_contra_pobresa/pla_pobresa.pdf

GómezCalderón, B.J. & Paniagua Rojano, F.J. (2012). *La credibilidad de las secciones informativas en el sistema de medios español (2005-2011)*. Tarragona: III Congreso Internacional Asociación Española de Investigación de la Comunicación.

Gyldensted, C. (2014). *Innovating News Journalism through Positive Psychology*.

University of Pennsylvania Scholarly Commons. Recuperat de

http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1024&context=mapp_capstone

Heider, D. & McCombs, M. & Poindexter, P. (2005). What the public expects of local news: Views on public and traditional journalism. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 92, 700-722.

Hill, N. (1996). *Piense y Hágase Rico*. (3ª ed.). Argentina: Eleven. Recuperat de

http://www.libertadfinanciera.com/Piense_y_Hagase_Rico%20PDF.pdf

Housing First Finland. *Statistics about Finnish homelessness*. Recuperat de

http://www.housingfirst.fi/en/housing_first/homelessness_in_finland/statistics

Institut Català d'Assistència i Serveis Socials. (2010). *Model d'atenció a persones sense llar: Radiografia de l'atenció a les persones sense llar a Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Recuperat de

<http://feicat.cat/docs/docRadiografiaatenciopersonessensellar.pdf>

Institut Nacional d'Estadística. (2016) Encuesta de Población Activa. Recuperat de

http://www.ine.es/prensa/epa_prensa.htm

Institut Nacional d'Estadística. (2013). *Enquesta a les persones sense llar: Any 2012*.

[Database record]. Recuperat de <http://www.ine.es/jaxi/tabla.do>

Instituto Nacional d'Estadística, INE. (2015). *Parados en el sector de la información y comunicación de ámbito nacional*. [Database record] Recuperat de

<http://www.ine.es/consul/serie.do?s=EPA66453>

Instituto Nacional d'Estadística. (2012). Encuesta a las personas sin hogar: Avance de resultados: Año 2012. [Database record]. Recuperat de

<http://www.ine.es/prensa/np761.pdf>

Izquierdo Castillo, J. (2013). Between decline and a new online business model: The case of the Spanish newspaper industry. *Journal of Media Business Studies*, 10, 63-78.

Jones, E. (2016, Gener 8). Investigating what's going right: Journalists are looking beyond problems to pinpoint solutions. *The Signal*. Recuperat de

<http://signalhfx.ca/investigating-whats-going-right/>

Kapuscinski, R. (2000). *Los cínicos no sirven para este oficio: Sobre el buen periodismo*. (4ª ed.). Barcelona: Editorial Anagrama.

- Lobato, M. (2009). La prensa obrera. Dins Jordi Altamira (Comps.). *En defensa del Marxismo* (pp. 119-131). Buenos Aires: Rumbos.
- Martín Muñoz, S. (2011). La verdadera dimensión de la crisis del macrosector de la construcción. Gabinete de Estudios Económicos Axesor. Recuperat de http://www.aecarretera.com/cdc/SEOPAN_La%20verdadera%20dimension%20de%20la%20crisis%20del%20sector%20de%20la%20construccion_%20AXESOR_%2013%20enero%202011.pdf
- Martínez Guillén, J. (2003). El periodismo romántico y los principios deontológicos en el periodismo clásico español. *Universidad Computense de Madrid*.
- Matulic, V. (2010). *Nuevos perfiles de personas sin hogar en la ciudad de Barcelona: un reto pendiente de los servicios sociales de proximidad. Documentos de Trabajo Social*, 48.
- McNair, B. (2006). *Cultural Chaos: Journalism and Power in a Globalised World*. Kindle Edition.
- Menéndez, I. (2009). Aproximación teórica al concepto de prensa femenina. *Comunicación y sociedad*, 12, 277-297. Recuperat de <http://dadun.unav.edu/bitstream/10171/8691/1/20091202130000.pdf>
- Montserrat, C. & Reyes, S. Personas sin hogar. *Voluntariado*, 5. Aragón: Increscendo.
- Mumbrú Escofet, J. (2013, Desembre 27). El número de ‘sin techo’ ha crecido un 43% en Barcelona en cinco años. *El País*. Recuperat de http://ccaa.elpais.com/ccaa/2013/12/26/catalunya/1388081739_939547.html
- Muñoz, M. & Vázquez, M. (1998). Las personas sin hogar: aspectos psicosociales de la situación española. *Intervención Psicosocial*, 7, 7-26. Recuperat de <http://www.copmadrid.org/webcopm/publicaciones/social/41306.pdf>
- Navarro, L. & Porcel, S. (2013). Desigualtat social i pobresa a la Ciutat de Barcelona en temps de crisi. Recuperat de <file:///C:/Users/Usuario/Downloads/Desigualtat%20social%20i%20pobresa%20a%20la%20Ciutat%20de%20Barcelona%20en%20temps%20de%20crisi.pdf>
- Navarro, M; Darder, M. J. (2010). Trabajo social en la calle con personas sin hogar con enfermedad mental. *Cuadernos de Trabajo Social*, 23, pp. 381-401.
- Noack, M. & Orth, J. & Owen, B. & Rennick, S. *A transformational journey: Adopting solutions journalism at Utah's Desert News*. Solutions Journalism Network. Recuperat de <http://www.solutionsjournalism.org/wp-content/uploads/2013/11/Deseret-News-Case-Study.pdf>

- O'Donovan, C. (2014, Juny 2). Readers like stories about problems more when they also include possible solutions. *NiemenLab*. Recuperat de <http://www.niemanlab.org/2014/06/readers-like-stories-about-problems-more-when-they-also-include-possible-solutions/?relatedstory>
- Paugam, S. (2007). ¿Bajo qué formas aparece hoy la pobreza en las sociedades europeas?. *Revista Española del Tercer Sector*, 5.
- Pelegri, X. & Vilà, A. (2011). *Sorgiment i evolució dels serveis socials a Catalunya*. Lleida: Pelegri.
- Pérez, A. & Creanga, C. & Gutiérrez, E. & Millas, E. & Fábregas, I. & Pons, J. (...) Tortajada, M. (2013). El modelo housing first, una oportunidad para la erradicación del sinhogarismo en la comunidad de Madrid. Recuperat de <file:///C:/Users/Usuario/Downloads/ficheros-documentos-INFORME%20HOUSING%20FIRST%20final.pdf>
- R. Smith, E. & Kawakami, K. (2011). Interpersonal Relations and Group Processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 0022-3514.
- Rosen, J. (2001). What are journalists for?. *Yale University Press*, 75.
- Rusiñol, P. (2013). El Hundimiento. Dins *Papel Mojado* (pp. 9-21). Montcada i Reixac: Mongolia.
- Sales, A. & Uribe, J. & Marco, I. (2015). *Diagnosi 2015: la situació del sensellarisme a Barcelona: Evolució i polítiques d'intervenció*. Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar. Recuperat de <http://www.bcn.cat/barcelonainclusiva/ca/2015/12/diagnosi2015.pdf>
- Sales, A. (2013). *Diagnosi 2013: Les persones sense llar a la ciutat de Barcelona i l'evolució dels recursos de la Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar*. XAPSL. Recuperat de http://www.bcn.cat/barcelonainclusiva/ca/2013/7/xarxa2_diagnosi2013.pdf
- Savchuk, K. (2016, Abril 2). Poor Journalism: Is media coverage of the poor getting better or worse?. *California Magazine*. Recuperat de <http://alumni.berkeley.edu/california-magazine/just-in/2016-04-06/poor-journalism-media-coverage-poor-getting-better-or-worse>
- Sillesen, L. (2014, Setembre 29). Good news is good business, but not a cure-all for journalism. *Columbia Journalism Review*. Recuperat de http://www.cjr.org/behind_the_news/good_news_is_good_business_but.php
- Síndic de Greuges (2005). *Les administracions y el fenomen sense llar: El fenomen sense llar a Catalunya: persones, administracions, entitats*. Síndic de Greuges, 5–11.

Síndic de Greuges (2006). *Les administracions y el fenomen sense llar: El fenomen sense llar a Catalunya: persones, administracions, entitats*. Síndic de Greuges, 15–21.

Solutions Journalism Network. (1999). Recuperat el 12 de desembre de 2015 de <http://www.solutionsjournalism.org/about/why-solutions-journalism/>

Tejón, C. (2016, Gener, 28). EPA: 2015 acaba con 29.600 periodistas parados, un 11,4€ menos. *PR Noticias*. Recuperat de <http://prnoticias.com/periodismo/20148830-epa-empleo-periodistas-ultimo-trimestre-2015>

The Housing Finance and Development Centre of Finland. *About: ARA*. ARA. Recuperat de <http://www.ara.fi/en-US>

Ufarte Ruiz, M. (2011). El periodista acosado: entre la precariedad laboral y el mobbing. *Un estudio de caso: La precariedad de los periodistas almerienses en la prensa escrita*. Mendley. Recuperat de http://fondosdigitales.us.es/media/thesis/1579/P_T.D_PROV8-capitulo2.2.6.pdf

UNCHS. (2000). Strategies to combat homelessness. Kenya: United Nations Centre for Human Settlements (Habitat). Recuperat de https://books.google.es/books?id=-yux_0qBWiIC&pg=PA17&lpg=PA17&dq=cooper+1995+homeless&source=bl&ots=9UsztzJGU2&sig=soCDdZBJPU-sHeDZNBtZHOtAUWs&hl=ca&sa=X&ved=0ahUKEwihwu-Ts4fNAhVJAXoKHTAJCEIQ6AEIKDAB#v=onepage&q=cooper%201995%20homeless&f=false

University Of California, Irvine. (2014). Prolonged viewing of Boston Marathon bombings media coverage tied to acute stress. *Eureka Alert, The Global Source for Science News*. Recuperat el 03 de gener de 2016 de http://www.eurekaalert.org/pub_releases/2013-12/uoc--pvo120413.php

Uribe, J. (2015). *Del carrer a la llar: Housing First com a model d'intervenció i la seva aplicació a Barcelona*. Digital Acogida, 1. Recuperat de <http://www.santjoandedeu.edu.es/edicionessanjuandedios/catalogo/acogida/del-carrer-llar-housing-first-com-model-dintervencio-i-seva-aplicacio-barcelona/33celona/33>

Vilà, A. (2011). *Sorgiment dels serveis socials a l'Estat Espanyol*. Lleida: Pelegrí.

Wood, S. (2014). The Positive Future of Journalism. TED Sussex University Event. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=zPy0xnymGR0>

Zeller, C. (2001). Los medios y la formación de la voz en una sociedad democrática. *Anàlisi*, 26, 121-144.